

GIPSANI ODLJEVI ANTIČKIH UMJETNIČKIH DJELA SMJEŠTENI U PROSTORIJAMA FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

MARTINA MATIJAŠKO

UVOD

Na svojim hodnicima i u prostorijama Filozofski fakultet čuva Zbirku gipsanih odljeva najznačajnijih djela antičke grčke i rimske umjetnosti. Dolaskom na Fakultet, studenti su često fascinirani odljevima, međutim oduševljenje s vremenom nestane i odljevi se percipiraju kao ukraši, bez stvarne didaktičke ili muzeološke vrijednosti.

Svrha ovog rada jest skinuti veo nedefiniranosti sa Zbirke te je prikazati kao legitimnu vrijednost čije se mogućnosti moraju u potpunosti iskoristiti. Kako bi se to ostvarilo, bilo je potrebno pretražiti arhivsku građu, dostupne službene dokumente i objavljene informacije vezane za Zbirku, objektivno razgledati sve njezine dijelove, ali i razgovarati s pojedincima čija sjećanja obuhvaćaju i podatke koji nigdje nisu ostali zabilježeni. Sklapanjem tako dobivenih informacija nastalo je poglavlje o povijesti Zbirke dugoj gotovo 120. godina.

Osim povijesnog pregleda, Zbirku je potrebno definirati i na teoretskoj muzeološkoj razini te utvrditi njezinu legitimnost kao skupine predmeta koji

zaslužuju muzeološki pristup. Posebno mjesto dano je pregledu mogućnosti zaštite elemenata Zbirke kako bi se spriječilo njihovo daljnje fizičko i značenjsko propadanje. Kao poseban dodatak izrađen je katalog koji se predaje na upotrebu onima koji vjeruju u edukacijsku vrijednost Zbirke.

Protokom vremena Zbirka je izgubila mnogo od svojeg početnog značaja, međutim, ideje njezina začetnika dr. Izidora Kršnjavog o prosperitetu putem podučavanja mogu se oživjeti i tako spriječiti da još jedan element baštine u Hrvatskoj nestane bez traga.

Tijekom rada autorica se susretala s mnogim ljubaznim osobama čija je pomoć uvelike pridonijela nastanku ovog rada u njegovu konačnom opsegu. Ovdje izdvajam neke od njih i iskreno im zahvaljujem na uloženom trudu i vremenu. Na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta to su pročelnik dr. sc. Krešimir Filipec, tajnica gđa Nada Begić te profesori dr. sc. Marina Milićević-Bradač, dr. sc. Tihomila Težak-Gregl i dr. sc. Marcel Burić. Nadalje, zahvaljujem i ravnatelju Arheološkog muzeja u Zagrebu prof. Anti Rendiću-Miočeviću te djelatnicima Tiflološkog muzeja u Zagrebu Željki Sušić, Davoru Šiftaru i dr. sc. Morani Vouk. Znatnu pomoć pružili su mi također knjižničarka Muzejskoga dokumentacijskog centra Snježana Radovanlija-Mileusnić, djelatnica Arhiva Sveučilišta u Zagrebu Ranka Štern te dr. sc. Andrej Uchytíl, profesor s Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Iskreno zahvaljujem svim imenovanim, ali i neimenovanim pomoćnicima čiji je doprinos ovom radu bio neprocjenjiv.

GIPSANI ODLJEVI ANTIČKIH UMJETNIČKIH DJELA OD 1891. DO DANAS

Naredbom bogoštovno – nastavnoga odjela kr. zemaljske vlade, br. 7816 od 9. srpnja 1892. nabavljene su od tvrdke formatora i modelara muzeja D. Bruciani et Comp. u Londonu za arheološki odjel narodnoga muzeja sadrene kopije Parthenonovih skulptura (Elgin marbles) koje se nalaze u britanskome muzeju. Kopije, koje su stajale do 8000 for., privremeno su smještene u jednoj dvorani obrtne škole. Prošle godine nabavljen je oveći broj sadrenih otisaka od znatnijih antiknih kipova, poprsja i reljefa kod raznih formatora u Londonu, Parizu, Berlinu, Kölnu, Monakovu (München, nap. a.), Beču i Rimu te su ovi smješteni u posebnoj dvorani nove srednjoškolske sgrade u Zagrebu.

Vlada je tim liepim nabavama udarila temelj muzeju sadrenih kopija najznatnijih umotvorina klasičnih naroda, koji će moći dobro poslužiti studiju arheologije na zagrebačkom sveučilištu, te koristno djelovati na estetsko izobrazivanje hrvatskoga naroda. Bilo bi željeti da se uzmogne započeto djelo nastaviti i dovršiti. Zato bi neobhodno nužno bilo, da se namaknu sredstva za gradnju dostojne prostrane sgrade, u koju bi se mogao smjestiti muzej, kojemu sadanje prostorije u akademijinoj palači već davno ne dostaju.¹

Ova crtica objavljena među *Sitnim viestima* Viestnika Hrvatskoga arheološkog

¹ Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu. // *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* (dalje VHAD), n.s. I (1895), Zagreb: 1895-1896., str. 114.

društva davne 1896. god. kao da najavljuje sudbinu Zbirke koja je prikupljana da bi podučavala i obogaćivala, a danas, kao još jedno pravilo među iznimkama, potvrđuje razinu kulturne svijesti (...) puno „nadležnih“ organa (od kojih je, nap. a.) svaki pokazao gotovo nikakvu brigu za zbirku (...).²

Povijest Zbirke gipsanih odljeva usko je vezana za duh XIX. st. Burni politički događaji, polagano formiranje nacionalne svijesti na prostoru Trojedne Kraljevine, umjetnički dometi historicizma i industrijska revolucija oblikovali su pozornicu na kojoj se Zbirka odljeva pojavila kao sporedan, ali ne i nevažan lik. Nakon potpisivanja Austro-ugarske nagodbe i stvaranja Dvojne monarhije, Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. god. uređeni su odnosi između tih dviju sastavnica polovice Carstva. Političkom uredbom Dalmacija i Istra odvojene su od Hrvatske i Slavonije, što je otežalo nacionalnu integraciju, a ugarska je vlast Hrvatskoj ostavila upravu nad unutrašnjim poslovima, pravosuđem i školstvom te vjerskim pitanjima. U tako zadanim okvirima hrvatski političari reagiraju zahtijevanjem većih prava unutar Austro-Ugarske Monarhije te se okreću ostalim slavenskim narodima zastupajući ideju o jugoslavenskom jedinstvu.³ Političko stanje i nacionalne težnje najbolje se očituju na području kulture. Institucionalizacija hrvatske znanosti i umjetnosti počinje

² Bauer, A. Pedesetgodišnjica zbirke sadrenih odljeva antikne plastike. Zagreb: 1943., str. 3. (rukopis, Muzejski dokumentacijski centar; dalje MDC).

³ Stančić, N. *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Barbat, 2002., str. 111-118.

osnivanjem profesionalnih udruženja. Za našu je temu posebno zanimljivo Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, osnovano 1841. god. na poticaj zagrebačkog biskupa Jurja Haulika. Od svojeg osnutka Društvo je, uz Narodnu čitaonicu i Maticu ilirsku, intenzivno radilo na prikupljanju novčanih i materijalnih priloga za budući Narodni muzej.⁴ Muzej je osnovan 1846. god., nakon što je od grofa Karla Draškovića otkupljena palača u Opatičkoj 18 u Zagrebu. U Narodnom domu, kako je zgrada nazvana, smjestili su se Narodni muzej, Narodna čitaonica, Kazino te Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo.⁵ Prvi čuvar (ravnatelj, nap. a.) Narodnog muzeja bio je Dragutin Rakovac, no najveći obol začecima muzeja, prikupljanju predmeta za zbirke i njihovu usustavljanju dao je Mijat Sabljara, njegov čuvar od 1862. do svoje smrti 1865. god.⁶ Šime Ljubić, njegov nasljednik na mjestu čuvara, ovako je opisao rad Mijata Sabljara: *Imenovanjem Sabljarovim za čuvara nar. muzeja pre-stade i nered, koj je muzeom zavladao bio, i uredjenje navlastito arheoloških sbiraka, od g. 1857 obustavljeno, opet se kretati poče. (...) Mnogo se pako trudio i sada, da se sbirke muzealne novimi prinesci i darovi obogate, kao što nas uvjerava njegovo obsežno dopisivanje sa rodoljubi iz svih krajeva naše zemlje.*⁷

⁴ Ljubić, Š. Narodni zemaljski muzej u Zagrebu. // *Viestnik narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu* 1, 1(1870), str. 4-6.

⁵ Škiljan, M. *150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj*. URL: <http://public.carnet.hr/hom/150.htm> (25. VII. 2011.).

⁶ Zgaga, V. Počeci muzeja u Hrvatskoj. // *Muzeologija* 28(1990), str. 12.

⁷ Ljubić, Š. Narodni zemaljski muzej u Zagrebu. // *Viestnik narodnog zemaljskog muzeja*

Nakon osnutka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: JAZU), car Franjo Josip I. 1866. god. potvrđuje Pravila Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu. Sukladno Pravilima, Narodni je muzej podijeljen na Prirodoslovni i Starinarski (arheološki, nap. a.) razdjel s knjižnicom, a skuplja prirodine te predmete povijesne i umjetničke vrijednosti od osobite važnosti za Trojednu Kraljevinu.⁸ Od tog su vremena na čelu dvaju odjela Spiridon Brusina i Šime Ljubić, koji je od 1869. god. ujedno imenovan čuvarom Narodnog muzeja.⁹ Kao jedna od posljednjih važnih kulturno-znanstvenih institucija u Hrvatskoj, 1874. osnovano je Sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu. Narodni je muzej uključen u rad Sveučilišta preko Mudroslovnog fakulteta (današnji Filozofski fakultet, nap. a.), na kojemu su Spiridon Brusina i Đuro Pilar kao pristavi Prirodoslovnog odjela imenovani profesorima Matematičko-prirodoslovnog odsjeka.¹⁰ Narodni je muzej, unatoč tome, sve do 1878. god. ostao

u Zagrebu 1, 1(1870), str. 12-13.; Škiljan, M. *150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj*. URL: <http://public.carnet.hr/hom/150.htm> (25. VII. 2011.).

⁸ Pravila Narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu. // *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga I.* (1867), str. 20.

⁹ Ljubić, Š. Narodni zemaljski muzej u Zagrebu. // *Viestnik narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu* 1, 1(1870), str. 15-16.

¹⁰ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 27., 48-49.; Luetić, T. Šime Ljubić kao upravitelj Zemaljskoga narodnog muzeja u Zagrebu od 1867. do 1878. godine. // *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*. 19(2002), str. 233.

u sastavu JAZU. Novim je zakonom te godine Prirodoslovni odjel podijeljen na Zoološki i Mineraloški, koji su kao zavodi stavljeni pod upravu Sveučilišta. Arheološki je odjel ostao samostalan i pod upravom Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade sve do 1893. god., kada se također imenuje zavodom Sveučilišta.¹¹

Veza između Arheološkog odjela Narodnog muzeja i Sveučilišta te Odjela za bogoštovlje i nastavu osnovna je postavka za razumijevanje formiranja Zbirke gipsanih odljeva. Duh vremena koji je vodio osnivača zbirke izvrsno oslikava Franjo Rački u svojem govoru u povodu osnivanja JAZU: (...) *ova napredna znanost dala je narodom sredstva u ruke za blagostanje, državnoj vlasti za osvajanje tako, da je istinit onaj rijek: „znanost je moć“, te samo onaj je moćan, bio pojedinac bio narod, koj se znanosti zavjerio.*¹²

Začeci Zbirke i mnogobrojna preseljenja

Na početku priče o sudbini Zbirke gipsanih odljeva koja se danas nalazi u zgradi Filozofskog fakulteta u Zagrebu stoji ličnost Izidora Kršnjavog, čovjeka gotovo renesansnih dometa, čiji je životopis

pun iznimnih ostvarenja i kontroverzi.¹³

¹³ Izidor Kršnjavi rođen je u Našicama 1845. god. Rano školovanje prošao je u franjevačkoj pučkoj školi te u franjevačkoj gimnaziji u Požegi; maturirao je 1863. u Vinkovcima. Na početku svoga radnog vijeka bio je profesor osječke gimnazije. Školovanje je nastavio u Beču, gdje je završio *trienium* i upisao Akademiju umjetnosti. Nakon stjecanja diplome u Beču, odlazi u München, gdje također upisuje Akademiju umjetnosti. Godine 1870. promoviran je u doktora filozofije u Beču, nakon čega se vraća u München, na Akademiju. Sljedećih nekoliko godina putuje u Italiju, gdje slika i proučava umjetnine. Godine 1878. imenovan je izvanrednim profesorom povijesti umjetnosti i arheologije na Zagrebačkom sveučilištu kao prvi na toj funkciji. Između poslova studirao je pravo u Beču te je 1901. god. promoviran i u doktora prava.

Utemeljio je Društvo umjetnosti (1868.), vodio Strossmayerovu zbirku umjetnina, osnovao Muzej za umjetnost i obrt (1880.) i Obrtnu školu (1882.), reformirao realne gimnazije, utemeljio žensku stručnu školu, utemeljio Zavod za slijepe i gluhonijeme u Zagrebu, napisao *Studije k Historiji Salonitani* Tome Arhiđakona, prvi na hrvatski jezik preveo Danteovu *Božanstvenu komediju*, napisao dva romana o životu sv. Franje, naslikao fresku *Sv. Franjo propovijeda pticama* u crkvi franjevačkog samostana na zagrebačkom Kaptolu i tako u nedogled. Najplodnije vrijeme njegova rada jest razdoblje od 1891. do 1895., kada je bio predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade. Njegove su zasluge često bile umanjivane jer je kao bliski suradnik bana Khuena Hédeváryja napadalo kao *sramota hrvatskog naroda*. Moguće ga je samo obraniti njegovim vlastitim riječima: *Kršnjavi nije tražio ništa drugo doli opće dobro svoga naroda, a kroz to napredak čovječanstva. To je bila njegova ambicija i jedini njegov cilj.* Izidor Kršnjavi umro je 3. II. 1927. u Zagrebu (Kršnjavi, I. Autonekrolog. // *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike*. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 1-9.; Maruševski, O. Iso Kršnjavi ili Kako da nam se domovina obo-

¹¹ Luetić, T. Šime Ljubić kao upravitelj Zemaljskoga narodnog muzeja u Zagrebu od 1867. do 1878. godine. // *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 19(2002), str. 233-234.; Škiljan, M. *150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj*. URL: <http://public.carnet.hr/hom/150.htm> (25. VII. 2011.).

¹² Rački, F. Besjeda predsjednikova. // *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga I.* (1867), str. 48.

Kao student u Beču i Münchenu, Kršnjavi je upijao estetiku historicizma i duh kasnoga XIX. st., koji je poticao napredak i razvoj na svim područjima ljudskog djelovanja. Nakon povratka u Zagreb Kršnjavi se usmjerava na obrazovanje naroda kako bi se cijela zemlja povoljno razvijala. Smatra kako treba razvijati industriju i obrte za koje već postoje temelji i tako pokrenuti modernizaciju zemlje jer *poljodjelstvo kao jedina ili bar glavna produkcija u tako maloj zemlji kao što je naša ne može biti izvorom bogatstva (...)*.¹⁴ Smisao njegove ideje o trostrukom obrazovanju jest promicanje umjetničkog obrta, tj. primijenjene umjetnosti, i to preko Muzeja za umjetnost i obrt, s njim povezane Obrtne škole te Katedre za povijest umjetnosti na Zagrebačkom sveučilištu. Njegovim riječima; reforma se može postići općim *obrazovanjem ukusa i organiziranom praktičnom nastavom*, za što je potrebno osnivati muzeje sa zbirka uzoraka, originalnih predmeta ili faksimila te otvarati biblioteke, održavati javna predavanja i dr. Također je važno poticati izvedbu umjetničkih djela u kojima će sudjelovati umjetnici i obrtnici svih profila. Takav je primjer bila palača Odjela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj 10 u Zagrebu, ali i brojne druge monumentalne građevine nastale u sklopu uređenja Donjega grada.¹⁵

gati? // *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 33, 5(2000), str. 48-50.).

¹⁴ Maruševski, O. Iso Kršnjavi ili Kako da nam se domovina obogati? // *Kaj: ...* 33, 5(2000), str. 55.

¹⁵ Maruševski, O. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986., 44-45.; Maruševski, O. Iso Kršnjavi ili Kako

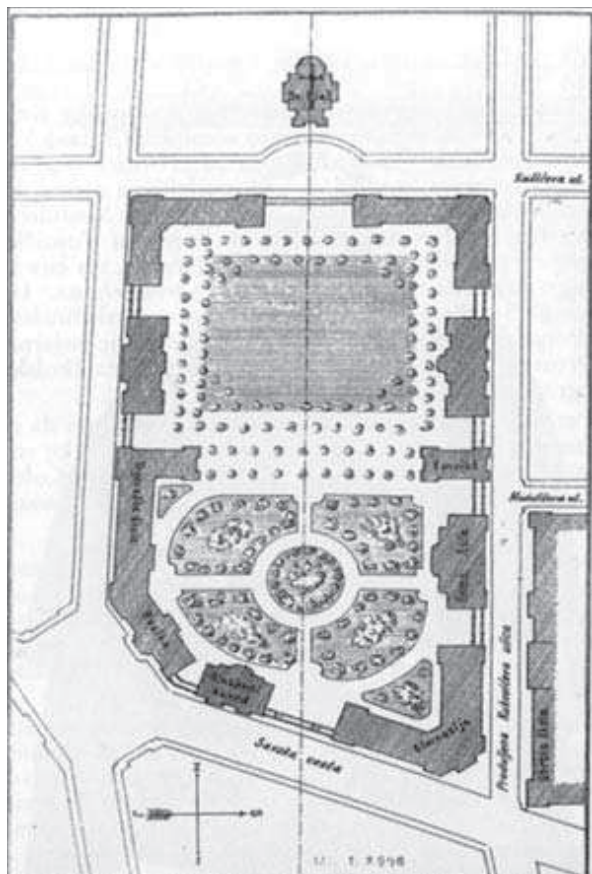
Obrazovna ideja Kršnjavoga zaživjela je osnivanjem Katedre za povijest umjetnosti i arheologiju 1878. god., otvaranjem Obrtnog muzeja 1880. god. na drugom katu zgrade u Gajevoj ulici 23 te pokretanjem obrtne nastave u tzv. Plemićevoj kući na Dolcu.¹⁶ Paralelno s idejom o pokretanju obrta uz pomoć trokuta škola – muzej – fakultet, Kršnjavi planira i rekonstrukciju gimnazijskog obrazovanja u Zagrebu povratkom klasičnim osnovama i ideji antičkoga grčkog foruma kao obrazovnoga i vjerskog središta. Na zemljištu vojnog vježbališta, omeđenoga Vojničkom (danas Ulicom I. Kršnjavoga), Savskom i Kukovićevom (danas Klaićevom) cestom, prema planovima Izidora Kršnjavoga, trebao je nastati centar obrazovanja i kulture kakav do tada grad Zagreb nije imao.¹⁷ Uz već postojeću Obrtnu školu i Muzej za umjetnost i obrt, čija je zajednička zgrada dovršena 1889. god., tu je trebao izrasti spoj školstva, znanosti i umjetnosti te brige kako za tijelo, tako i za duh, a sve u jedinstvenom stilu renesanse.¹⁸

da nam se domovina obogati? // *Kaj: ...* 33, 5(2000), str. 55.; Maleković, V. Historicizam u Hrvatskoj. Ideološki, narodno-gospodarsveni i kulturološki aspekti pojave neostilova u Hrvatskoj. // *Historicizam u Hrvatskoj*. Sv. 1. / uredio Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000., str. 23.

¹⁶ Vujić, Ž. Postanak i razvoj umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu. // *Muzeologija* 1991.-1992., 29/30(1993), str. 47-48.; Jurković, M. Odsjek za povijest umjetnosti. // *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija*. / uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 137.

¹⁷ Maruševski, O. Školski forum Ise Kršnjavoga. // *Studije muzeja Mimara* 8(1992), str. 5.

¹⁸ Kao student, Kršnjavi se upoznao s arhitekturom mnogih europskih gradova, ali najviše ga

Slika 1. Školski forum, idejna skica

Godine 1893. Kršnjavi šalje svoj nacrt i upute dvama arhitektonskim ateljeima i trojici arhitekata te tako pokreće pozivni natječaj za projektiranje tzv. Školskog foruma.¹⁹ Kao što je na nacrtu uočljivo (sl.

se dojmio razvoj Beča, za čiji stil kaže da (...) nije nego opet „renaissanca“ tj. ponavljanje grčkoga, rimskoga i bizantskoga stila nu u posve samostalnom preporodu osebnim značajem (...). Kao teorijsku podlogu svojeg odabira stila iznosi tvrdnju kako za profane svrhe treba primjenjivati klasičnu umjetnost jer se sva naobrazba temelji na klasici; s druge strane, za gradnju crkava treba se koristiti gotičkim slogom koji je ponikao u srednjem vijeku, u doba prevlasti kršćanstva (Maruševski, O. *Iso Kršnjavi kao graditelj*:... Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986., 71-75.).

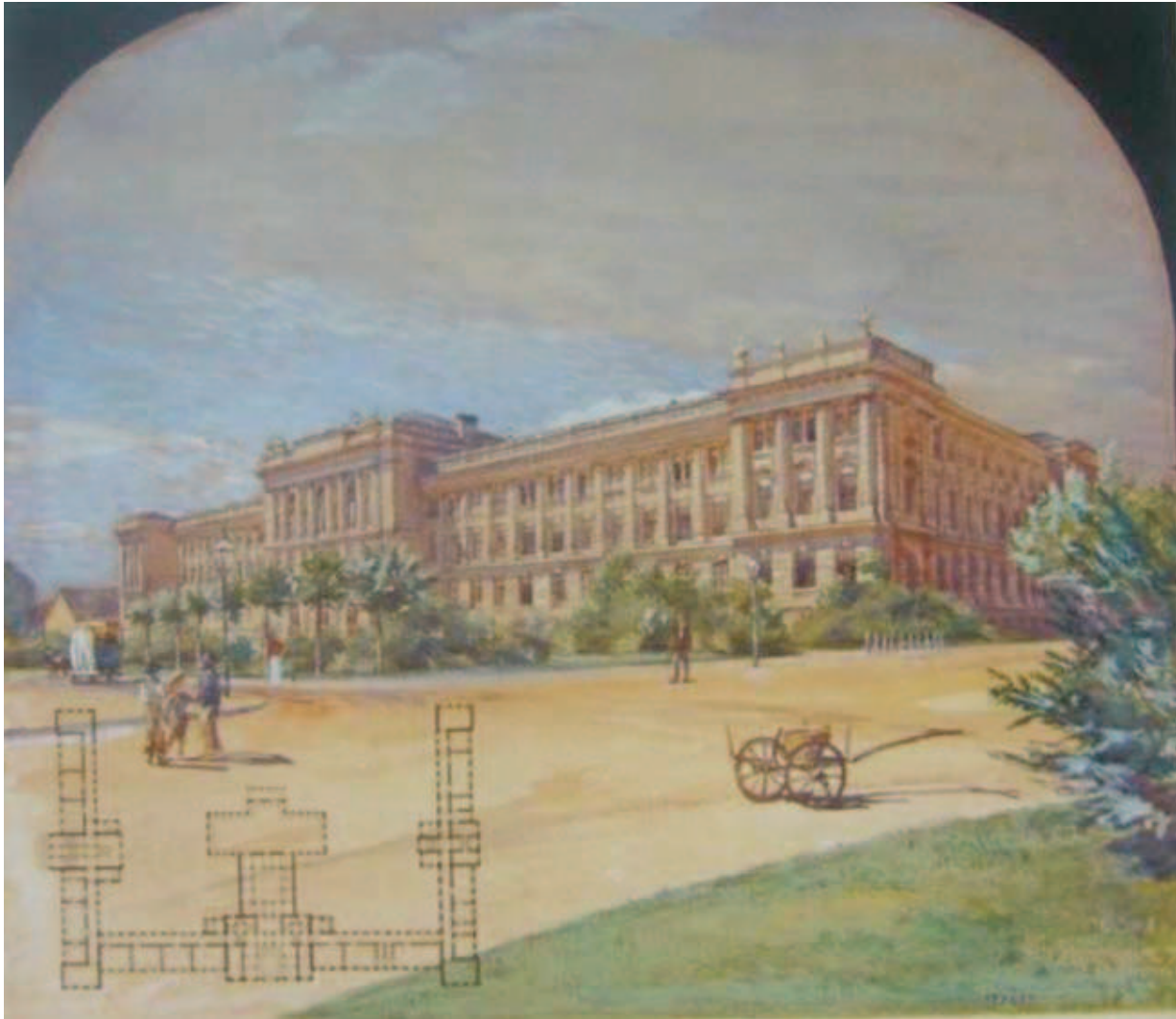
¹⁹ Na natječaj su pozvani arhitekti Hermann Bólle i Kuno Waidmann iz Zagreba, Josip Vrancaš iz Sarajeva te arhitektonski ateljei

1.), Kršnjavi je taj gradski blok namjeravao ispuniti plaštem pojedinačnih zgrada različite namjene te ih kolonadama povezati u cjelinu. Kao „točka na i“ zamišljena je crkva sv. Blaža, zaštitnika Donjega grada. U sjeveroistočnom trokutu zemljišta planirana je zgrada klasične gimnazije, na koju bi se kolonadom nadovezao Glazbeni zavod. Njemu bi se priključile realna gimnazija i trgovačka škola. Zapadno od klasične gimnazije trebala je stajati zgrada aule i gombaoone (gimnastička dvorana, nap. a.) te konvikt. Cijeli zapadni blok zapremale bi zgrade još neutvrđene funkcije, iako je Kršnjavi na tome mjestu naknadno zamislio zasebne zgrade Arheološkoga i Prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja, koji bi tako bili izravno uključeni u nastavu.²⁰ Prvu nagradu za arhitektonsko rješenje Školskog foruma osvojio je Atelje Ludwig i Hülssner, ali njihovi nacrti nikad nisu zaživjeli u smislu gradnje. Zbog ograničenih sredstava planovi za gradnju sve su više smanjivani, dok naposljetku nije sagrađena samo velika jedinstvena zgrada trgovačke škole te klasične i realne gimnazije, s muzejom gipsanih odljeva i gombaoonom (sl. 2.).²¹ Gradnja je započela u srpnju 1894., trakt koji čini pročelje i u kojemu se smjestila Kraljevska donjogradska velika gimnazija dovršen je krajem 1895., dok je

Helmer i Fellner iz Beča te Ludwig i Hülssner iz Leipziga-Berlina (Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 17(1999), 50.).

²⁰ Maruševski, O. Školski forum Ise Kršnjavoga. // *Studije muzeja Mimara* 8(1992), str. 4, 6.

²¹ Isto, 14., 19.; Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // *Prostor: ...* 17(1999), str. 54-56.

Slika 2. Zgrada Kr. donjogradske gimnazije u Zagrebu

ostatak zgrade, uključujući i budući Muzej gipsanih odljeva, predan na uporabu sredinom 1896. god.²²

Planirajući izgradnju Školskog foruma, Kršnjavi je za potrebe nastave počeo stvarati tzv. Zbirku sadrenih otisaka skulptura staroklasičnih naroda (dalje: Zbirka).²³ U literaturi se često nailazi na zbunjujuće tvrdnje o pravom razlogu stvaranja Zbi-

rke. Kršnjavi svoj *Gyps-Museum* u teoriji planira već 1874. god. u programatskom članku *Kako da nam se domovina obogati?*, u kojemu, među ostalim, kopije ubraja u nužna didaktička pomagala za razvoj umjetničke svijesti naroda.²⁴ Tek s dolaskom na mjesto predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu počinje s konkretnim narudžbama. Potkraj života zapisao je kako je odljeve skupljao da bi

²² Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // *Prostor: ...* 17(1999), str. 56.

²³ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 111.

²⁴ Maruševski, O. *Iso Kršnjavi kao graditelj:...* Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986., str. 54-57.

oživio filološku naobrazbu,²⁵ no službeni dopisi vezani za početke nabave govore u prilog tome da su odljevi pribavljani za Arheološki odjel Narodnog muzeja.²⁶

Površni pregled dostupnih podataka navodi na zaključak kako vlasnik Zbirke i njezina prava namjena nisu definirani ili se zbog nedostatka dokumentacije ne mogu jasno razabrati. Međutim, ako se jednadžbi doda uredba Odjela za bogoštovlje i nastavu iz 1893. god., kojom Arheološki odjel Narodnog muzeja postaje i Arheološki zavod Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, a njegov predstojnik ujedno i profesor arheologije na novoosnovanoj samostalnoj Katedri za arheologiju Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta, računica prema kojoj Arheološki odjel posjeduje Zbirku, a ujedno obrazuje studente, učenike i široke mase, tj. narod, postaje sasvim jasna.²⁷

Prvi odljev koji se danas nalazi u zgradi Filozofskog fakulteta, *Laokontovu skupinu* (Kat. 128.), za Arheološki je odjel

Narodnog muzeja od Kraljevskog muzeja u Berlinu (danas Altes Museum Berlin, nap. a.) 1891. god. naručio tadašnji ravnatelj Odjela dr. Šime Ljubić.²⁸ Kako je tijekom 1880./81. Arheološki odjel Narodnog muzeja premješten u prizemlje zgrade današnje HAZU (sl. 3.), može se pretpostaviti da je odljev *Laokontove skupine* bio smješten s ostatkom zbirke Odjela, iako o tome ne postoje pouzdani podatci.²⁹ Također se može samo pretpostaviti kako je poticaj za narudžbu tog odljeva bila velika *Jubilarna gospodarsko-šumarska izložba*, održana početkom jeseni 1891. god. u Zagrebu.³⁰ Nakon umirovljenja dr. Šime Ljubića, dotadašnjeg ravnatelja Arheološkog odjela/zavoda, god. 1895., na poticaj samoga Izidora Kršnjavog, na njegovo mjesto dolazi dr. Josip Brunšmid³¹; među ostalim i kao ravnatelj Zbirke.³²

²⁵ Kršnjavi, I. Autonekrolog. // *Zapisci: ...* Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 7-8.

²⁶ *Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 9. srpnja 1892. broj 7816. nabavljene su od britisch muzeja u Londonu za arheologički odjel zemaljskoga muzeja u Zagrebu sadrene kopije Pathenonovih skulptura* (Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu. br. 3322 (24. III. 1893.)).

²⁷ Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945.) s bibliografijom. // *Muzeologija* 24(1986), str. 37.; *Spomenica ...* Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 54.; Kršnjavi, I. Autonekrolog. // *Zapisci: ...* Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 8.

²⁸ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopisnica. (24. VII. 1891.); Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. General. Verwaltung der Königlichen Museen Berlin (10. III. 1891.).

²⁹ Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj ... // *Muzeologija* 24(1986), str. 36.

³⁰ *Korak do novog stoljeća. Gospodarska izložba u Zagrebu 1891.* uredio Goran Arčabić. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2007. str. 11-35.

³¹ Kao arheolog podrijetlom iz Vinkovaca, koji je na studiju u Beču doktorirao s temom grčkih kolonija u Dalmaciji (*Zur Geschichte der griechischen Colonien in Dalmatien*), Brunšmid je bio poveznica za teritorijalno razjedinjene, ali kulturološki sve čvršće povezane dijelove nekadašnje Trojedne Kraljevine (Kolar-Dimitrijević, M. i Wagner, E. Brunšmid i Hoffiller, osnivači moderne sjevernohrvatske arheologije. // *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* 15, 1(2008.), str. 84.).

³² Zanimović, M. Odsjek za arheologiju. // *Filozofski fakultet* / uredio Stjepan Damjanović.

Slika 3. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Tijekom razdoblja planiranja i gradnje školskih zgrada na Školskom forumu i zakonske regulacije nastave arheologije na Sveučilištu nabava odljeva teče nesmetano, tj. koliko to financijska sredstva dopuštaju. Kao što je već spomenuto, odljevi ukrasa hrama Atene Parthenos, tzv. Elgin Marbles, kupljeni su u srpnju 1892. god.³³ Narudžba

se sastojala od odljeva figura obaju zabata (Kat. 2.a, 2.b, 3., 5.), cjelokupnog friza (Kat. 20. – 113.) i 15 metopa s prikazom Kentauromahije (Kat. 4., 114. – 127.).³⁴

Ti su odljevi *do daljnje odredbe* smješteni u zgradu Obrtne škole (sl. 4.) da bi kasnije, prema riječima samog Izidora Kršnjavog,

Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 151.; Kolar-Dimitrijević, M. i Wagner, E. Brunšmid i Hoffiller, ... // *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* 15, 1(2008.), str. 85.

³³ Kršnjavi, I. *Zapisci: ...* Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 40., 412. (Prema navodima VHAD-a, cijena tih odljeva bila je tadašnjih 8 000 forinti, što dalje prenosi i dr. A. Bauer, međutim, sudeći po nalogu Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni da *tvrdki Formatora i Modellera D. Brucciani & Comp. u Londonu... (isplati)... dvije hiljade, dvadeset i osam (2028) forinti... iznos od 8 000 forinti* vjerojatno se odnosi na ukupne narudžbe od-

ljeva do 1895. god.; Arhiv MDC-a, GIPSO-TEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu. br. 3322. (24. III. 1893.)).

³⁴ Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu. // *VHAD* n.s. I (1895). Zagreb: 1895-1896., str. 114.; Bauer, A. *Gipsoteka. Zbirka grčke plastike*. Zagreb: 1949. (rukopis, MDC), str. 4. (A. Bauer u rukopisu spominje narudžbu 17 metopa, međutim, to je pogrešno jer se u Britanskome muzeju u Londonu nalazi 15 metopa s Partenona, a toliko ih je i danas u zgradi Filozofskog fakulteta u Zagrebu.; Boardman, J. *Greek Sculpture. The Classical Period*. London: Thames and Hudson, 1995., str. 121.).

bili preneseni u staru sveučilišnu zgradu, gdje su, osobito kipovi iz timpanona, vrlo nezgodno smješteni.³⁵

Nakon te početne kupnje, nabave odljeva najpoznatijih umjetnina antičkog razdoblja nastavile su se do 1895. god., kada je Izidor Kršnjavi morao odstupiti s položaja predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu.³⁶ Protekom vremena dokumenti

koji bi posvjedočili o veličini i važnosti Zbirke sveli su se na šture zapise i pokoju fotografiju. Tako VHAD navodi kako je nabavljen veći broj odljeva iz Londona, Pariza, Berlina, Kölna, Münchena, Beča i Rima, dok Antun Bauer tom popisu dodaje Napulj, Firencu i Atenu.³⁷ U Spomenici Sveučilišta iz 1900. god. uz popis gradova izvora navodi se i podatak kako

Slika 4. „Obrtna škola i obrtni muzej“

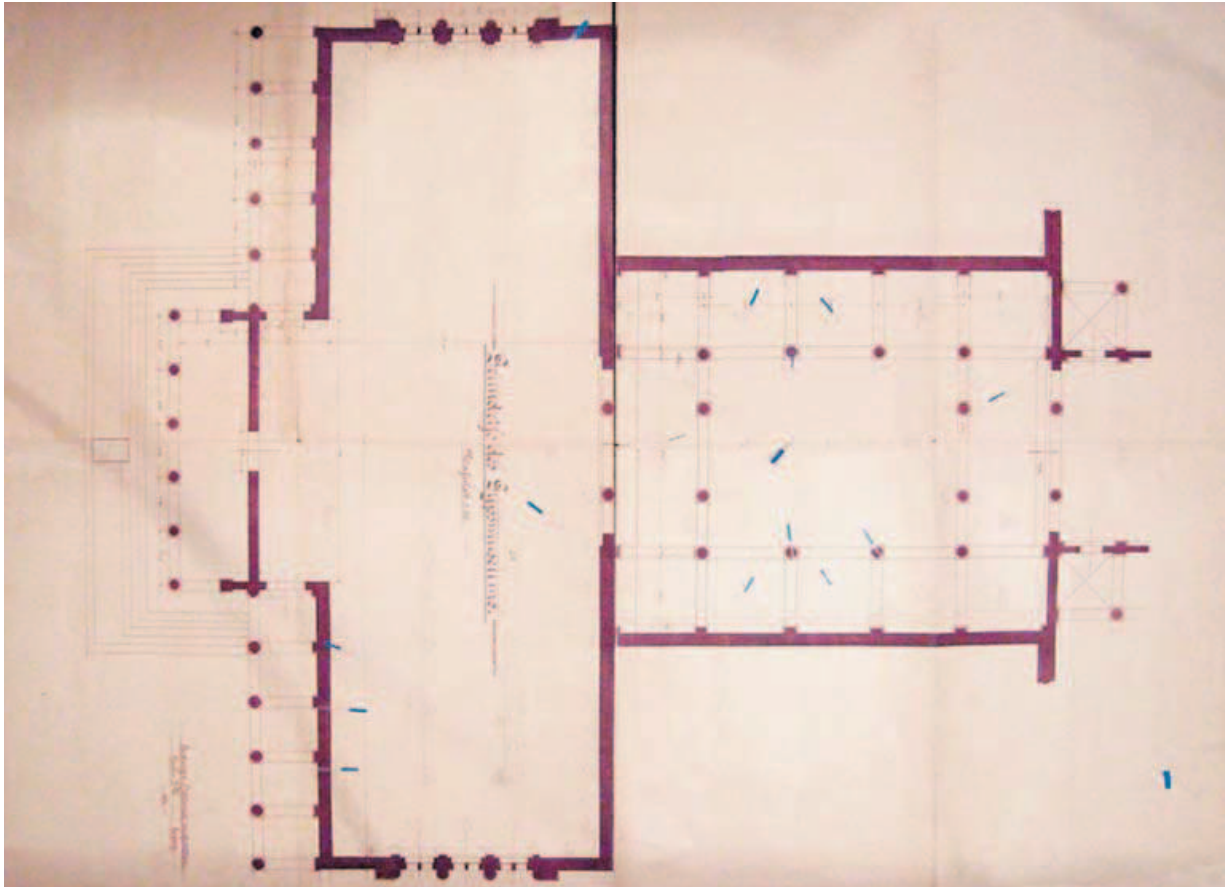
³⁵ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu. br. 3322. (24. III. 1893.); Kršnjavi, I. Autonekrolog. // *Zapisci: ...* . Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 8.

³⁶ Zanimljiva je napomena samog Kršnjavog o razlozima njegova odstupanja, u kojoj stoji: *Za boravka kralja Franje Josipa u Zagrebu god. 1895. spalili su sveučilišni đaci javno*

mađarsku zastavu da tim prosvjeduju protiv mađarske prevlasti. Kršnjavi je tobože zato morao odstupiti. Uistinu je njegovo revnovanje mnogima u Budimpešti i Zagrebu bilo zazorno pa je njegovo umirovljenje već prije bilo zaključeno (Kršnjavi, I. Autonekrolog. // *Zapisci: ...* . Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 9).

³⁷ Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu. // VHAD. n.s. I (1895). Zagreb: 1895-1896., str. 114.; Bauer, A. *Gipsoteka 1937 – 1947*. Zagreb: 1948. (rukopis, MDC), str. 8.

Slika 5. Nacrt Muzeja gipsanih odljeva i plan postava dr. Josipa Brunšmida

Zbirka ima 199 komada.³⁸ Sve je donedavno svaki pokušaj sastavljanja popisa ili inventara originalne Zbirke bio nezahvalan i gotovo nemoguć posao. Međutim, u Arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu nedavno je otkriven nacrt Muzeja gipsanih odljeva (*Grundris des Gypsmuseums*) kako ga je previdio Izidor Kršnjavi, a projektirao Atelje Ludwig i Hülssner (sl. 5.). Naime, nova zgrada trgovačke škole te klasične i realne gimnazije (sl. 2.) već je u svojim početnim planovima imala predviđen prostor za Muzej gipsanih odljeva, što spomenuti nacrt i potvrđuje. Nažalost, ni ta ideja zbog nedostatka financijskih sredstava nije izvedena u potpunosti; posebna gom-

baona, kolonadama spojena s krakovima zgrade srednjih škola, nije mogla biti izgrađena pa je dvorana predviđena za smještaj odljeva s Partenona morala biti prenamijenjena u *gombaonu*. Koliko se vodila briga o detaljima, govori činjenica kako duljina nesuđene „dvorane Partenona“ odgovara širini pročelja tog hrama.³⁹ Nakon odlaska Izidora Kršnjavog s mjesta predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu dolazi do svojevrstne stagnacije u brizi za izvanrednu Zbirku odljeva koju je prikupio. Jedina nova akvizicija bio je odljev tzv. Adoranta iz Berlina,

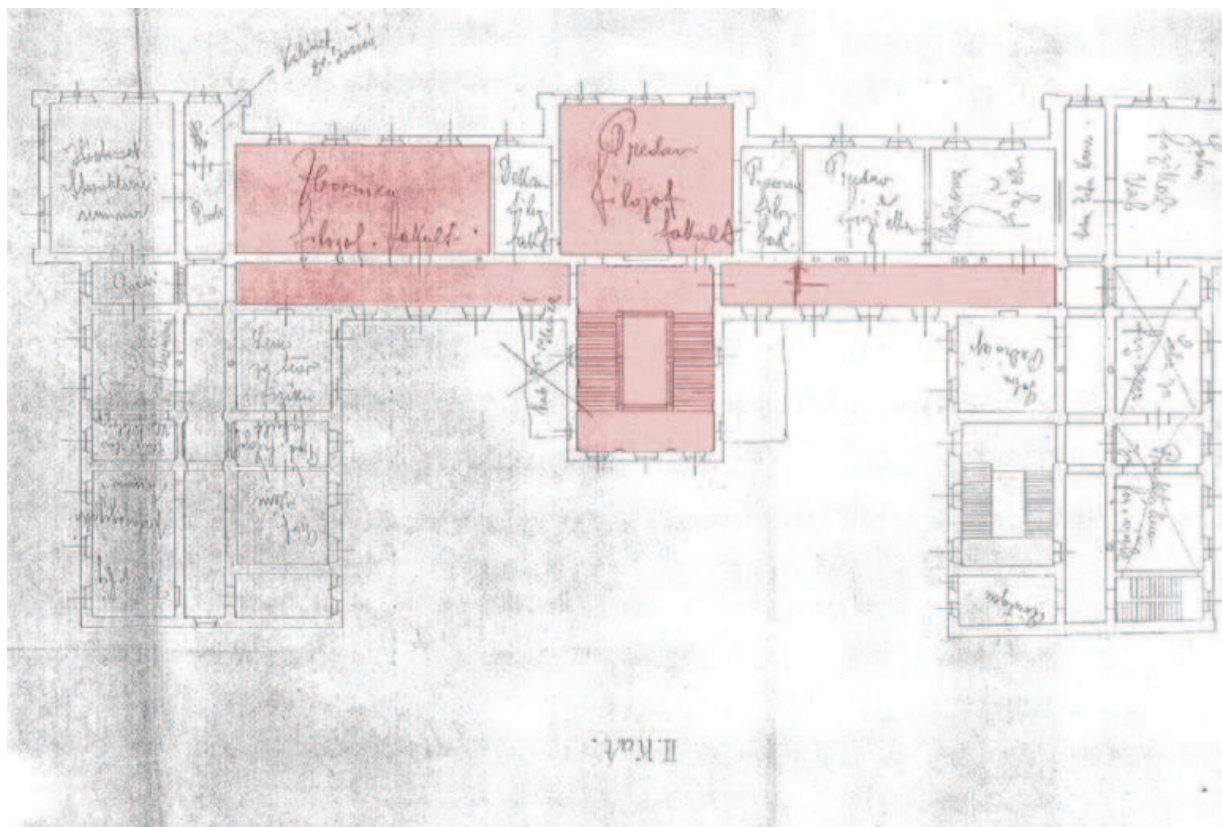
³⁸ *Spomenica ...*. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 112.

³⁹ Maruševski, O. *Iso Kršnjavi kao graditelj...* Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986., str. 210.; Kršnjavi, I. *Autonekrolog. // Zapisci: ...*. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 8.

što ga je 1897. god. Zbirci poklonio Zemaljski izložbeni odbor. Iako je Zbirka u tom početnom razdoblju bila smještena u zgradi Obrtne škole te u sveučilišnoj zgradi, ona je i dalje u službenom vlasništvu Arheološkog odjela Narodnog muzeja, a time pod paskom njegova ravnatelja dr. Josipa Brunšmida. Problemi s financiranjem održavanja Zbirke te njezina dislociranost i nepristupačnost široj publici ponukali su dr. Brunšmida da 1897. god. zatraži da se Zbirka priključi Sveučilištu kao Sveučilišna zbirka sadrenih otisaka.⁴⁰ Službena odluka o tome donesena je u lipnju 1898. god., a potpisao ju je sam ban

Khuen Héderváry. Odlukom se dr. Josipu Brunšmidu nalaže da *...u vestibulu nove zgrade donjogradskih srednjih škola ... prema svojim nazorima i uviđavnosti ... kipove rasporedi i smjesti ... i ...da po vještaku dade oštećene kipove opraviti i očistiti*. Istom je odlukom određeno da se nakon uređenja postava Zbirka, kako ona u zgradi srednjih škola, tako *... i ona u sveučilišnoj zgradi...*, stavlja pod nadzor dr. Brunšmida.⁴¹ Novootkriveni nacrt Muzeja gipsanih odljeva (sl. 5.) iznimno je važan upravo zato što je iz njega prvi put moguće iščitati sastav Zbirke u doba njezina najvećeg sjaja; naime, njime

Slika 6. Tlocrt drugog kata zgrade Sveučilišta s naznačenim pretpostavljenim položajem odljeva partenonske skulpture

⁴⁰ Bauer, A. *Gipsoteka. Zbirka grčke plastike*. Zagreb: 1949. (rukopis, MDC), str. 7

⁴¹ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu Dekanatu mudroslovnog fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. br. 7411. (10. VI. 1898.).

se dr. Brunšmid koristio kad je planirao postav te je olovkom upisao položaj i nazive kipova koji su tu bili izloženi. Kako bi se stekao djelomičan dojam o bogatstvu Zbirke, ovdje navodimo samo neke od najznačajnijih, a danas izgubljenih odljeva: reljef s Lavljih vrata u Mikenii, *Tiranoubojice*, *Moskoforos*, tzv. *Egineti*, Mironov *Marsija*, *Diadumen*, *Nika sa Samotrake*, *Usnula Arijadna* iz Vatikana, *Faun Barberini*, *Dječak s guskom*, *Venera Genetrix* i mnogi drugi.⁴²

Zbog već spomenute prenamjene dvorane predviđene za smještaj odljeva s Partenona u *gombaonu*, ti su odljevi smješteni na drugom katu zgrade tadašnjeg Sveučilišta Franje Josipa I., u današnju zgradu Rektorata Sveučilišta u Zagrebu i Pravnog fakulteta (dalje: zgrada Sveučilišta). O položaju odljeva unutar same zgrade svjedoči nekoliko crtica zapisanih u spomenicama Sveučilišta. Tako se navodi da je Zbirka smještena ... u hodniku i na stubištima drugoga kata sveučilišne zgrade i u filozofskoj ispitnoj dvorani... te ... u zbornici filozofskoga fakulteta,...⁴³ Uklapajući te opise u tlocrt drugog kata zgrade Sveučilišta, u nedostatku drugih izvora može se pretpostaviti položaj navedenih odljeva kakav je naznačen na slici 6.

Takvo stanje Zbirke ostalo je nepromijenjeno svedo početka Prvog svjetskog

Slika 7. Zgrada u čijim je podrumskim prostorijama Zbirka bila smještena od 1924. do 1931. god.

rata, kada su, zbog slabije mogućnosti nadzora, pojedini odljevi razneseni. Prema navodima Antuna Bauera, određene su odljeve za svoje potrebe preuzeli Akademija likovnih umjetnosti, Tehnički fakultet, Obrtna škola i druge ustanove.⁴⁴ Muzej gipsanih odljeva u zgradi srednjih škola, kako ga je oblikovao dr. Josip Brunšmid, time se počeo osipati, a Zbirka kao Sveučilišna zbirka sadrenih odljeva praktički prestaje postojati. Nakon umirovljenja dr. Brunšmida s mjesta ravnatelja Arheološko-historijskog odjela Narodnog muzeja i sveučilišnog profesora arheologije te imenovanjem njegova nasljednika, dotadašnjeg kustosa dr. Viktora Hoffillera 1924. god., ostaci Zbirke premješteni su u unajmljeni po-

⁴² Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* (dalje VAMZ) III., 41(2008), str. 443-445. (Za cijeli popis čitatelja upućujem na ovaj rad., nap. a.).

⁴³ *Spomenica ...*. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 112.; Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924. Zagreb: Akademski senat, 1925., str. 160.

⁴⁴ Bauer, A. *Gipsoteka. Zbirka grčke plastike*. Zagreb: 1949. (rukopis, MDC), str. 9.

Slika 8. Nekadašnja zgrada Arheološkog zavoda i dijela Sveučilišne zbirke sadrenih odljeva

drum zgrade u Ulici Ivana Gundulića 23, gdje ostaju do 1931. god. (sl. 7).⁴⁵

Otada počinje razdoblje intenzivnog propadanja Zbirke zbog nepovoljnih uvjeta u kojima su odljevi čuvani te zbog brojnih preseljenja, pri čemu su mnogi odljevi nepovratno uništeni. Nakon osam godina propadanja u podrumu u Gundulićevoj, Zbirka je 1931. god. preseljena u podrum zgrade današnje HAZU, gdje je tada još uvijek bio smješten Arheološko-historijski odjel Narodnog muzeja. Već godinu dana nakon toga Zbirka je ponovno preseljavana; ovaj put stotinjak metara dalje, u ondašnje nove prostorije Arheološkog zavoda u Ulici Ruđera Boškovića 3 (sl. 8).⁴⁶ Nakon preseljenja demonstratorom

⁴⁵ Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945.) s bibliografijom. // *Muzeologija* 24(1986), str. 38; Bauer, A. *Pedesetgodišnjica ...*. Zagreb: 1943. (rukopis, MDC), str. 5.

⁴⁶ O tadašnjem stanju Zbirke najrječitije govori razmišljanje dr. Antuna Bauera: ... *zbirka je bila u vrlo jadnom stanju, jer je seleći od Poncija do Pilata, iz jedne nepodesne rupe u drugu još nepodesniju, stalno bila u takvim okolnostima, da je morala dnevno sve više*

Zbirke pri Zavodu, ali i asistentom na Katedri za arheologiju Filozofskog fakulteta, imenovan je Antun Bauer, tada još student arheologije i povijesti umjetnosti. Osim brige za Zbirku odljeva, Antun Bauer tom odlukom dr. Viktora Hoffilera postaje odgovoran i za knjižnicu i fototeku Zavoda, tj. Katedre.⁴⁷

U tom razdoblju Zbirka je bila iznimno nepristupačna zainteresiranim posjetiteljima, ...*magazinski smještena...*, tj. njome su se mogli koristiti samo zaposlenici Zavoda i Odjela te studenti arheologije.⁴⁸ O tome svjedoči i vrlo oštro pismo bivšeg studenta Franje Leovcera dr. Baueru. Naime, Leovcer je razočaran činjenicom što tako vrijedna zbirka nema primjerene prostorije te što je raštrkana po Zagrebu. Iako vrlo nepravedno, on za takvo stanje optužuje osobno Antuna Bauera, koji je na margini pisma zapisao: *Kada sam ovo pokazao prof. Hoffilleru – zabranio je da se ikoga pušta da razgleda zbirku u institutu (Boškovićeve ul. 3. II. l.) – i ostalo je sve po starom i ništa se nije maknulo.*⁴⁹

propadati... (Bauer, A. *Pedesetgodišnjica ...*. Zagreb: 1943. (rukopis, MDC), str. 5.).

⁴⁷ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Pismo dr. Antuna Bauera *uvaženom gospodinu Ministru*. (3. XI. 1941.); Mihalić, V. Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada. // *Muzeologija* 45(2008), str. 30.; Šulc, B. Višestrukost stručnog i znanstvenog djelovanja. // *Muzeologija* 31(1994), str. 7.

⁴⁸ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske (4. VIII. 1941.).

⁴⁹ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Privatno

U Gliptoteci (1940. – 1961.)

Priča o Gipsoteci Antuna Bauera, današnjoj Gliptoteci Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, zoran je prikaz problema s kojima su se kroz desetljeća susretali, a i danas se susreću pojedinci posvećeni kulturi u Hrvatskoj. Duboko ukorijenjeno mišljenje kako je kultura nepotreban trošak, a baština nešto o čemu se vodi briga tek kada treba skupljati političke bodove stavljala je, i stavljala, osobe kao što to bio je Antun Bauer u frustrirajući položaj.

Kao student arheologije i povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Antun Bauer je uočio nebrigu nadležnih za velik broj gipsanih odljeva radova hrvatskih umjetnika. Nastali kao dio procesa izrade skulpture, a često jedini idejni ostatak djela, ti su odljevi bacani, uništavani i zaboravljani, a Antun Bauer ih je neumorno prikupljao te tako počeo stvarati impozantnu zbirku, ponajprije didaktičke namjene.⁵⁰ Osim odljeva suvremenih djela, nacрта, skica i druge dokumentacije o umjetnicima, počeo je prikupljati odljeve spomenika starohrvatske plastike te otisaka gema, plaketa, novca i medalja.⁵¹ Nakon doktorata s temom *Rimska olovna plastika* god. 1937. odlučuje tu svoju zbirku darovati gradu Zagrebu te je time predati na upotrebu javnosti; jedini su uvjet bili nedjeljivost zbirke i osiguranje adekvatnoga izložbenog prostora.

Gipsoteka grada Zagreba tako je službeno

pismo Franje Leovcera prof. Antunu Baueru (Split, 3. I. 1938.).

⁵⁰ Bauer, A. *Gipsoteka 1937 – 1947*. Zagreb: 1948. (rukopis, MDC), str. 29.

⁵¹ Vujić, Ž. Postanak ... // *Muzeologija* 1991.-1992., 29/30(1993), str. 75-77.

Slika 9. Gipsoteka grada Zagreba, danas Gliptoteka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

osnovana u listopadu 1937., a „adekvatan prostor“ osiguran je smještajem zbirke u drvenu šupu na gradskome majuru u Bednjanskoj ulici 23.⁵² Uočljivo je kako je Gipsoteka Antuna Bauera bila izložena gotovo istim problemima kao i Sveučilišna zbirka sadrenih odljeva. Godine 1940. dio Zbirke još je uvijek bio smješten u skučenom prostoru II. kata u Boškovićevoj ulici, a Gipsoteka je od travnja te godine useljavala u jednu od zgrada kompleksa bivše Tvornice kože u Medvedgradskoj ulici 2 (sl. 9.).⁵³ Paralelno s preseljenjem Gipsoteke tekla su dva procesa: okupljanje Zbirke odljeva, tj. povratak određenih odljeva od institucija koje su ih preuzele za vrijeme Prvoga svjetskog rata⁵⁴ te pregovori

⁵² Mihalić, V. Privatne zbirke ... // *Muzeologija* 45(2008), str. 27.; Bauer, A. *Gipsoteka 1937 – 1947*. Zagreb: 1948. (rukopis, MDC), str. 39.

⁵³ Bauer, A. *Gipsoteka 1937 – 1947*. Zagreb: 1948. (rukopis, MDC), str. 40.

⁵⁴ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Akademija likovnih umjetnosti Zagreb Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta Univerziteta Kraljevine Jugoslavije, br. 346/1940. (10. V. 1940.); Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRA-

između Antuna Bauera kao upravitelja Gipsoteke i donedavnog demonstratora Zbirke s Arheološkim zavodom Filozofskog fakulteta o konačnom rješenju pitanja smještaja Zbirke sadrenih odljeva u prostore Gipsoteke. Dopisima od 13. i 14. ožujka 1940. god. utvrđeno je kako *Arheološki zavod predaje Gipsoteki grada Zagreba u pohranu „Zbirku sadrenih odljeva antikne plastike...“* (Viktor Hoffiller, m.p.), a *Gipsoteka grada Zagreba uzima u pohranu od Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu „Zbirku...“*. (...) *Zbirka ostaje vlasništvo arheološkog zavoda Sveučilišta i bit će izložena u Gipsoteki grada Zagreba dok Arheološki zavod ne dobije za zbirku odgovarajuće prostorije ili dok Sveučilište ne raspoloži drugačije sa zbirkom* (Antun Bauer, m.p.).⁵⁵

Kao što je vidljivo iz daljnjih izvještaja o radu Arheološkog zavoda,⁵⁶ takvo je

uređenje bilo na obostrano zadovoljstvo Gipsoteke i Zavoda; Antun Bauer i dalje je vodio Zbirku u svojstvu asistenta Arheološkog zavoda, a posebno se vodila briga o dostupnosti Zbirke studentima arheologije i povijesti umjetnosti.⁵⁷ Iako je Gipsoteci u pohranu predan velik dio Zbirke, dio odljeva s Partenona i dalje se nalazio na II. katu zgrade Sveučilišta, odvojen od studenata arheologije i povijesti umjetnosti, čija se nastava ionako nije održavala u tim prostorima. Prema *Inventaru* sastavljenome nakon primopredaje odljeva, vidljivo je da je riječ o metopama (15) i pločama friza (98), od čega je devet ploča friza ipak bilo premješteno u Gipsoteku, zajedno sa slobodnim skulpturama.⁵⁸ Kako je i Antunu Baueru i Viktoru Hoffilleru na umu bilo samo što bolje iskorištenje Zbirke za potrebe nastave, pokrenuli su inicijativu preseljenja i tih odljeva. Osim mogućnosti kvalitetnog izlaganja i korištenja Zbirke, kao razlog preseljenja navodi se i činjenica

---

DA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Kralj. Jugoslavije Dekanatu Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. br. 251/1940. (3. V. 1940.). (Iz teksta doznajemo kako su na Tehničkom fakultetu bili smješteni odljevi: *Diskobol, Doryphoros, Amazonka, Venera Milska i Hrvač Borghese.*)

⁵⁵ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Prijepis dopisa; jedan list. Gipsoteka grada Zagreba Arheološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu, br. 138-1940. (13. III. 1940.); Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Univerziteta Kralj. Jugoslavije Zagreb Gipsoteki grada Zagreba, br. 114/1940. (14. III. 1940.).

⁵⁶ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Izvještaj o radu Arheološkog zavoda i Zbirke sadrenih odljeva Filozofskog fakulteta Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu u škol. godini 1939/40., br. 393/1940. (8. VII. 1940.); Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA,

---

omot: Historijat. Izvještaj o radu Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u škol. god. 1940-41., br. 151-gps-1941. (30. VI. 1941.).

⁵⁷ Stručnjacima i studentima arheologije i povijesti umjetnosti bio je omogućen besplatan ulaz u sve dijelove Gipsoteke, a izvan radnog vremena u prostorijama Zbirke mogla su se održavati predavanja i seminari (Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Ugovor između Dekanata Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske i Gipsoteke grada Zagreba (bez datuma)).

⁵⁸ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Inventar Zbirke sadrenih odljeva antikne plastike Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu predane u pohranu Gipsoteki grada Zagreba (2. XII. 1940.).

da *Gipsoteka raspolaže sa stručnim osobljem, radionama i alatom za popravak svih figura, što je Arheološkom Zavodu nemoguće nabaviti.*⁵⁹ Vijeće Filozofskog fakulteta odbilo je prijedlog na sjednici od 10. X. 1941. god. Potrebno je napomenuti kako su posrijedi vjerojatno bile osobne nesuglasice između članova Vijeća i dr. Viktora Hoffillera, jer kako drugačije objasniti izjavu da *...nisu taj prijedlog ni pročitali nego su negativno potpisali jer su uvjereni da „nije u interesu Sveučilišta“ čim predlaže prof Hoffiller.* Vijeće Filozofskog fakulteta odlučilo je da se ništa ne mijenja, a predložilo je čak i da se odljevi Zbirke s vremenom vrata iz Gipsoteke.⁶⁰ Ogorčen zbog takve odluke, dr. Antun Bauer tada je podnio ostavku na mjesto asistenta Arheološkog zavoda, no nije odustao od pokušaja da odljeve s Partenona smjesti u Gipsoteku.⁶¹ Godine 1943. prijevremeno je umirovljen Bauerov najveći oslonac, dr. Viktor Hoffiller, a pokušaji

preseljenja ostatka Zbirke u Gipsoteku zamiru i zbog općenito nepovoljnih, ratnih uvjeta.⁶² Nakon završetka Drugoga svjetskog rata i uspostave komunističke vlasti, Antun Bauer je u Gipsoteci za javnost otvorio djelomično uređen postav odljeva.⁶³ Veći broj ploča friza i metopa s Partenona i dalje se nalazio na II. katu zgrade Sveučilišta te nisu mogle biti uključene u postav, zbog čega su i dalje ostale nedostupne većini zainteresiranih korisnika. Svojevrsni sukob između dr. Bauera i Sveučilišta oko odljeva predanih Gipsoteci na čuvanje nastavio se 1947. god., kada je tadašnji rektor Sveučilišta dr. Grga Novak od Gipsoteke odrješito zatražio povrat svih odljeva koji su pripadali Arheološkom zavodu u prostorije Filozofskog fakulteta.⁶⁴ U odgovoru na taj zahtjev Antun Bauer iznosi nekoliko argumenata protiv takvog preseljenja; kao najvažnije mogu se izdvojiti njegove tvrdnje kako je (...) *zbirka u sadašnjim prostorijama i u sadašnjem postavu*

⁵⁹ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske (4. VIII. 1941.). Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis (nije poslan). Arheološki zavod Sveučilišta u Zagrebu Rektoratu Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske, br. 147-1941. (12. VII. 1941.).

⁶⁰ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Bilješka Antuna Bauera, br. 201-gps-1941. (23. VIII. 1941.).

⁶¹ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis (nije poslan). Arheološki zavod Sveučilišta u Zagrebu Rektoratu Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske, br. 147-1941. (12. VII. 1941.); Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Pismo dr. Antuna Bauera *uvaženom gospodinu Ministru* (3. XI. 1941.).

⁶² Dr. Viktora Hoffillera je na položaju redovitog profesora klasične arheologije, upravitelja Arheološkog zavoda i Zbirke sadrenih odljeva te ravnatelja Arheološko-historijskoga i upravitelja Prehistorijskog odjela Narodnog muzeja zamijenio dr. Mirko Šeper (Kolar-Dimitrijević, M. i Wagner, E. Brunšmid i Hoffiller, ... // *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* 15, 1(2008)., str. 94.; *Godišnjak Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu za školske godine 1933/34. – 1938/39.* Zagreb, 1940., str. 132.).

⁶³ Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // *VAMZ* III., 41(2008), str. 445.

⁶⁴ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Rektor Sveučilišta u Zagrebu dru Antunu Baueru, upravitelju Gipsoteke grada Zagreba u Zagrebu, br. 251-1947. (23. I. 1947.).

muzeološki jedna od najbolje postavljениh zbirka u Zagrebu.... (...) Ovo je jedina zbirka u Jugoslaviji i prema tome ima biti pristupačna i ostalima kojima je potrebna za nastavu, a pogotovo širokim narodnim slojevima.... (...) Smještajem ove zbirke u Gipsoteki dobija se osim toga i kontinuitet razvoja likovne umjetnosti.... (...) Sa strane Gipsoteke nije nikada bilo osporeno, da je Sveučilište vlasnik ove zbirke. (...) Ali je neosporno, da je Gipsoteka za posljednje dvije godine više učinila za ovu zbirku nego je Sveučilište učinilo kroz 50 godina unatrag.⁶⁵ Predanost Antuna Bauera očuvanju fragmenata hrvatske umjetnosti i njegova borba, uz bok Viktora Hoffillera, za bolje uvjete obrazovanja mladih stručnjaka i zajednice bili su nagrađeni 1951. god. pripajanjem Gipsoteke grada Zagreba Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti te umirovljenjem dr. Bauera s položaja njezina upravitelja.⁶⁶ Iste godine zaslužen je, nakon ponovnog aktiviranja 1945. god., umirovljen i dr. Hoffiller, čime je zatvoreno još jedno poglavlje u povijesti Zbirke – okupljanje ostataka Zbirke Izidora Kršnjavog i pokušaj njezine integracije u cjelinu Gipsoteke. Sljedećih deset godina očita je svojevrsna šutnja o Zbirci kao cjelini, a novi spomen Zbirke odnosi se na njezino djelomično preseljenje u novosagrađenu zgradu Filozofskog fakulteta u Zagrebu 1961. god.

⁶⁵ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Gipsoteka grada Zagreba Dekanatu Sveučilišta Zagreb, br. 128-gps-1947. (25. II. 1947.).

⁶⁶ Vujić, Ž. Postanak ... // *Muzeologija* 1991.-1992., 29/30(1993), str. 91.

Preseljenje u zgradu Filozofskog fakulteta u Zagrebu (1961.)

Zgradu Filozofskog fakulteta u današnjoj Ulici Ivana Lučića arhitekt Božidar Tušek projektirao je kao dvokatnu široku i nisku zgradu koja izvana djeluje kao čvrst četverokut, a zapravo je plašt hodnika, dvorana i soba koji okružuje dva unutrašnja dvorišta.⁶⁷ Zgrada je dovršena 1961. god., nakon čega je uslijedilo preseljenje svih odjela i službi Filozofskog fakulteta. Dekanat i većina odsjeka tada su iselili iz prostorija Sveučilišta, a Odsjek za arheologiju i Arheološki zavod preselili su na Fakultet iz zgrade Arheološkog muzeja na Zrinjevcu 19, gdje su se nalazili od 1945./46. god.⁶⁸ Usporedno s preseljenjem nastave i znanstvenog rada u novu zgradu planirano je i preseljenje odljeva friza i metopa s Partenona, o čemu svjedoči detaljna uputa Odsjeka za arheologiju o načinu rukovanja odljevima pri skidanju sa zidova II. kata zgrade Sveučilišta i o

⁶⁷ Maroević, I. *O Zagrebu usput i s razlogom: izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970-2005)*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007., str. 41-42.

⁶⁸ Agičić, D. *Kratka kronologija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Filozofski fakultet... / uredio Stjepan Damjanović*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 19.; Majnarić-Pandžić, N. *O časopisu*. <http://opuscula.ffzg.hr/ocasopisu.html> (16. V. 2010.); Arheološko-historijski odjel Narodnog muzeja u Zagrebu reorganiziran je 1945. god. u samostalnu ustanovu pod nazivom Arheološki muzej Zagreb te je iz prostorija u prizemlju današnje HAZU preseljen u bivšu Vraniczanyjevu palaču na Zrinjevcu 19, gdje se i danas nalazi. Do 1961. god. u istim se prostorijama održavala i nastava arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu (Humski, V. *Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: ... // Muzeologija* 24(1986), str. 38.)

Slika 10. Filozofski fakultet u Zagrebu 1962. god.

pripremi za prijevoz.⁶⁹ Kako o samom postupku prijenosa tih odljeva ne postoje službeni zapisi ni fotografije, možemo samo zamisliti teškoće organizacije i iznos financijskih sredstava uloženi u cijeli pothvat. Odljevi friza i metopa postavljeni su na hodnike I. kata nove zgrade Filozofskog fakulteta, gdje se i danas nalaze. Reorganizacijom nastave na Filozofskom fakultetu 1955. god. službeno su formirani Odsjek za arheologiju kao nastavna i Arheološki zavod (kratkotrajno Institut) kao znanstvenoistraživačka jedinica, obje sa zajedničkim kadrom i kao sljednice cjelina osnovanih 1893. god.⁷⁰ Gipsani su odljevi kao didaktička sredstva tada potpali pod nadležnost Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U nedostatku pisanih izvora, za razrješenje problematike same kronologije prijenosa odljeva autorica se oslonila na

⁶⁹ Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Dopis. Odsjek za Arheologiju Filozofskog fakulteta Dekanatu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ur. br. 145/1960. (20. IX. 1960.).

⁷⁰ Zaninović, M. Odsjek za arheologiju. // *Filozofski fakultet ...* / uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 153.; Težak-Gregl, T. Odsjek i Zavod. Privatna poruka (2. VI. 2010.).

svjedočanstva te na vlastito istraživanje u Gliptoteci i na Filozofskom fakultetu. Kao početna točka uzeti su inventarni popisi sastavljeni 1940. i 1946. god. u Gipsoteci, u kojima se navodi kako se odljev partenonskog friza sastoji od ukupno 98 ploča, od čega se devet (1940.) odnosno šesnaest (1946.) nalazi u Gipsoteci. Jednako tako, metopa ima 15, a sve su tih godina i dalje smještene na II. katu zgrade Sveučilišta.⁷¹ Nakon preseljenja u novu zgradu Filozofskog fakulteta, u inventarnoj knjizi Odsjeka za arheologiju iz 1963. god. odljevi se navode pod brojem 799-99 kao *Gipsani odljevi „Partenona“* – 15 kom. i *Gipsani odljevi s „Partenona“* – 104 kom.⁷² Zapis u kojemu se spominje 15 komada odljeva očito se odnosi na odljeve metopa s Partenona, međutim, mnogo je problematičnije utvrđivanje stvarne liste onih 104 komada. Kao što je već navedeno, Gliptoteka je u svojim inventarnim knjigama uvijek navodila kako ima 98 ploča odljeva friza s Partenona, što bi značilo da su se u tom trenutku na Filozofskom fakultetu nalazile sve ploče friza i šest dodatnih slobodnih figura s „Partenona“, tj. odljevi ukrasa zabata tog hrama. Jednako tako,

⁷¹ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Inventar Zbirke sadrenih odljeva antikne plastike Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu predane u pohranu Gipsoteki grada Zagreba (2. XII. 1940.); Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Popis Odljeva grčke i rimske plastike sastavljen dne 15-II-1946 po prof. Lelji Dobronić, br. 124, u Zagrebu, dne 24. II. 1946. (15. II. 1946.).

⁷² Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Popisna lista nepokretne imovine – inventarskih predmeta. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta (31. XII. 1963.).

Slika 11. Velika poplava u Zagrebu 1964. god. Zgrada Filozofskog fakulteta u sredini lijevo.

moglo bi se zaključiti da do tog vremena iz Gliptoteke na Filozofski fakultet nije stigla nijedna druga figura koja se danas ondje nalazi. Takvo stanje nimalo se ne mijenja pogledom u inventarnu knjigu Odsjeka za arheologiju iz 1968. god., kada se pod brojem 799-99 nalazi zapis: *Gipsanih odljeva 15 kom. i Gipsanih odljeva 104 kom.*⁷³ To bi značilo da ni te godine na Filozofskom fakultetu nije bilo nijednog drugog odljeva osim onih s Partenona. Novo svjetlo na problematiku točnog utvrđivanja kronologije prijenosa određenog broja gipsanih odljeva u zgradu Filozofskog fakulteta baca sjećanje dr. Ante Rendića-Miočevića, današnjeg ravnatelja Arheološkog muzeja u Zagrebu. On je u ljubaznome telefonskom razgovoru napomenuo kako je, zajedno sa svojim kolegama studentima, sudjelovao u preseljenju odljeva, da bi ih kasnije *spašavali od velike poplave*.⁷⁴ Naravno,

⁷³ Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Popisna lista nepokretne imovine – inventarskih predmeta. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta (31. XII. 1968.).

⁷⁴ Rendić-Miočević, A. Telefonski razgovor (28. IV. 2010.).

riječ je o poplavi koja je pogodila Zagreb 1964. god. (sl. 11.), a kako su odljevi partenonskog friza i metopa bili smješteni na zidovima I. kata zgrade Filozofskog fakulteta, što znači nedostupni vodi, ovdje može biti riječ samo o odljevima nekih pojedinačnih antičkih kipova i poprsja (Kat. 1. – 19., 128.) koji se i danas nalaze u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prema tome, možemo zaključiti kako se pod inv. br. 799-99 doista nalaze svi danas postojeći odljevi smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta. Kao što je vidljivo iz priloženoga kataloga, riječ je o 128 kataloških jedinica koje čine odljevi ploča partenonskog friza (Kat. 20. – 113.), 15 odljeva metopa s Partenona (Kat. 4., 114. – 127.), četiri odljeva figura ukrasa partenonskih zabata (Kat. 2.a, 2.b, 3., 5.) te 16 odljeva različitih antičkih umjetnina (Kat. 1., 6. – 19., 128.). Razlike u broju odljeva koje se pojavljuju u inventarnim knjigama Gipsoteke i Odsjeka za arheologiju te u kataloškim jedinicama ovoga kataloga mogu se opravdati pogreškama u prebrojavanju ploča odljeva partenonskog friza, čije su granice često slabo uočljive.⁷⁵ Odljevi koji se danas nalaze na Filozofskom fakultetu dijelovi su originalne Zbirke s kraja XIX. st. (dalje „*originali*“), dok se u Gliptoteci HAZU nalaze njihove kopije.⁷⁶ Osim

⁷⁵ Stvarni broj ploča vjerojatno je 84 jer su doista mogle biti razdvojene kao pojedinačne ploče i detaljno prebrojene tek pri preseljenju iz zgrade Sveučilišta u novu zgradu Filozofskog fakulteta. Stoga se oduzimanjem broja samostojećih odljeva (20) od ukupnog broja odljeva navedenoga u inventarnim knjigama Odsjeka za arheologiju (104) dobiva broj od 84 samostalne ploče odljeva friza.

⁷⁶ Iznimke su *Aristionova stela* i *Umirući Gal. Stela* je razbijena već 1938. god. te je u Glipt-

toga, u Gliptoteci postoje odljevi antičkih umjetničkih djela kojih nema na Filozofskom fakultetu, što znači da na fakultet nije prenesena cijela Zbirka već je napravljen odabir. Kao primjer navodim odljeve figura zabata hrama Atene Parthenos, koje se kao cjelovite grupe nalaze u Gliptoteci, dok Filozofski fakultet posjeduje samo četiri primjerka.⁷⁷

Pregledom oznaka na pojedinim komadima u Gliptoteci i na Filozofskom fakultetu utvrđeno je kako je postojao jedinstveni način označivanja odljeva pri njihovom nastanku i skupljanju u Zbirku. Svaka pojedina radionica odljeva svoj je primjerak označila metalnom pločicom, svojevrsnim potpisom majstora. Osim toga, odljevi su signirani urezanim oznakom koja se sastoji od kombinacije slova i broja. Na primjercima koji su odliveni u Gliptoteci uočljiv je oblik ili čak otisak metalne pločice, dok je urezana signatura zamijenjena onom ispisanom crnom tintom.

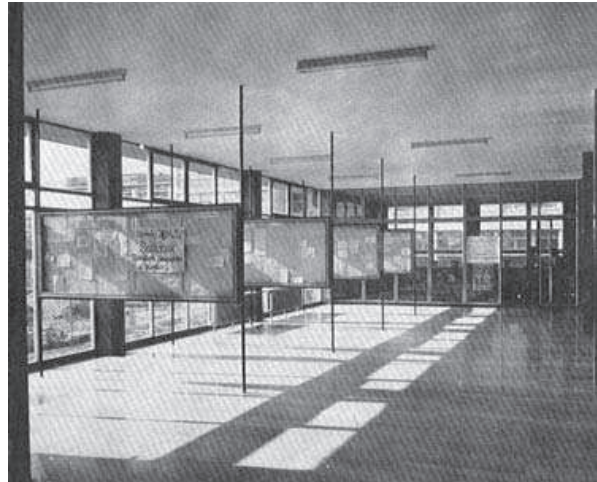
Na temelju svih iznesenih podataka, može se zaključiti kako je u razdoblju između 1961. i, najkasnije, 1964. god. postignut dogovor o prijenosu određenog

---

toteci restaurirana i izlivena u dva dodatna primjerka, od kojih se jedan nalazi u Gliptoteci, a „original“ i dodatna kopija nalaze se na Filozofskom fakultetu (Arhiv MDC-a, GIP-SOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Inventar Zbirke .... (2. XII. 1940.)). *Umirući Gal* također postoji u tri primjerka: „original“ je gotovo potpuno uništen i čuva se na Filozofskom fakultetu, a po jedna njegova kopija nalazi se u Gliptoteci i na Filozofskom fakultetu.

⁷⁷ **Gliptoteka HAZU.** Zbirka sadrenih odljeva djela antičkog kiparstva od V. st. pr. Krista do I. st. pr. Krista. URL: http://gliptoteka.mdc.hr/zbirka_anticke_skulpture.aspx (22. VI. 2010.).

dijela odljeva iz Gipsoteke u novu zgradu Filozofskog fakulteta, pri čemu je Gipsoteka za svoje potrebe izradila kopije tih odljeva.

Slika 12. Aula Filozofskog fakulteta neposredno nakon izgradnje. Na ovom mjestu danas su prostorije Kluba studenata Filozofskog fakulteta.

Nakon prijenosa u zgradu Filozofskog fakulteta odljevi su raspoređeni u prostoru, međutim, njihov je točan postav moguće utvrditi samo fragmentarno i uz dozu opreza. Iz razgovora s dr. Marinom Miličević-Bradač doznaje se da su odljevi skulptura *Laokont i sinovi*, *Dorifor* te *Venera Miloska* bili smješteni u auli Fakulteta.⁷⁸ Ne postoje fotografski zapisi tog postava, ali znajući da je oplata zgrade Filozofskog fakulteta u to vrijeme još bila potpuno prozirna, bez današnjih pregradnji (sl. 12.), te da su, kao zrnice monumentalnosti, postojala dva ulaza u zgradu, efekt na posjetitelja pri ulasku zasigurno je bio dojmljiv. Ostatak odljeva bio je izložen u sobi A-018, svojevrsnom izložbenom prostoru Odsjeka i Zavoda za arheologiju s replikama i odljevima predmeta ma-

⁷⁸ Miličević-Bradač, M. Intervju (9. XII. 2008.).

Odljevi u bivšoj Knjižnici Odsjeka	Primjeri oštećenja odljeva		
	 <p data-bbox="550 698 831 734">„Venera Miloska“</p> <p data-bbox="550 757 831 1025">Na koljenu božice uočljivo je oštećenje od intenzivnog dođirivanja rukom koje je nastalo zbog nepovoljnog smještaja kipa. Kako bi se zašlo između police za knjige kip je uvijek trebalo zaobići te ga se nesvjesno doticalo kao oslonac.</p>	 <p data-bbox="844 698 1125 734">Umirući Gal</p> <p data-bbox="844 757 1125 846">Znatno oštećenje nastalo udarcem ili padom teškog predmeta na bazu odljeva.</p>	 <p data-bbox="1137 698 1418 734">Dorifor</p> <p data-bbox="1137 757 1418 846">Specifična oštećenja nastala namjernim urezivanjem i rezbaranjem.</p>

Okvir 1. Odljevi u bivšoj Knjižnici Odsjeka

terijalnih kultura iz raznih arheoloških razdoblja. Iako izvanredno zamišljena, ta prostorija didaktičke namjene s vremenom se počela pretvarati u Knjižnicu Odsjeka za arheologiju, a odljevi su nestali iza police i stisnuti su na prašnjave ormare (okvir 2.). Dodatna, gotovo nepopravljiva, šteta Zbirci nanesena je 1977. god., kad su nepoznati počinitelji razbili odljeve koji su bili izloženi u auli Fakulteta. Najviše su stradali *Laokont i sinovi* te *Dorifor*, koji ni danas nije potpuno restauriran.⁷⁹ Od tog trenutka svi su samostojeći odljevi povučeni u A-018, gdje su sačuvani od daljnjih većih oštećenja, ali skučenost prostora Knjižnice i neposredna blizina studentske radne sobe uvjetovali su sitna oštećenja kakva uvijek nastaju kad postoji

⁷⁹ Isto.

mogućnost neposrednog dodira bez poznavanja stvarne vrijednosti objekta (okvir 1.).

Odljevi polako, ali sigurno gube svoju didaktičku ulogu i pretvaraju se u ukras. Oni partenonskog friza izazivaju divljenje i znatiželju posjetitelja Fakulteta i novih generacija studenata, ali bez dodatnih objašnjenja i sustavnog upućivanja na njihovu vrijednost već dugi niz godina nemaju drugu do dekorativnu ulogu. Poput friza, i partenonske metope gotovo u potpunosti služe kao ukras hodnika I. kata fakultetske zgrade. Osim toga, zbog prilično niskog položaja na zidu gotovo su sve oštećene dodirivanjem, šaranjem, urezivanjem ili lomljenjem (sl. 13.). Sve do 1993. god. i do svečane proslave stote godišnjice studija arheologije na Sveučilištu u Zagrebu samostojeći

Slika 13. Namjerna oštećenja na jednome od odljeva metopa (Kat. 120.)

su odljevi bili spremljeni u Knjižnici Odsjeka jer nije postojala mogućnost izlaganja kojom bi se istodobno zadovoljile potrebe studenata, odagnala bojazan zaposlenika Odsjeka i Zavoda te udovoljilo stalnoj težnji nadležnih za štednjom.⁸⁰

Proslava velikog jubileja – stote godišnjice nastave arheologije na Sveučilištu u Zagrebu, bila je prilika da se odljevi ponovno izlože i predoče svim studentima, zaposlenicima i posjetiteljima Filozofskog fakulteta koji su se tih dana ondje zatekli (sl. 14.). Stogodišnjica je obilježena prigodnim skupom, izložbom te posebnim izdanjem časopisa *Opvscvla Archaeologica*. Pregledom videozapisa proslave uočeno je kako su odljevi izloženi kao dopuna svečanosti, međutim, gotovo se i ne spominju u brojnim obraćanjima okupljenima. Jednako tako, ni u prigodnom časopisu nema znatnijeg spomena Zbirke.⁸¹ Promatrač sa strane možda bi

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Sto godina studija arheologije na Sveučilištu u Zagrebu. Zagreb: 11. XI. 1993. (VHS; snimio Marcel Burić); *Opvscvla Archaeologica* 17, 1(1993) / uredio Marin Zaninović. Zagreb:

Slika 14. Venera Miloska u auli Filozofskog fakulteta 1993. god.

zaključio kako ti kipovi doista služe samo kao dekoracija iako se vjerojatnije radilo o namjernom izbjegavanju bavljenja neugodnom temom; dovoljno je napomenuti kako do te godine odljevi razbijeni 1977. još uvijek nisu bili restaurirani.

Zaposlenicima Odsjeka i Zavoda za arheologiju nije nedostajalo entuzijazma, želje za promjenom postojećeg stanja, kao ni svijesti o neadekvatnim uvjetima u kojima se odljevi nalaze. Problem su, kao gotovo uvijek u takvim slučajevima, financijska sredstva potrebna da bi se cijela Zbirka restaurirala, kvalitetno izložila i konačno upotrijebila za ono zbog čega je stvore-

Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 338 str.

Slika 15. Grupa *Laokont i sinovi* u dvorani D-VII nakon restauracije

na – za obrazovanje.⁸² O tome svjedoči uspješno proveden projekt restauracije razbijenog odljeva grupe *Laokont i sinovi*, koju je 2000. god. obavio hrvatski kipar i restaurator Slavimir Slaviček.⁸³ Nakon

⁸² Prema riječima dr. Miličević-Bradač, samo za čišćenje odljeva partenonskog friza potrebno je oko 200 000 kuna (Miličević-Bradač, M. Intervju, 9. XII. 2008.).

⁸³ Slavimir Slaviček ustvrdio je kako je restauracija grupe *Laokont i sinovi* bila iznimno zahtjevna. Određeni se dijelovi nisu mogli obnoviti pa su u radionici Gliptoteke izrađeni odljevi koji su pridodani „originalu“. Nakon što je odljev fiksiran i dopremljen u zgradu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, obavljen je i postupak patiniranja površine, čime je restauracija završena (Slaviček, S. Telefonski razgovor, 8. VII. 2011.).

restauracije odljev je smješten u donji desni kut velike dvorane (D-VII) na Filozofskom fakultetu, gdje se i danas nalazi (sl. 15.).⁸⁴ Nažalost, torzo i glava odljeva *Dorifora* bili su toliko uništeni da je restauracija nemoguća te je za Zbirku potrebno pribaviti potpuno nov odljev toga iznimno važnoga umjetničkog djela.

Godine 2009. sagrađena je i otvorena nova Knjižnica Filozofskog fakulteta. Preseljenjem Knjižnice Odsjeka za arheologiju, prostoriji A-018 mogla je biti vraćena njezina prvotna funkcija – u njoj je ponovno izložena Zbirka Odsjeka za arheologiju. Kao dio Zbirke, samostojeći su gipsani odljevi raspoređeni unutar prostorije te

⁸⁴ Isto.

Slika 16. Detalj odljeva zapadnoga partenonskog friza (Kat. 71.)

označeni jednostavnim legendama, čime su ostvareni prvi koraci prema pravome, otvorenom izlaganju u didaktičke svrhe. Iako dio Zbirke, odljevi izloženi na I. katu zgrade Fakulteta te u dvorani D-VII nisu obilježeni na jednak način, pa stoga i dalje funkcioniraju gotovo isključivo kao ukrasni elementi u prostoru.

Povijesni pregled razvoja ideje obrazovanja uz pomoć gipsanih odljeva

najznačajnijih umjetničkih ostvarenja antike navodi na zaključak kako se s protokom godina didaktička uloga Zbirke znatno umanjivala, a njezina stvarna vrijednost mnogima ni danas nije poznata. Zbirka, kako ju je zamislio Izidor Kršnjavi, nestala je već u davnim međuratnim godinama, a njezini dijelovi koji su prije gotovo pedeset godina stigli u prostore Filozofskog fakulteta u Zagrebu s vremenom su, na veliko žaljenje zaposlenika Odsjeka i Zavoda za arheologiju, iz statusa vrijednih odljeva umjetnina prešli u sferu ukrasnih figura. Potencijal Zbirke, međutim, još uvijek nije izgubljen. Ovaj je rad nastao upravo s ciljem da predstavi iznimnu viziju koja je vodila osnivača Zbirke, da prikaže probleme u kojima se ona danas nalazi, ali i da, uz dozu optimizma, uputi na mogućnost povratka njezinoj originalnoj namjeni, koja nije nestala već je samo zanemarena.

MUZEOLŠKA ANALIZA GIPSANIH ODLJEVA

Britanski povjesničar Eric Hobsbawm okarakterizirao je XIX. st. kao doba revolucije, kapitala i rađanja nacija. Traganje za dalekim korijenima okrenulo je tada kulturna strujanja većine europskih naroda prema istraživanjima vlastitog podrijetla i posebnosti, ali i dalje, prema antičkim izvorima, koji su doista temelji određene kolektivne svijesti Europe i Sredozemlja.

U industrijaliziranim se zemljama počinje stvarati srednji sloj željan dosega visoke kulture, a golema financijska sredstva koja se koncentriraju u središtima proizvodnje i trgovine ulažu se u javna kulturna događanja kao što su svjetske

izložbe.⁸⁵ Niz velikih privatnih zbirki umjetnina koje se otvaraju javnosti započinje pretvaranjem pariške palače Louvre u Muzej Republike 1792. god.⁸⁶ Kao što je to stoljeće gledalo na antiku i njezinu renesansu kao na temelje vlastite kulture, tako je i obnovilo antičko negiranje nedodirljivosti originala u umjetnosti ako on stoji samostalno i nema edukacijsku ulogu. Kopije, reprodukcije, odljevi i rekonstrukcije postali su prihvatljivi kako bi se uz pomoć njih formirale sveobuhvatne i zorne zbirke ponajprije antičkih umjetničkih djela, dostupne širokoj javnosti.⁸⁷ Poput rimskog cara Hadrijana, koji je na posjedu svoje vile u današnjem Tivoliju izložio makete najpoznatijih građevina antike te kopije tada najcjenjenijih umjetnina, skupljači XIX. st. na jednome mjestu okupljaju reprodukcije reprezentativnih umjetničkih djela antičkog razdoblja, najčešće u obliku gipsanih odljeva.⁸⁸ Želja za prikazom razvoja antičke umjetnosti pritom nadvladava poniznost pred originalom, koji u svojoj muzejskoj zaštitnoj ovojnici često ne može običnom posjetitelju ili studentu približiti okruženje iz kojega je prenesen. Tvrđnju kako se takve

zbirke stvaraju prije svega zbog edukacijskih razloga potkrepljuje činjenica da se njihov najveći broj i danas nalazi u različitim obrazovnim ustanovama.⁸⁹

Slika 17. Galerija odljeva Ashmolean muzeja

Jedna od takvih zbirki je Galerija odljeva Ashmolean muzeja (*Ashmolean Museum Cast Gallery*) Sveučilišta u Oxfordu, koja se smatra najstarijom i najvećom zbirkom te vrste u Velikoj Britaniji.⁹⁰ Usko vezana za Fakultet klasike (*Faculty of Classics*) i za Arheološki institut Sveučilišta (*Institute of Archaeology*), Galerija odljeva ponajprije služi za akademska istraživanja i

⁸⁵ Maroević, I. 19. stoljeće – tradicija i moderne nacije. // *Muzeologija* 37(2000), str. 11.; Hales, S. J. Re-Casting Antiquity: Pompeii and the Crystal Palace. // *Arion*. III, vol. 14, 1(2006), str. 99. URL: <http://www.jstor.org/stable/29737292> (12. IV. 2010.).

⁸⁶ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., str. 33.

⁸⁷ Hales, S. J. Re-Casting Antiquity: Pompeii and the Crystal Palace. // *Arion*. III, vol. 14, 1(2006), str. 117. URL: <http://www.jstor.org/stable/29737292> (12. IV. 2010.).

⁸⁸ Šulc, B. Zbirke umjetnina u antičko doba. // *Muzeologija* 22(1978), str. 36.

⁸⁹ Popis velikog broja zbirki gipsanih odljeva iz cijelog svijeta nalazi se na stranicama Međunarodne udruge za očuvanje i promociju zbirki gipsanih odljeva (A.I.C.P.M.); <http://www.plastercastcollection.org/fr/index.php> (12. VI. 2010.).

⁹⁰ University of Oxford. Ashmolean Museum. History of the Ashmolean. URL: <http://www.ashmus.ox.ac.uk/about/historyandfuture/> (12. VI. 2010.); University of Oxford. Ashmolean Museum. About the department. URL: <http://www.ashmus.ox.ac.uk/departments/castgallery/about/> (12. VI. 2010.).

podučavanje.⁹¹ Formiranje zbirke podudara se s dolaskom sir Arthura Evansa na mjesto kustosa Ashmolean muzeja 1884. god.⁹² Njegovim zalaganjem rasle su i zbirka originala i Galerija odljeva. Sve do 1959. god. i preseljenja u vlastitu novu zgradu, odljevi su bili izloženi uz bok originalnim umjetninama, što dodatno svjedoči o njihovu značenju i didaktičkoj funkciji cijelog Ashmolean muzeja. Galerija odljeva danas se može pohvaliti s oko 900 gipsanih odljeva statua, arhitektonskih skulptura i reljefa grčke i rimske klasične umjetnosti. Među odljevima zbirke ističu se partenonski friz, grupa *Laokont i sinovi*, August s Prima Porta, kao i model atenske Akropole.⁹³

Na Sveučilištu u Oxfordu Galerijom odljeva najviše se koriste studenti i istraživači klasične arheologije, tj. članovi Fakulteta klasike. U suradnji s Arheološkim institutom Sveučilišta, taj je fakultet pokrenuo nekoliko projekata baziranih upravo na zbirci Galerije odljeva Ashmolean muzeja, od kojih je svakako najznačajniji

Centar za istraživanje klasične umjetnosti, poznatiji kao *The Beazley Archive*.⁹⁴ Centar je utemeljen na golemoj zbirci fotografija, bilježaka, crteža, knjiga, kataloga i otisaka gema koje je tijekom nekoliko desetljeća rada prikupio profesor klasične arheologije i umjetnosti sir John Beazley. Godine 1965. kolekciju je otkupio Fakultet klasike Sveučilišta u Oxfordu te je tako u svom „analognom“ obliku u prostorijama Galerije odljeva Ashmolean muzeja postala dostupna studentima i stručnjacima. Tijekom godina arhiva je postupno digitalizirana te je 1998. osvanula na mreži kao svima dostupna baza podataka o klasičnoj umjetnosti. Osim originalne arhive, u bazi se nalaze i podaci o zbirci Galerije odljeva čiji su dijelovi dokumentirani fotografiranjem i kataloški stručno obrađeni.⁹⁵ Centar za istraživanje klasične umjetnosti Fakulteta klasike u Oxfordu ogledan je primjer kako institucija okrenuta obrazovanju mora postupati s informacijama kojima raspolaže da bi doista ispunila svoje poslanje; informaciju nije dovoljno posjedovati, ona mora biti prenesena svim zainteresiranim korisnicima putem svih dostupnih kanala.

Iako je Galerija odljeva Ashmolean muzeja samo mali segment Sveučilišta u Oxfordu, njezina je didaktička funkcija potpuno ispunjena. Osnovni podaci o odljevima i originalima koje predstavljaju

⁹¹ University of Oxford. Classical Archaeology at Oxford. URL: <http://www.classics.ox.ac.uk/clasarch/index.asp> (12. VI. 2010.); University of Oxford. Institute of Archaeology. URL: <http://www.arch.ox.ac.uk/institute.html> (12. VI. 2010.).

⁹² Originalni Ashmolean muzej osnovan je davne 1686. god. kao zbirka prirodnih i umjetničkih rariteta, a do kraja XIX. st. polako se pretvarao u muzej umjetnosti i arheologije; god. 1908. i službeno je osnovan u tom obliku (Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., str. 30., 66.; University of Oxford. ....URL: <http://www.ashmus.ox.ac.uk/about/historyandfuture/> (12. VI. 2010.)).

⁹³ University of Oxford. .... URL: <http://www.ashmus.ox.ac.uk/departments/castgallery/about/> (12. VI. 2010.)

⁹⁴ University of Oxford. .... URL: <http://www.classics.ox.ac.uk/clasarch/index.asp> (12. VI. 2010.); Beazley Archive 1997-2010. URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/archive/history.htm> (21. IV. 2010.).

⁹⁵ Beazley Archive 1997-2010. URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/archive/history.htm> (21. IV. 2010.).

dostupni su bez ograničenja u svakom kutku informatiziranog svijeta, a sama je zbirka izložena i dostupna poput bilo kojega drugog muzejskog odjela.

Vrijednosni odnos gipsanih odljeva i originala

Filozofski fakultet u Zagrebu, kao jedno od glavnih rasadišta stručnjaka humanističkih i društvenih znanosti u Hrvatskoj, nudi gotovo bezbroj mogućnosti korištenja Zbirkom odljeva Odsjeka za arheologiju. Zbog svoje osnovne edukacijske uloge Zbirka je namijenjena ponajprije studentima Fakulteta i doista nije teško zamisliti npr. studenta sociologije kako uz pomoć odljeva partenonskog friza promišlja o važnosti kolektivnih proslava u društvu ili studenta grčkog jezika i književnosti koji pred bustom Euripida ponavlja gradivo ispita iz kolegija Grčka tragedija.

Predstavljanje svih sličnih mogućnosti koje pruža Zbirka bilo bi gotovo nemoguć zadatak. Stoga se ovdje treba ograničiti na definiranje značenja odljeva Zbirke za dvije humanističke znanosti koje su obilježile život njezina osnivača dr. Izidora Kršnjavog – povijest umjetnosti i arheologiju.

Povijest umjetnosti je za potrebe analize umjetničkih djela razvila bogatu znanstvenu terminologiju kojom se opisuju različiti oblici ponavljanja originala. Tako je kopija samostalno djelo izrađeno jednakim tehnikama i jednakim procesom kao i original. Budući da nastaje umjetnikovom rukom, kopija nikad nije potpuno istovjetna originalu, ali upravo zbog te činjenice ima i vlastitu umjetničku vrijednost te se može zasebno vrednovati. Kopiju može izraditi autor originala

da bi, primjerice, posjedovao primjerak djela koje je prodano ili student koji kopiranjem uči umjetničke tehnike.⁹⁶ Ako kopija nastaje radi ilegalnih namjera ili da bi bila podmetnuta kao original, tada se naziva falsifikatom.⁹⁷

Za razliku od kopije, reprodukcija ponavlja originalno djelo izvedeno u nekom drugom materijalu ili tehničkim postupkom različitim od originalnoga.⁹⁸ Najčešće su reprodukcije u obliku fotografije koja donosi opći izgled djela i prenosi većinu poruka umjetnine, osim materijala i tehnike izrade, pa je stoga za povjesničare umjetnosti daleko iza kopije. Gipsani odljevi nastali prema originalnome umjetničkom djelu, najčešće skulpturi, ulaze u kategoriju reprodukcija.⁹⁹ Studenti povijesti umjetnosti mogu se njima koristiti za proučavanje razvoja umjetnosti ili za vrednovanje sadržaja i oblika, ali ne i za analizu tehnika izrade i materijala djela koje predstavljaju.

Arheologija kao znanost, a posebno njezina sastavnica klasična arheologija, usko se veže za dostignuća povijesti umjetnosti, međutim, umjetnička djela promatra iz ponešto drugačijeg rakursa. Gipsani su odljevi za arheološke stručnjake fizički prikaz umjetničkog djela otkrivenoga u arheološkim istraživanjima ili analiziranoga *in situ*, koje je materijalizacija civilizacije ili ljudske kulture u određenome vremenskom razdoblju.

⁹⁶ Hamann, R. Original i kopija. // *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 13/14(2001), str. 33-35.

⁹⁷ Kečkemet, D. Pitanje originala, replika, kopija, krivotvorina, oponašanja i suvenira u skulpturi. // *Anali...* 13/14(2001), 30.

⁹⁸ Hamann, R. Original i kopija. // *Anali...* 13/14(2001), str. 33.

⁹⁹ Isto, str. 33.

Materijal izrade i tehnika obično se za potrebe arheološke rasprave izvode iz istraživanja povjesničara umjetnosti ili arheologa specijalista, te se gotove uklapaju u vlastite analize. Vrhunska umjetnička djela nepoznatog nalazišta i datuma izrade za arheologa imaju mnogo manju važnost od često neugledne i povjesničarima umjetnosti nezanimljive keramike.

Može se zaključiti kako su odljevi Zbirke Odsjeka za arheologiju reprodukcije originala kojima će se svaka znanstvena disciplina koristiti na svoj način iako oni nikako ne mogu u potpunosti zamijeniti originalna djela i njihova svojstva. S tog stajališta, zadaća je odljeva da bolje od najkvalitetnije fotografije u stručnoj literaturi olakšaju učenje svim studentima Filozofskog fakulteta, a posebno onima koji proučavaju povijest umjetnosti i arheologiju. Kako bi se to i ostvarilo, Zbirka mora biti dostupna te objašnjena uz pomoć alata što ih pružaju katalog i izložba.

Gipsani odljevi kao zamjena za original i njihova samostalna muzealna vrijednost

Nakon vrednovanja Zbirke gipsanih odljeva sa stajališta povijesti umjetnosti i arheologije te utvrđivanja mogućnosti njezina doprinosa obrazovanju mladih stručnjaka u tim znanostima, Zbirku je potrebno analizirati i uz pomoć parametara koje nudi muzeologija kao informacijska znanost.¹⁰⁰

¹⁰⁰ *Muzeologija je dio informacijskih znanosti koji se bavi izučavanjem identifikacije, zaštite i komuniciranja muzealnosti materijalnih svjedočanstava kulture i prirode (prvenstve-*

Poput svakoga drugog potencijalnog muzejskog predmeta, i elementi Zbirke odljeva Odsjeka za arheologiju nose nekoliko slojeva informacija, čime postaju višeznačni predmeti. Ovdje ćemo se ograničiti na, u muzeološkom smislu, njihove najvažnije uloge: oni su zamjena za originalan muzejski predmet i ujedno su samostalna muzealija. U muzeologiji su zamjene za originalan predmet razvrstane u nekoliko kategorija, a zbirke kopija ili reprodukcija umjetničkih djela stvorenih u edukacijske svrhe smatraju se dijelom prve kategorije, koja zamjene definira kao kopije izrađene radi zaštite ili zbog nemogućnosti pribavljanja originala za muzej.¹⁰¹ Nadalje, muzealija je svaki muzejski predmet koji, izdvojen iz svoje prave realnosti i prenesen u muzejsku, može svjedočiti o onoj realnosti iz koje je izdvojen.¹⁰²

Predmeti se u raznim muzejima prikupljaju upravo zbog informacija koje nose i važnosti tih informacija za kulturu i baštinu određenog kruga ljudi, područja, naroda ili čovječanstva u cjelini.¹⁰³ Originalna umjetnička djela prema kojima

---

no muzealija) radi zaštite ljudske baštine i prijenosa njezinih poruka, kao i oblicima organiziranog i institucionaliziranog ljudskog djelovanja (uglavnom muzejima) za postizanje navedenih ciljeva (Maroević, I. Uvod u muzeologiju. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., str. 92-93.).

¹⁰¹ Maroević, I. *Baštinom u svijet*. Petrinja: Matica hrvatska, Ogranak Petrinja, 2004., str. 51-52. (Ostale su kategorije: kopije izrađene kao rekonstrukcija oštećenih ili izgubljenih predmeta, izvorni muzejski predmeti skupljeni zato što su izrađeni kao kopije te zamjene koje se koriste drugim izražajnim i prostornim medijem.)

¹⁰² Isto, str. 120.

¹⁰³ Isto, str. 39-41.

su odliveni dijelovi Zbirke posjeduju vlastiti identitet koji gipsani odljev nikad ne može u potpunosti prenijeti. Kao što je već rečeno, ovi su odljevi samo reprodukcije, zbog čega im nedostaju svojstva materijala originalnog djela kao što su boja, toplina, lom svjetlosti, pa čak i zvuk i težina. Međutim, što je važnije od toga, reprodukcija ne može preuzeti identitete predmeta koje muzeologija razlučuje i toliko cijeni – idejni identitet koji prethodi materijalizaciji, stvarni identitet koji se ostvaruje u trenutku nastanka predmeta te zbiljski identitet čija je promjena stalna jer se ostvaruje u trenutku kontakta s predmetom.¹⁰⁴ Kvalitetno korištenje Zbirkom odljeva zbog tih je činjenica moguće samo uz minimalno poznavanje idejnoga i stvarnog identiteta originalnih umjetnina na temelju kojih je Zbirka nastala, dok je dohvaćanje zbiljskog identiteta originala preko njihovih odljeva potpuno nemoguće.

Definiranje elemenata Zbirke odljeva samo kao zamjene za nedostupne umjetnine rasute po europskim muzejima i zbirkama značilo bi negiranje gotovo 120 godina starosti Zbirke i njezine vlastite vrijednosti kao skupine predmeta koji su stekli pravo da ih se naziva muzealijama. Kako bi se izdvojila samostalna muzealna vrijednost Zbirke, potrebno je odbaciti sloj koji prenosi identitet originalnih umjetnina te odčitati identitete samih odljeva. Proučavanjem povijesti Zbirke može se zaključiti kako se njezin idejni identitet ogleda u željama dr. Izidora Kršnjavog da stvori didaktičku zbirku najznačajnijih umjetnina antike, koja će biti smještena u posebno dizajni-

ranoj dvorani tada nove zgrade srednjih škola u Zagrebu (sl. 5.). Stvarni identitet gotovo se i ne razlikuje od idejnoga – Zbirka je formirana u željenom opsegu iako nije smještena u planirani prostor. Odmah nakon formiranja Zbirke počelo je i slojevito stvaranje onoga što se naziva zbiljskim identitetom. Slojeve koji označavaju razliku između zbiljskoga i stvarnog identiteta muzeologija naziva povijesnim identitetom ili identitetom trajanja, a on se prati kroz promjene strukturnoga i funkcionalnog identiteta.¹⁰⁵ Gledamo li Zbirku kao cjelinu koja ima svoju strukturu, možemo ustvrditi da se s protokom vremena ona uvelike promijenila te da je njezin sadašnji strukturni identitet iznimno degradiran u odnosu prema onome što ga je imala u trenutku formiranja njezina stvarnog identiteta. Ostaci originalne zbirke Izidora Kršnjavog razmješteni su i ne čine cjelinu, a mnogi su pojedinačni predmeti izgubili čak i svoj zbiljski identitet, tj. potpuno su uništeni, kako fizički, tako i informacijsko-dokumentacijski. Fokusirajući se samo na Zbirku odljeva Odsjeka za arheologiju, možemo ustanoviti kako je ona samo mali segment Zbirke Izidora Kršnjavog koji posjeduje vlastiti identitet trajanja, djelomično paralelan s originalnom Zbirkom. Njezin je strukturni identitet nakon preseljenja u novu zgradu Filozofskog fakulteta drastično mijenjan, što je posebno uočljivo nakon 1977. god. i uništenja dijela Zbirke. Daljnje promjene u strukturi odnose se na klasično propadanje materijala zbog neodržavanja i lošeg smještaja, na što se posebno upozorava u okviru 2.

¹⁰⁴ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavičajna komisija za informacijske studije, 1993., str. 116.

¹⁰⁵ Isto, str. 116.

Osim putem strukturnoga, cjelovitost zbiljskog identiteta očituje se i proučavanjem funkcionalnog identiteta pojedinog predmeta ili Zbirke. Funkcionalni se identitet odnosi na promjene važnosti predmeta, tj. informacija koje predmet može prenijeti svojim korisnicima.¹⁰⁶ Kao i strukturni, i funkcionalni je identitet Zbirke znatno degradiran. Njezina je primarna uloga u određenom razdoblju bila gotovo potpuno negirana te su odljevi Zbirke na Filozofskom fakultetu bili svedeni na puke dekorativne predmete. Tek nakon 2009. i djelomičnog otvaranja Zbirke studentima može se ustvrditi kako se njezin zbiljski identitet, tj. njegov funkcionalni dio, ponovno kreće u granicama prvotne zamisli njezina tvorca.

Kao što je već napomenuto, zbiljski identitet nastaje u slojevima, pa se stoga stalno mijenja. Upravo zbog te sposobnosti Zbirka odljeva ima dvije mogućnosti daljnjeg razvoja – sivu budućnost u kojoj će se nastaviti njezino strukturno i funkcionalno propadanje do potpunog nestajanja, ili daljnje privođenje primarnoj funkciji putem stalnog postava, uz nužnu brigu o zaštiti materijala i o dokumentiranju.

Zaštita gipsanih odljeva

Unutar muzejskih institucija zaštita je, uz istraživanje i komunikaciju, temeljna zadaća koja istodobno znači i obvezu, kako prema zbirci, tako i prema njezinim korisnicima. Iako Filozofski fakultet kao obrazovna i istraživačka institucija nije muzej u užem smislu riječi, već mu samo posjedovanje Zbirke, okarakterizirane

¹⁰⁶ Maroević, I. *Baštinom u svijet*. Petrinja: Matrica hrvatska, Ogranak Petrinja, 2004., str. 55.

kao muzeološki vrijedne, nameće moralnu i zakonsku odgovornost.¹⁰⁷

Fizička zaštita muzejskih predmeta, pa tako i dijelova Zbirke gipsanih odljeva Odsjeka za arheologiju, provodi se na četiri osnovne razine: kao preventiva, zaštita materijala, zaštita oblika i zaštita značenja s dokumentacijom.¹⁰⁸

Temeljni je aspekt zaštite *preventiva*, koja se mora očitovati u planiranome, savjesnome i sustavnom smanjivanju svih vrsta opasnosti za materijal i oblik predmeta. Najčešće se provodi uređivanjem mikroklimatskih i bioloških uvjeta u kojima su predmeti smješteni te pomnim planiranjem rukovanja muzejskim zbirkama u uvjetima prirodnih ili ljudskom rukom prouzročenih nezgoda.¹⁰⁹

Zbirka odljeva sastavljena je od predmeta izrađenih od gipsa¹¹⁰, bez dodatka boje ili metalnih aplikacija na površini. Veći su predmeti iznutra ojačani metalnom armaturom, a kao pomoćni materijali koji posjeduju vlastita svojstva mogu se izdvojiti drvena postolja, metalni okviri te kuke friza i metopa. Kao materijal geološkog podrijetla, gips zahtijeva posebne, ali ne

¹⁰⁷ *Muzejsku djelatnost obavljaju muzeji kao ustanove te muzeji, galerije i zbirke unutar ustanova i drugih pravnih osoba pod uvjetima propisanim ovim Zakonom* (Zakon o muzejima (NN 142/98). Zagreb: Narodne novine, 1998. Čl. 4., stavak 1. URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_10_142_1746.html (22. VI. 2010.)).

¹⁰⁸ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., str. 174-178.

¹⁰⁹ Maroević, I. *Baštinom u svijet*. Petrinja: Matrica hrvatska, Ogranak Petrinja, 2004., str. 44.

¹¹⁰ Gips (sadra). Mineral, kalcijev sulfat s vodom ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$), obično bijelosive boje, a pojavljuje se i u bezbojnim kristalima (<http://www.geografija.hr/rjecnik/Zw> (22. VI. 2010.)).

i rigidne uvjete zaštite. Mikroklimatski uvjeti također ovise o primarnoj namjeni prostorija u kojima se dijelovi Zbirke nalaze. Hodnici Filozofskog fakulteta te dvorana D-VII ponajprije služe zaposlenicima i studentima, zbog čega se mikroklimatski uvjeti mogu znatnije regulirati samo u sobi A-018, gdje se nalazi veći dio slobodnih skulptura. Ukratko ćemo razmotriti idealne uvjete u kojima bi Zbirka trebala biti čuvana te mogućnosti njihova postizanja u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Temperatura i relativna vlažnost zraka

Gips je materijal koji snažno reagira na promjene vlažnosti zraka. Zbog svoje strukture iznimno je higroskopan, zbog čega prevelike oscilacije u vlažnosti uzrokuju stalno naprezanje materijala. Jednako tako, nagli pad temperature, uz visoku relativnu vlažnost, može dovesti do mikroskopskih lomova koji nakon nekog vremena uzrokuju raspadanje odljeva.¹¹¹ Zbog takvih svojstava materijala preporučuje se održavanje stalne temperature zraka u prostorijama na razini između 18 i 23 °C, uz odstupanja od 0,5 °C po satu, dok je preporučena relativna vlažnost zraka između 55 i 60%, uz toleranciju pada do 45% i dopuštene oscilacije od 0,5% po satu.¹¹²

¹¹¹ Vokić, D. Restauracija nije alternativa preventivnoj zaštiti. // *Informatica Museologica* 26, 1/4(1995), str.15.; Šeparović, M. *Zaštita od fizičkog propadanja gipsane skulpture „Rimska Pieta“ u Galeriji Ivana Meštrovića*. Split: 2000. (rukopis, MDC).

¹¹² Šeparović, M. *Zaštita od fizičkog propadanja* .... Split: 2000. (rukopis, MDC).

Svjetlost i razina UV zračenja

Svjetlost je dvostruka prijetnja materijalu dijelova Zbirke – podiže razinu temperature u prostoriji, a svojim UV dijelom spektra uzrokuje promjene boje te krhkost gipsa.¹¹³ Za materijale geološkog podrijetla, kao što je gips, preporučljiva je razina vidljive svjetlosti od 150 luksa, dok se UV zračenje mora smanjiti na minimalno 50 mikrovata po lumenu.¹¹⁴

Onečišćenje iz zraka

Osim što posjeduje određenu temperaturu i relativnu vlažnost, zrak prenosi i mnoštvo čestica, većina kojih je estetski problem, a neke mogu uzrokovati štetne kemijske reakcije na materijalu Zbirke. Kako je većina prašine u prostorijama gdje boravi veći broj ljudi biološkog podrijetla, njezino taloženje na odljevima i reakcija s različitim česticama koje čine gradski zrak mogu uzrokovati razvoj plijesni ili drugih mikroorganizama. Osim toga, prašina dodatno utječe na higroskopnost gipsa, a može reagirati i s kiselinama u zraku, pri čemu dolazi do sitnih oštećenja na površini odljeva.¹¹⁵ Dugotrajna izloženost oscilacijama temperature i relativne vlažnosti olakšava prodiranje zraka i prašine dublje u materijal, a krajnja je posljedica toga korodiranje metalne armature pojedinih odljeva.

¹¹³ Vokić, D. Restauracija nije alternativa preventivnoj zaštiti. // *Informatica Museologica* 26, 1/4(1995), str. 16.

¹¹⁴ Wilthew, S. *Briga o geološkim zbirka*. // *Osnove zaštite...* / uredila Jadranka Vinterhalter. Zagreb: MDC, 1993., str. 61.

¹¹⁵ Vokić, D. Restauracija nije alternativa preventivnoj zaštiti. // *Informatica Museologica* 26, 1/4(1995), str. 17.; Šeparović, M. *Zaštita od fizičkog propadanja* .... Split: 2000. (rukopis, MDC).

Biološki nametnici

Geološki materijal kao što je gips nema prirodnih nametnika pa stoga nije potrebna posebna zaštita samih odljeva od insekata ili glodavaca. Pozornost treba pridati pomoćnim objektima, posebno drvenim postoljima, koja već pri izradi treba premazom zaštititi od nametnika.

Kao što je već spomenuto, interakcija bioloških elemenata s različitim sporama i mikroorganizmima u prašini mogu pretvoriti gipsane odljeve u pogodno mjesto za razvoj gljivica ili plijesni.¹¹⁶ Zbog toga je potrebno, uz nadzor konzervatora, odljeve očistiti od prašine te što je više moguće spriječiti njezino ponovno taloženje na njima.

Čovjek i njegov odnos prema Zbirci

Namjerno ili nehотиčno, čovjek može uzrokovati najveće štete na muzejskim predmetima.¹¹⁷ Zbirka gipsanih odljeva bila je uništavana nemarom, lošim uvjetima čuvanja i čestim preseljenjima. Najgore su oštećenje elementi Zbirke pretrpjeli 1977. god., kada su dvije statue gotovo potpuno uništene, ali i nakon toga čovjek je zbog nehaja i nepoznavanja stvarne vrijednosti Zbirke pridonosio njezinu daljnjem propadanju.

Da bi se takva praksa u budućnosti spriječila, u posjetitelja, studenata i zaposlenika Filozofskog fakulteta potrebno je razviti svijest o važnosti čuvanja

Zbirke te ih upozoriti kako odljeve nije uputno dodirivati. Odljeve koji su za to prikladni treba postaviti na čvrste i stabilne drvene postamente tako da budu dostupni za razgledavanje bez opasnosti od nenamjerne štete. Opsežnija čišćenja elemenata Zbirke moraju se provoditi u prisutnosti konzervatora ili uz njegov savjet, dok restauraciju treba u potpunosti prepustiti stručnjacima. Važno je napomenuti kako pri radovima na samoj zgradi radnike i njihove nadređene treba upoznati s mogućim oštećenjima materijala Zbirke, a poželjno je imenovati osobu koja će biti prisutna pri izvođenju radova.

Svakako se potrebno osvrnuti na problem dodirivanja izložaka u muzejima, posebno skulptura izrađenih od čvrstih materijala kao što su kamen, beton ili gips. Poznata je činjenica kako Arheološki muzej u Zagrebu dopušta dodirivanje originalnih izložaka smještenih u Lapidariju, međutim, gips je kao materijal mnogo mekši i nježniji od različitih vrsta kamena. Osim mogućnosti fizičkog oštećivanja, dodiranjem se prenose masnoća i sitne čestice kože s ljudskih ruku, što pogoduje lakšem prihvaćanju prašine i pojavi mnogih problema što ih to sa sobom nosi. Muzeji koji dopuštaju dodirivanje dijelova svoje zbirke najčešće su specijalizirani tiflološki muzeji ili veliki svjetski muzeji koji u svojim programima imaju ugrađenu brigu za posjetitelje s posebnim potrebama.¹¹⁸ Jednaku brigu

¹¹⁶ Šeparović, M. *Zaštita od fizičkog propadanja ....* Split: 2000. (rukopis, MDC).

¹¹⁷ Vokić, D. Restauracija nije alternativa preventivnoj zaštiti. // *Informatica Museologica* 26, 1/4(1995), str. 17.; Šeparović, M. *Zaštita od fizičkog propadanja ....* Split: 2000. (rukopis, MDC).

¹¹⁸ *Izložba Dodir antike*. Zagreb: Tiflološki muzej, 2005., 64 str.; Sušić, Ž. Muzej gdje možete vidjeti i dodirnuti. // *Vijesti muzealaca i konzervatora*. 1-4 (1999), str. 108-110.; Sušić, Ž. Intervju (5. XII. 2008.); Metropolitan Museum of Art, The. Programs for Visitors with Disabilities. For Visitors Who Are Blind or

za svoje slijepe i slabovidne studente pokazuje i Filozofski fakultet u Zagrebu, zbog čega bi se isključivo toj skupini mogućih korisnika Zbirke dopustilo do-dirivanje njezinih elemenata. Rukovanje izlošcima pri njihovu premještanju, konzervaciji ili restauraciji, za razliku od do-dirivanja radi upoznavanja, mora se obavljati u tankim pamučnim rukavicama.

Zaštita materijala muzejskih predmeta odnosi se na kurativne mjere koje se provode nakon što preventivna zaštita nije uspjela. Konzervacija je najneutralniji oblik fizičkog zadiranja u original, a podrazumijeva učvršćivanje struktura i materijala unošenjem novih materijala ili elemenata na predmet.¹¹⁹ Bez detaljne dokumentacije teško je utvrditi sve postupke konzervacije koji su provedeni na elementima Zbirke odljeva; ostaju samo šture izjave o radu na uređenju i popravljivanju Zbirke.¹²⁰ Golim je okom uočljivo da je površinski sloj materijala na elementima Zbirke Kat. 1., 4., 14., 16., 18. i 19. konzerviran, međutim, takva procjena nije ni izdaleka dostatna za analizu cjelokupnih konzervatorskih postupaka provedenih na dijelovima Zbirke.

Osim konzerviranja, zaštita materijala provodi se i postupkom restauracije.¹²¹

Minimalna restauracija vidljiva je na

odljevu Kat. 12., dok je odljev Kat. 128. rezultat gotovo potpune restauracije.

Zaštita oblika kao zasebnog elementa muzejskih predmeta provodi se, uz zaštitu materijala, najčešće izradom kopija i modela kojima se nastoji sačuvati trenutačni zbiljski identitet originala ili upozoriti na njegov izgubljeni stvarni identitet.¹²²

Zaštita značenja obuhvaća zaštitu identiteta predmeta, posebno njegova funkcionalnog dijela, koji je u muzeološkom okruženju osnovna vrijednost muzealije. Kako je značenje iznimno promjenjivo svojstvo muzejskog predmeta, potrebno ga je neprekidno bilježiti, tj. dokumentirati.¹²³

Prenošenjem dijela značenja predmeta u dokumentaciju osigurava se sve bolje poznavanje predmeta, ali i čuva trag o njegovu postojanju, čak i pri nestanku originala. Osim osnovne muzejske dokumentacije, značenje predmeta čuva se i publiciranjem spoznaja te kvalitetnim izlaganjem, tj. prenošenjem poruka koje predmet nosi.

Zbirka odljeva u tom je segmentu zaštite gotovo potpuno podložna propadanju. Dokumentacija se svodi na već spominjane inventarne knjige te na snimku proslave stote godišnjice nastave arheologije iz 1993.¹²⁴ Zbirka do sada nije bila detaljno

Partially Sighted. URL: <http://www.metmuseum.org/events/visitorsdisabilities/blind> (23. VI. 2010.).

¹¹⁹ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., str. 175.

¹²⁰ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Izvještaj o radu Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u škol. god. 1940-41., br. 151-gps-1941. (30. VI. 1941.).

¹²¹ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., str. 175.

¹²² Isto, 176-177.

¹²³ Isto, 177.

¹²⁴ Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Inventar Zbirke sadrenih odljeva antikne plastike Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu predane u pohranu Gipsoteki grada Zagreba (2. XII. 1940.); Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Popisna lista nepokretne imovine – inventarskih predmeta. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta (31. XII. 1963.); Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Popisna lista nepokretne imovine – inventarskih predmeta. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta (31. XII. 1968.); Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG.

Slika 18. Niz odljeva metopa Kentauromahije (I. kat – zapadni hodnik)

obrađena ni publicirana, a izlaganje je minimalistički izvedeno u sobi A-018. U skladu s tim, moguće je predložiti detaljno i kontinuirano fotografsko i pismeno dokumentiranje elemenata Zbirke odljeva, kao i prezentaciju Zbirke putem stalnog postava muzejskog tipa.

Sto godina studija arheologije na Sveučilištu u Zagrebu. Zagreb: 11. XI. 1993. (VHS; snimio Marcel Burić).

ZAKLJUČAK

Zbirka koja je začeta kao segment ostvarivanja vizije obrazovanog naroda i napredne domovine danas je okrnjena, razjedinjena i gotovo potpuno neiskorištena, međutim, njezin golemi potencijal još uvijek nije izgubljen. U prostorima Filozofskog fakulteta u Zagrebu stoje potpuni ili djelomični odljevi najznačajnijih umjetničkih djela antike, kao i poprsja ličnosti koje su, svaka na svoj poseban način, pridonijele razvoju kulture kakvu danas poznajemo i živimo.

Uz pomoć informacija iz arhivskih zapisa, službenih dokumenata, objavljenih informacija te istraživanja, ovaj je rad uspješno upozorio na stvarnu vrijednosti

Zbirke koja postoji već gotovo 120 godina iako je tijekom tog razdoblja malo kad bila vrednovana na pravi način. Njezina vrijednost kao dvostrukog nositelja informacija zahtijeva pravilnu zaštitu i prezentaciju. Prilozi na tragu tog razmišljanja dio su i ovog rada: *prijedlog izlaganja i katalog* mogu poslužiti vraćanju Zbirke na trag ideje njezina začetnika, tj. služiti podučavanju – da nam se domovina obogati.

POPIS FOTOGRAFIJA S LEGENDAMA I IZVOROM

Slika 1.

Školski forum, idejna skica
Maruševski, O. Školski forum Ise Kršnjavoga. // Studije muzeja Mimara 8(1992), sl. 2., str. 6.

Slika 2.

Zgrada Kr. donjogradske gimnazije u Zagrebu
Raspo, V. Gimnazija u Zagrebu. // Klasične gimnazije u Hrvatskoj. / uredila Štefka Batinić. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2007., str. 122.

Slika 3.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
URL: http://info.hazu.hr/osnutak_akademije (19. V. 2010.)

Slika 4.

„Obrtna škola i obrtni muzej“
Maleković, V. Historicizam u Hrvatskoj. Ideološki, narodno-gospodarstveni i kulturološki aspekti pojave neostilova u Hrvatskoj. // Historicizam u Hrvatskoj. Sv. 1. / uredio Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000. str. 30.

Slika 5.

Nacrt Muzeja gipsanih odljeva i plan postava dr. Josipa Brunšmida
Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III.*, 41(2008), sl. 3., str. 448-449.

Slika 6.

Tlocrt drugog kata zgrade Sveučilišta s naznačenim pretpostavljenim položajem odljeva partenonske skulpture
Arhiv Sveučilišta u Zagrebu, neoznačeno, datum nepoznat. Označila autorica.

Slika 7.

Zgrada u čijim je podrumskim prostorijama Zbirka bila smještena od 1924. do 1931. god. Fotografirala autorica, 23. VII. 2011.

Slika 8.

Nekadašnja zgrada Arheološkog zavoda i dijela Sveučilišne zbirke sadrenih odljeva
Fotografirala autorica, 10. V. 2010.

Slika 9.

Gipsoteka grada Zagreba, danas Gliptoteka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
URL: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/Gliptoteka_HAZU_280309.jpg (19.V.2010.)

Slika 10.

Filozofski fakultet u Zagrebu 1962. god.
Agičić, D. Kratka kronologija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija. / uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 18.

Slika 11.

Velika poplava u Zagrebu 1964. god. Zgrada Filozofskog fakulteta u sredini lijevo.
http://www.iahr.org/e-library/beijing_proceedings/Theme_C/THE%20SAVA%20RIVER%20FLOOD%20FORECAST.html (19. V. 2010.)

Slika 12.

Aula Filozofskog fakulteta neposredno nakon izgradnje. Na ovom mjestu danas su prostorije Kluba studenata Filozofskog fakulteta.
Krznarić, Z. Filozofski fakultet u Zagrebu. // *Arhitektura-urbanizam* god. 3, 18(1962), str. 12.

Slika 13.

Namjerna oštećenja na jednome od odljeva metopa (Kat. 120.)
Fotografirala i uredila autorica, 19. IV. 2010.

Slika 14.

Venera Miloska u auli Filozofskog fakulteta 1993. god.
Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Sto godina studija arheologije na Sveučilištu u Zagrebu. Zagreb: 11. XI. 1993. (VHS; snimio Marcel Burić), isječak.

Slika 15.

Grupa *Laokont i sinovi* u dvorani D-VII nakon restauracije
Fotografirala i uredila autorica, 10. V. 2010.

Slika 16.

Detalj odljeva zapadnoga partenonskog friza (Kat. 71.)
Fotografirala i uredila autorica, 12. V. 2010.

Slika 17.

Galerija odljeva Ashmolean muzeja

URL: http://www.admin.ox.ac.uk/po/ioannou_images/classics03fs.jpg (12. VI. 2010.)

Slika 18.

Niz odljeva metopa Kentauromahije (I. kat
– zapadni hodnik)

Fotografirala i uredila autorica, 21. IV. 2010.

Okvir 1.

Odljevi u bivšoj Knjižnici Odsjeka

Fotografirala i uredila autorica, 4. XII. 2008.

Primjeri oštećenja odljeva

Venera Miloska

Fotografirala i uredila autorica, 4. XII. 2008.

Umirući Gal

Fotografirala i uredila autorica, 8. XII. 2008.

Dorifor

Fotografirala i uredila autorica, 8. XII. 2008.

POPIS IZVORA

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. General. Verwaltung der Königlichen Museen Berlin (10. III. 1891.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopisnica (24. VII. 1891.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu, br. 3322 (24. III. 1893.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Dopis. Kr. hrv. slav. dalm. zem. vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Dekanatu mudroslovnog fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, br. 7411 (10. VI. 1898.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Sadreni odljevi. Privatno pismo Franje Leovcera prof. Antunu Baueru (Split, 3. I. 1938.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Prijepis dopisa; jedan list. Gipsoteka grada Zagreba Arheološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu, br. 138-1940. (13. III. 1940.); Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Univerziteta Kralj. Jugoslavije Zagreb Gipsoteki grada Zagreba, br. 114/1940. (14. III. 1940.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Kralj. Jugoslavije Dekanatu Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, br. 251/1940. (3. V. 1940.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Akademija likovnih umjetnosti Zagreb Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta Univerziteta Kraljevine Jugoslavije, br. 346/1940. (10. V. 1940.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Izvještaj o radu Arheološkog zavoda i Zbirke sadrenih odljeva Filozofskog

fakulteta Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu u škol. godini 1939/40, br. 393/1940. (8. VII. 1940.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Inventar Zbirke sadrenih odljeva antikne plastike Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu predane u pohranu Gipsoteki grada Zagreba (2. XII. 1940.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Ugovor između Dekanata Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske i Gipsoteki grada Zagreba (bez datuma).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Izvještaj o radu Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u škol. god. 1940-41., br. 151-gps-1941. (30. VI. 1941.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta u Zagrebu Rektoratu Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske, br. 147-1941. (12. VII. 1941.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis (nije poslan). Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske (4. VIII. 1941.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Bilješka Antuna Bauera, br. 201-gps-1941. (23. VIII. 1941.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Pismo dr. Antuna Bauera *uvaženom gospodinu Ministru* (3. XI. 1941.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Popis Odljeva grčke i rimske plastike sastavljen dne 15-II-1946 po prof. Lelji Dobronić, br. 124, u Zagrebu, dne 24. II. 1946. (15. II. 1946.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Rektor Sveučilišta u Zagrebu Dru Antunu Baueru, upravitelju Gipso-

teke grada Zagreba u Zagrebu, br. 251-1947. (23. I. 1947.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, omot: Historijat. Dopis. Gipsoteka grada Zagreba Dekanatu Sveučilišta Zagreb, br. 128-gps-1947. (25. II. 1947.).

Arhiv MDC-a, GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA, Omot: Historijat. Knjiga inventara za stvari trajne vrijednosti, bez broja (bez datuma).

Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Dopis. Odsjek za Arheologiju Filozofskog fakulteta Dekanatu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ur. br. 145/1960. (20. IX. 1960.).

Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Popisna lista nepokretne imovine – inventarskih predmeta. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta (31. XII. 1963.).

Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Popisna lista nepokretne imovine – inventarskih predmeta. Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta (31. XII. 1968.).

Arhiv Odsjeka za arheologiju FFZG. Sto godina studija arheologije na Sveučilištu u Zagrebu. Zagreb: 11. XI. 1993. (VHS; snimio Marcel Burić).

Bauer, A. Gipsoteka 1937 – 1947. Zagreb: 1948. (rukopis, MDC).

Bauer, A. Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb: 1949. (rukopis, MDC).

Bauer, A. Pedesetgodišnjica zbirke sadrenih odljeva antikne plastike. Zagreb: 1943. (rukopis, MDC).

Miličević-Bradač, M. Intervju (9. XII. 2008.).

Rendić-Miočević, A. Telefonski razgovor (28. IV. 2010.).

Slaviček, S. Telefonski razgovor (8. VII. 2011.).
Sušić, Ž. Intervju (5. XII. 2008.).

Šeparović, M. Zaštita od fizičkog propadanja gipsane skulpture „Rimska Pieta“ u Galeriji Ivana Meštrovića. Split: 2000. (rukopis, MDC).

Težak-Gregl, T. (ttgregl@ffzg.hr) (2. VI. 2010.).
Odsjek i Zavod. E-mail za Jalšovec, M. (mjalsove@ffzg.hr).

Zakon o muzejima (NN 142/98). Zagreb: Narodne novine, 1998.

URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_10_142_1746.html
(22. VI. 2010.).

POPIS KORIŠTENE LITERATURE

Agičić, D. Kratka kronologija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija*. / uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 13-23.

Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* III., 41(2008), str. 439-456.

Boardman, J. *Greek Sculpture. The Classical Period*. London: Thames and Hudson, 1995., 252 str.

Geografski rječnik. *Gips (Sadra)*.

URL: <http://www.geografija.hr/rjecnik/Zw> (22. VI.2010.).

Godišnjak Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu za školske godine 1933/34. – 1938/39. Zagreb, 1940.

Hales, S. J. Re-Casting Antiquity: Pompeii and the Crystal Palace. // *Arion*. III., vol. 14., 1(2006), str. 99-134.

URL: <http://www.jstor.org/stable/29737292> (12. IV. 2010.).

Hamann, R. Original i kopija. // *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 13/14(2001), str. 33-59.

Hill, L. J. K. Svjetlost. // *Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki*. / uredila Jadranka Vinterhalter. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar, 1993., str. 10-13.

Hill, L. J. K. Temperatura i vlažnost. // *Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki*. / uredila Jadranka Vinterhalter. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar, 1993., str. 5-9.

- Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945.) s bibliografijom. // *Muzeologija* 24(1986), str. 5-285.
- Izložba Dodir antike*. Zagreb: Tiflološki muzej, 2005., 64 str.
- Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 17(1999), str. 49-68.
- Jurković, M. Odsjek za povijest umjetnosti. // *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija*. / uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 137-150.
- Kečkemet, D. Pitanje originala, replika, kopija, krivotvorina, oponašanja i suvenira u skulpturi. // *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 13/14(2001), str. 23-32.
- Kolar-Dimitrijević, M. i Wagner, E. Brunšmid i Hoffiller, osnivači moderne sjevernohrvatske arheologije. // *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice* 15, 1(2008), str. 79-98.
- Korak do novog stoljeća. Gospodarska izložba u Zagrebu 1891.* / uredio Goran Arčabić. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2007., 143 str.
- Kršnjavi, I. Autonekrolog. // *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike*. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 1-9.
- Kršnjavi, I. *Zapisci: iza kulisa hrvatske politike*. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., 442 str.
- Luetić, T. Šime Ljubić kao upravitelj Zemaljskoga narodnog muzeja u Zagrebu od 1867. do 1878. godine. // *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*. 19(2002), str. 215-261.
- Ljubić, Š. Narodni zemaljski muzej u Zagrebu. // *Viestnik narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu* 1, 1(1870), str. 3-16.
- Majnarić-Pandžić, N. *O časopisu*. URL: <http://opuscula.ffzg.hr/ocasopisu.html> (16. V. 2010.).
- Maleković, V. Historicizam u Hrvatskoj. Ideološki, narodno-gospodarstveni i kulturološki aspekti pojave neostilova u Hrvatskoj. // *Historicizam u Hrvatskoj*. Sv. 1. / uredio Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2000. str. 13-41.
- Maroević, I. 19. stoljeće – tradicija i moderne nacije. // *Muzeologija* 37(2000), str. 7-14.
- Maroević, I. *Baštinom u svijet*. Petrinja: Matica hrvatska, Ogranak Petrinja, 2004., 222 str.
- Maroević, I. *O Zagrebu usput i s razlogom: izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970-2005)*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007., 376 str.
- Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993., 286 str.
- Maruševski, O. Iso Kršnjavi ili Kako da nam se domovina obogati? // *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 33, 5(2000), str. 47-72.
- Maruševski, O. *Iso Kršnjavi kao graditelj: izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986., 262 str.
- Maruševski, O. Školski forum Ise Kršnjavoga. // *Studije muzeja Mimara* 8(1992), 40 str.
- Metropolitan Museum of Art, The. *Programs for Visitors with Disabilities. For Visitors Who Are Blind or Partially Sighted*. URL: <http://www.metmuseum.org/events/visitors-disabilities/blind> (23. VI. 2010.).
- Mihalić, V. Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada. // *Muzeologija* 45(2008), str. 1-267.
- Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu. // *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva n.s. I* (1895), str. 114.
- Opuscyla Archaeologica* 17, 1(1993) / uredio Marin Zaninović. Zagreb: Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 338 str.
- Pravila Narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu. // *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga I*. (1867), str. 19-22.

- Rački, F. Besjeda predsjednikova. // *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga I.* (1867)., str. 44-53.
- Raspo, V. Gimnazija u Zagrebu. // *Klasične gimnazije u Hrvatskoj.* / uredila Štefka Batinić. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2007., str. 119-124.
- Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.* Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., 216 str.
- Stančić, N. *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću.* Zagreb: Barbat, 2002., 255 str.
- Sušić, Ž. Muzej gdje možete vidjeti i dodirnuti. // *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 1-4 (1999), str. 108-110.
- Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924.* Zagreb: Akademski senat, 1925.
- Šiftar, D. Fotografija u muzeju – vrste, informacijska i komunikacijska uloga. // *Informatica Museologica* 33, 1-2(2002), str. 101-103.
- Škiljan, M. 150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj. URL: <http://public.carnet.hr/hom/150.htm> (25. VII. 2011.).
- Šulc, B. Višestrukost stručnog i znanstvenog djelovanja. // *Muzeologija* 31(1994), str. 5-17.
- Šulc, B. Zbirke umjetnina u antičko doba. // *Muzeologija* 22(1978), str. 1-43.
- University of Oxford. *Ashmolean Museum. About the department.* URL: <http://www.ashmus.ox.ac.uk/departments/castgallery/about/> (12. VI. 2010.).
- University of Oxford. *Ashmolean Museum. History of the Ashmolean.* URL: <http://www.ashmus.ox.ac.uk/about/historyandfuture/> (12. VI. 2010.).
- University of Oxford. *Beazley Archive 1997-2010.* URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/archive/history.htm> (21. IV. 2010.).
- University of Oxford. *Classical Archaeology at Oxford.* URL: <http://www.classics.ox.ac.uk/clasarch/index.asp> (12. VI. 2010.).
- University of Oxford. *Institute of Archaeology.* URL: <http://www.arch.ox.ac.uk/institute.html> (12. VI. 2010.).
- Vokić, D. Restauracija nije alternativa preventivnoj zaštiti. // *Informatica Museologica* 26, 1/4(1995), str. 15-17.
- Vujić, Ž. Postanak i razvoj umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu. // *Muzeologija* 1991.-1992., 29/30(1993), str. 3-141.
- Wilthew, S. Briga o geološkim zbirkama. // *Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki.* / uredila Jadranka Vinterhalter. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar, 1993., str. 61-65.
- Zaninović, M. Odsjek za arheologiju. // *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija.* / uredio Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., str. 151-161.
- Gliptoteka HAZU. *Zbirka sadrenih odljeva djela antičkog kiparstva od V. st. pr. Krista do I. st. pr. Krista.* URL: http://gliptoteka.mdc.hr/zbirka_anticke_skulpture.aspx (22. VI. 2010.).
- Zgaga, V. Počeci muzeja u Hrvatskoj. // *Muzeologija* 28(1990), str. 7-13.

KATALOG

Katalog Zbirke gipsanih odljeva sastavljen je kako bi se Zbirka približila njezinim ciljanim korisnicima te je začetak dugog procesa obrade i dokumentiranja elemenata Zbirke.

Reprodukcije odljeva unutar kataloga poredane su tako da prate položaj odljeva unutar zgrade Filozofskog fakulteta, kao i kronološku klasifikaciju klasične umjetnosti, a nastale su od fotografija koje je snimila i obradila autorica.¹

---

¹ Kat. 2.a, 3., 4., 5., 8., 10., 12. – 18. (4. XII. 2008.), Kat. 1., 2.b, 6., 7., 11. (8. XII. 2008.), Kat. 20. – 32., 114. – 127. (19. IV. 2010.), Kat. 33. – 63. (20. IV. 2010.), Kat. 64., 65. (23. IV. 2010.), Kat. 128. (10. V. 2010.), Kat. 66. – 113. (12. V. 2010.). Sve su fotografije snimljene uz odobrenje dekana Filozofskog fakulteta u Zagrebu (ur.br. 3804-850-08-2).

Kataloške su jedinice podijeljene u sljedeća četiri segmenta.

1. Tehničke informacije; donose naziv i oznaku odljeva, položaj unutar prostora Filozofskog fakulteta, podatak o materijalu izrade te o mjestu i vremenu nastanka odljeva, kao i informacije o oštećenjima ili popravcima. Treba napomenuti kako pojedini odljevi nose osnovnu urezanu i dodatnu upisanu oznaku; u kataloškim jedinicama oznake su naznačene u zagradi – urezane su oznake navedene običnim slovima, a one upisane naznačene su kurzivom.
2. Opis odljeva i umjetničkog djela koje odljev predstavlja.
3. Osnovni podaci o originalu.
4. Literatura korištena za izradu jedinice. Radi uštede prostora i estetskog dojma, izostavljeno je upisivanje punih poveznica.

1. Aristionova stela (AP-36)

FFZG; A-018 (dva identična primjerka)

gips; mjesto i datum izrade nisu pouzdano određivi

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja; konzervirano

Odljev nadgrobnog spomenika hoplita Aristiona. Vojnik je prikazan u profilu, naoružan kratkim kopljem te opremljen zaštitnom kapom, prsnim okloпом i knemidama. Ispod oklopa se nazire lagana košulja. Na samom dnu stele uočljiv je potpis autora, grčkog kipara Aristokla, dok je ime pokojnika sačuvano na bazi stele koja nije odlivena.

Velik broj samostojećih figura arhajskog razdoblja prikazuje muški lik (kuros) kao nagoga, golobradog mladića duge kose, te se stoga ti likovi često identificiraju s Apolonom. Međutim, ovo je prikaz stvarne osobe, što je dodatno naglašeno licem vojnika obraslim gustom bradom i brkovima.

Stela je otkrivena na lokalitetu Velanideza na Maratonu u Grčkoj, a original se čuva u Nacionalnome arheološkom muzeju u Ateni.

Datira se oko 510. pr. Krista.

Lit.: Ducati, 1937:52-53.; www.namuseum.gr (27. V. 2010.)

2. Partenon – Konji Helijeve zaprege
(bez oznake)

FFZG; A-018

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja

Odljevi glava dvaju konja četveroprega boga Helija, čija se zaprega uzdizala iz lijevog kuta istočnog zabata Partenona. Položaj glava konja upućuje na propinjanje, oči su im izbuljene, a prema odljevu manje oštećenog konja može se zaključiti da su usta konja bila širom otvorena te da su u originalu bili zauzdani brončanim uzdama, od čega su kao ostaci uočljive četiri plitke udubine u nizu od usta do zatiljka konja.

Glave su dio ukrasa istočnog zabata hrama Atene Parthenos na atenskoj Akropoli, za čije je likovno rješenje zaslužan kipar Fidija. Datiraju se oko 438. pr. Krista, a originali se od 1817. god. čuvaju u British Museumu u Londonu.

Lit.: Boardman, 1995:96-103.; Janson & Janson, 2003:149.; www.britishmuseum.org (9. V. 2010.)

3. Partenon – Konj Selenine/Nyxine zaprege
(AP-8)

FFZG; A-018

gips; London 1892.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja

Odljev glave konja četveroprega božice Mjeseca Selene ili božice noći Nyx koji se spuštao u desnom kutu istočnog zabata Partenona. Oči konja su izbuljene, usta širom otvorena, a položaj glave upućuje na poniranje. Glava je znatnije oštećena na grivi.

Određnice i literatura: vidjeti 2.a, 2.b.

4. Partenon – metopa; Kentauromahija (bez oznake)

FFZG; A-018

gips; London 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja; konzervirano

Odljev metope br. II južne strane Partenona.

Na metopi je prikazan Lapit kako pritišće i davi kentaura koji je posrnuo. Preko Lapitova lijevog ramena prebačen je ogrtač.

Metopa je dio ukrasa južne strane hrama Atene Parthenos na atenskoj Akropoli, za čije je likovno rješenje zaslužan kipar Fidija. Metope se datiraju oko 438. pr. Krista, a originali se od 1817. god. čuvaju u British Museumu u Londonu.

Sve su metope hrama tematski prikazivale borbe; na južnoj strani bila je prikazana borba između kentaura i pripadnika roda Lapita na vjenčanju grčkog junaka Piritoja i kneginje Hipodamije.

Lit.: Boardman, 1995:96-97., 103-105., 122.; Schwab I., 1985:196-198.; www.britishmuseum.org (9. V. 2010.)

5. Partenon – Irida; glasnica bogova (AP-4)

FFZG; A-018

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja na bazi i tijelu; desna noga odlomljena

Odljev ukrasa zapadnog zabata Partenona koji vjerojatno prikazuje olimpsku glasnicu Iridu, personifikaciju duge. Hiton u koji je božica obučena priljubljen joj je uz tijelo i ostavlja dojam brzog pokreta – možda leta. Desna noga odljeva je odlomljena i nalazi se u spremištu.

Statua je dio ukrasa zapadnog zabata hrama Atene Parthenos na atenskoj Akropoli, za čije je likovno rješenje zaslužan kipar Fidija. Statue se datiraju oko 438. pr. Krista, a originali se od 1817. god. čuvaju u British Museumu u Londonu.

Lit.: Boardman, 1995:96-101.; Schwab III., 1985:731-732.; www.britishmuseum.org (9. V. 2010.)

6. Diskobol s pogrešno restauriranom glavom (AP-32)

FFZG; A-018

gips; London, oko 1895.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja na bazi i tijelu; lijeva šaka odlomljena

Riječ je o odljevu statue sportaša – bacača diska. Lik je prikazan u trenutku maksimalne koncentracije i fizičke napetosti prije samog izbačaja diska. Koljena su mu blago zgrčena, tijelo povijeno prema naprijed, a desna ruka u kojoj je disk potpuno je ispružena. Iako statua odražava znatan pomak u načinu prikazivanja ljudskog tijela, glava, a posebno oblikovanje kose, ostavlja dojam arhajske jednostavnosti.

Originalan izgled brončane statue kipara Mirona iz sredine V. st. pr. Krista poznat je iz kasnijih rimskih kopija i opisa, a ovaj je primjer nakon otkrića pogrešno restauriran – glava originala bila je okrenuta prema disku u ruci.

Lijeva šaka odljeva je odlomljena i nalazi se u spremištu.

Mramorna statua pronađena je u Hadrijanovoj vili u Tivoliju, u Italiji, a danas se čuva u British Museumu u Londonu.

Lit.: Ducati, 1937:62-63.; Boardman, 1985:80.; www.britishmuseum.org Discus-thrower (...) (22. V. 2010.)

7. Dorifor – *Kanon* (AP-33)

FFZG; A-018

gips; Napulj, oko 1895.

zaprljano prašinom i tekućinom smeđe boje
– znatna mehanička oštećenja na bazi i tijelu;
odlomljen dio statue od pojasa naviše

Odljev statue sportaša – pobjednika na Olimpijskim igrama u bacanju koplja ili grčkog junaka Ahileja. Originalan izgled brončane statue koju je oko 440. pr. Krista izradio grčki kipar Poliklet poznat je iz kasnijih rimskih kopija u mramoru, od kojih je najpoznatija ona nađena u Pompejima, čiji je ovo odljev.

Statua se često naziva i Kanon jer se smatra kako je upravo ovom izvedbom Poliklet izrazio svoj nov i revolucionaran način prikazivanja idealiziranoga ljudskog tijela. Nosač koplja prikazan je u tzv. kontrapostu, a njegova je visina određena mjerilom sedam visina glave statue.

Najvažnija je odlika kontraposta podjela tijela na dvije obrnuto simetrične strane. Tako Dorifor težinu oslanja na „aktivnu“ desnu nogu, dok je lijeva potpuno opuštena i neopterećena. U skladu s tim, desna je ruka opuštena niz tijelo, a lijeva je „aktivna“, tj. drži koplje. Kukovi i ramena također su pomaknuti iz vodoravnog položaja; desni kuk i lijevo rame prema gore, a glava je lagano okrenuta udesno.

Odljev je od pojasa naviše gotovo potpuno uništen, a ulomci nisu sačuvani.

Mramorna statua pronađena je u Pompejima, u Italiji, a danas se čuva u Napulju, u Museo Archeologico Nazionale.

Lit.: Ducati, 1937:78-79.; Boardman, 1985:205.; Janson & Janson, 2003:140.;
museoarcheologiconazionale.

campaniabeniculturali.it Spear-carrier (22. V. 2010.)

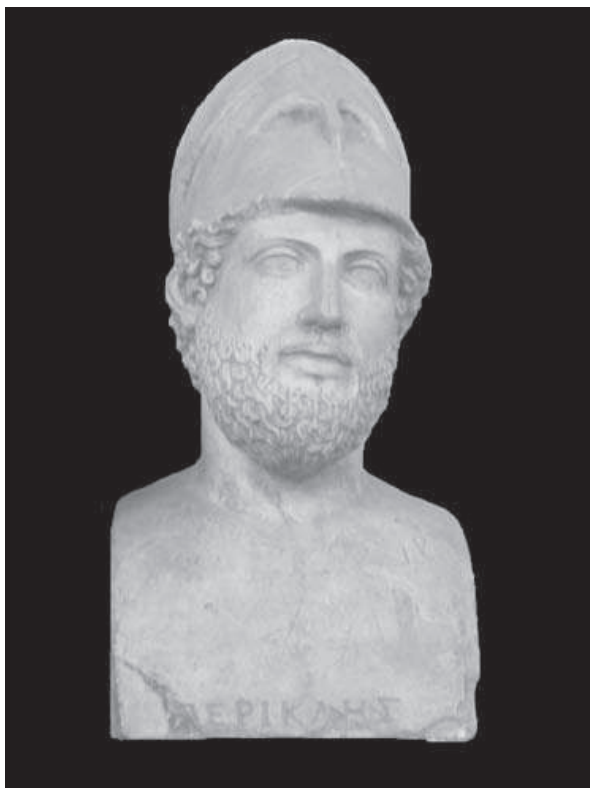
8. Portret muškarca (AP-55)

FFZG; A-018

gips; Pariz, oko 1895.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev poprsja vjerojatno prikazuje nagog mladića. Prema izvedbi glave, može se usporediti sa statuama koje se pripisuju grčkom kiparu Praksitelu, međutim, nemoguće je odrediti o kojoj je točno skulpturi riječ.

Autor, vrijeme nastanka i mjesto otkrića poprsja nepoznati su. Prema oznaci na postolju može se zaključiti da pripada kolekciji muzeja Louvre u Parizu.

9. Periklo (AP-40)

FFZG; A-018

gips; London, oko 1895.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljevu herme prikazuje idealizirani portret atenskog državnika i vojskovođe Perikla. Smatra se da je herma jedna od brojnih djelomičnih kopija brončane statue Perikla koju je za atensku Akropolu oko 430. pr. Krista izradio grčki kipar Kresil. Periklo je prikazan kao dostojanstven i zreo muškarac s podignutom kacigom na glavi.

Herma je vjerojatno pronađena u Hadrijanovoj vili u Tivoliju, u Italiji, a mramorni original čuva se u British Museum u Londonu.

Lit.: Boardman, 1995:206.; Ducati 1937:78.;
www.britishmuseum.org (...) Perikles (21. V. 2010.)

10. Aleksandar Rondanini (AP-38)

FFZG; A-018

gips; London, oko 1895.

zaprljano prašinom i olovkom – sitna mehanička oštećenja

Odljev u obliku biste dijela statue poznat je kao Aleksandar Rondanini. Kompletna mramorna skulptura vjerojatno je kopija dijela brončane grupe koja je prikazivala Filipa II. Makedonskog i njegova sina Aleksandra na četveropregu, a koju je u čast pobjede Makedonaca nad Grcima u bitci kod Heroneje u Beotiji 338. pr. Krista izradio grčki kipar Eufranor.

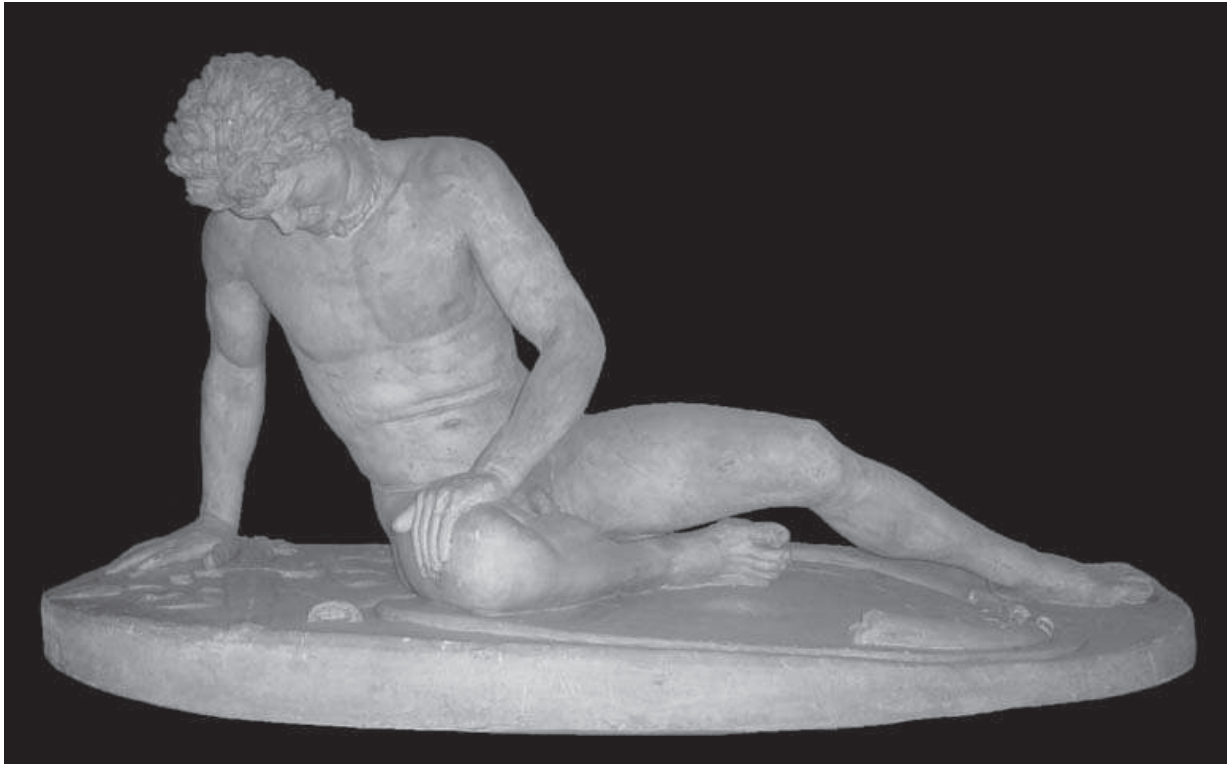
Sačuvani dio kopije prikazuje Aleksandra kako se uspinje na kočiju i uzima uzde. Prinčev pogled uperen je u daljinu, a kosa mu je iznimno bujna te navješćuje buduću razigranost helenizma.

Kopist je uz lijevu Aleksandrovu nogu dodao oklop i ogrtač, čega u originalu nije bilo.

Mramorna je statua vjerojatno pronađena u Hadrijanovoj vili u Tivoliju, u Italiji, a original se čuva u Münchenskoj Gliptoteci.

Lit.: www.mlahanas.de Alexander (...) (23. V. 2010.);

Munich Glyptothek.: books.google.com (28. V. 2010.); www.beazley.ox.ac.uk C156 (15. VI. 2010.)

11. Umirući Gal/trubač (bez oznake)
 FFZG; A-018 (kopija razbijenoga gipsanog
 odljeva s oznakom AP-16)
 gips; vjerojatno izrađen u Gliptoteci Zagreb;
 godina nepoznata
 zaprljano prašinom i tekućinom smeđe boje
 – mehanička oštećenja, posebno na bazi
*Odljev rimske kopije brončanog kipa prikazuje
 nagoga keltskog ratnika na umoru. Originalna je
 skulptura bila dio kompozicije velikog spomenika
 koji je u čast pobjede pergamskog kralja Atala
 I. nad Keltima (Galima) 223. god. pr. Krista*

*postavljen na akropoli grada Pergama. Skulpture
 je izradio grčki kipar Epigon.*

*Keltski ratnik umire na svom štitu. Pod nogama
 mu leži dugačka truba, a uz desnu ruku mač
 i njegove korice. Umjetnik je vrlo realistično
 prikazao keltske crte lica, kosu, brkove i tipičan
 torkves, a agonija na licu umirućega je, kao
 obilježje helenističke umjetnosti, vrlo realistična.
 Mramorna je statua pronađena početkom XVII.
 st. u temeljima Vile Ludovisi u Rimu, a danas se
 čuva u Rimu, u Museo Capitolino.*

*Lit.: Janson & Janson, 2003:158-159.; Ducati
 1937:113-114.*

12. Venera Miloska (AP-30)

FFZG; A-018

gips; Pariz, oko 1895.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja na bazi i lijevom koljenu; popravci na desnoj nadlaktici

Ovaj odljev mramorne statue najčešće se identificira kao Afrodita iako nema atributa prema kojima bi se to moglo definitivno potvrditi. Božica je prikazana polugola, tj. s ogrtačem koji joj je poput draperije spuznuo preko bokova.

Lijeva joj je noga savinuta i odmara se, a desnom je rukom božica vjerojatno pridržavala odjeću preko trbuha. Pretpostavlja se kako je u podignutoj lijevoj ruci držala atribut, možda jabuku. Zbog položaja ruku i nogu može se zaključiti kako i na kraju helenizma, u II. st. pr. Krista, umjetnik ponavlja klasični kontrapost iako je božičin lik spiralno zakrenut pa se time odmiče od starih uzora.

Prikaz se katkad identificira kao morska božica Amfitrita, koja je posebno štovana na antičkome Melosu.

Mramorna statua pronađena je na egejskom otoku Milu, zajedno s bazom na kojoj je potpisan kipar [Aleks]andros sin Menidesov, a danas se čuva u Parizu, u Musée du Louvre.

Lit.: Ducati, 1935:9-10.; www.louvre.fr

Aphrodite (...) (21. V. 2010.); www.beazley.ox.ac.uk B148 (21. IV. 2010.)

13. Ares Ludovisi s malim Erosom (AP-18)

FFZG; A-018

gips; Rim, oko 1895.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja, posebno na bazi i štitu; prsti desnog stopala su odlomljeni

Odljev rimske kopije grčke statue s kraja IV. st. pr. Krista. Prikazuje boga rata Aresa u trenutku odmora. Ares opušteno sjedi na kamenu, bokova lagano omotanih ogrtačem. Pokraj njega je naslonjen štit, a lijevu nogu, koju je obujmio rukama, odmara na kacigi. Iako je u stanju mirovanja, lik u lijevoj ruci čvrsto drži mač, a desna kao da je spremna izvući ga. Oko Aresovih nogu igra se njegov i Afroditin sin Eros, kojim kao da je umjetnik htio poručiti kako ljubav počinje kad rat prestane.

Za razliku od većine statua klasičnog razdoblja, ova je izrađena tako da poziva na pogled sa svih strana, što je svojevrsna inovacija kipara Lizipa, koji se najčešće imenuje kao autor ovog djela.

Mramorna je statua pronađena početkom XVII. st. u blizini crkve San Salvatore in Campo u Rimu, gdje se i danas čuva, u Museo Nazionale Romano (Terme).

Lit.: www.beazley.ox.ac.uk C132 (21. IV. 2010.); www.historiadelarte.us (22. V. 2010.)

14. Tiberije (AP-55)

FFZG; A-018

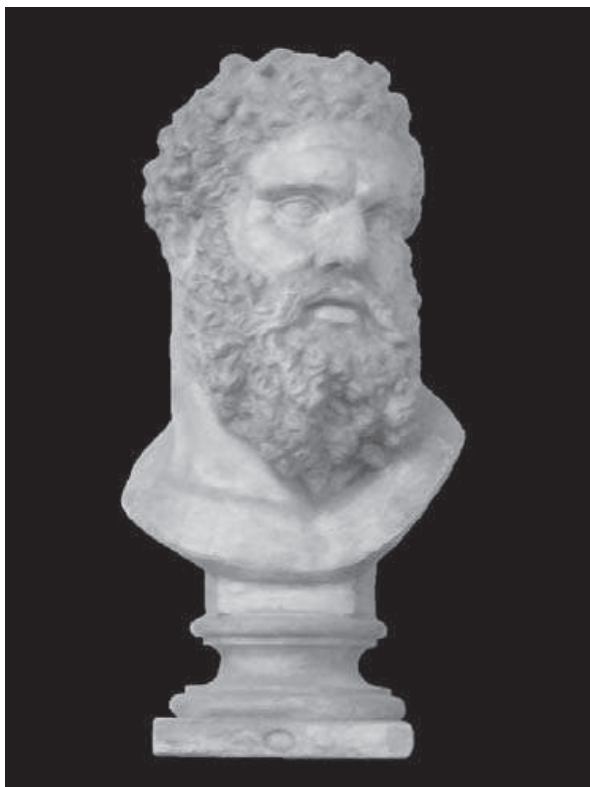
gips; Pariz, oko 1895.

zaprljano prašinom – neznatna oštećenja; konzervirano

Bista prikazuje rimskog cara Tiberija (14. – 37. god.). Car je prikazan bez odjeće, što sugerira herojsku skulpturu. Glava je snažno okrenuta ulijevo, a pogled uperen preko ramena.

Bista je stigla u Pariz, u Musée du Louvre, početkom XVIII. st. kao dio kolekcije kardinala Alessandra Albanija te joj je podrijetlo nepoznato. Vjerojatno je otkrivena u Rimu.

Lit.: cartelen.louvre.fr (22. V. 2010.)

15. Heraklo Farnese (bez oznake)

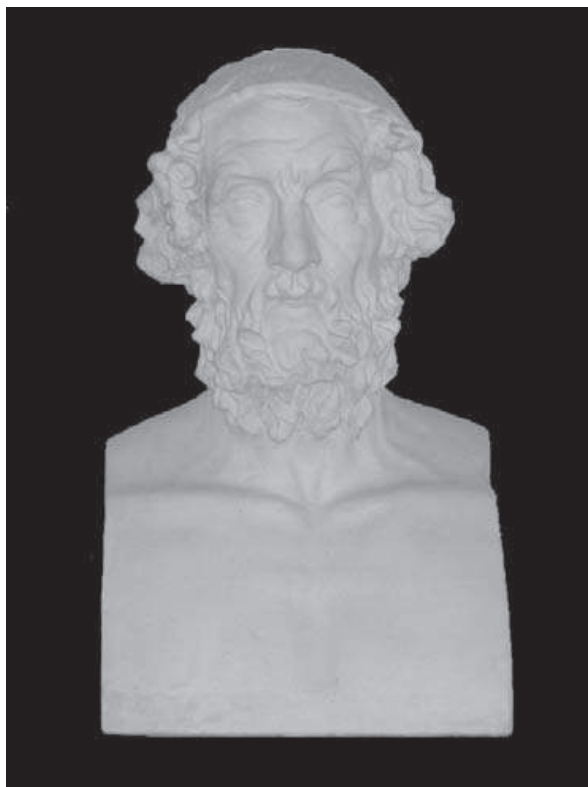
FFZG; A-018

gips; Napulj, oko 1895.

zaprljano prašinom – neznatna oštećenja
Odljev glave mramorne statue prikazuje grčkog junaka Herakla. Sin tebanske princeze Alkmene i boga Zeusa prikazan je kako se odmara naslonjen na svoju toljagu preko koje je prebačena koža nemejskog lava. Polubog je potpuno gol, zbog čega do izražaja dolaze iznimno jaki mišići kojima je kipar Lizip u originalnome brončanom djelu nastojao naglasiti Heraklovu nadljudsku snagu. Sličan dojam ostavlja i gusta, isprepletana kosa te brada i brkovi vidljivi na ovoj bisti. Smatra se kako je Heraklo u desnoj ruci, savijenoj na leđima, držao zlatne jabuke iz vrta Hesperida, što bi značilo kako se upravo odmara od svog XI. posla.

Mramorna kopija grčkog originala s kraja IV. st. pr. Krista otkrivena je u Karakalinim termama u Rimu, a danas se čuva u Napulju, u Museo Archeologico Nazionale.

Lit.: Schwab I., 1985:157-170.; (22. V. 2010.) museoarcheologico nazionale. campaniabenculturali.it Farnese (...)

16. Imaginarni portret Homera (AP-41)

FFZG; A-018

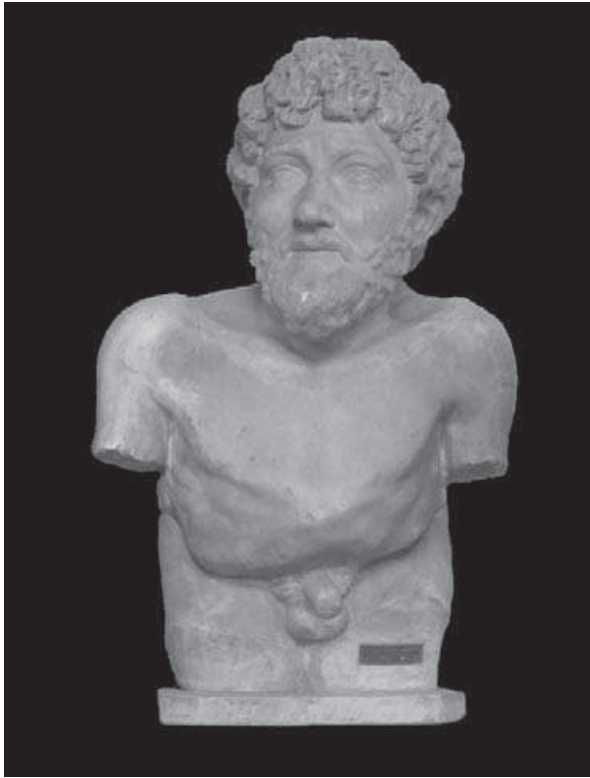
gips; London, oko 1895.

zaprljano prašinom i nepoznatom tvari na desnoj sljepoočnici – bez mehaničkih oštećenja; konzervirano

Odljev završnog dijela herme prikazuje zamišljeni portret pjesnika Homera. Takvi su portreti najstarijega grčkog pjesnika, kao poseban tip portreta, nastali u helenističkom razdoblju, na prijelazu iz III. u II. st. pr. Krista. Prema Pliniju Starijemu, takav se portret nalazio u velikoj knjižnici grada Pergama, dok je u Egiptu postojao hram posvećen Homeru, u kojemu je također stajao njegov kip. Do danas je sačuvano nekoliko rimskih kopija prikaza Homera na kojima je uočljiva posebna ikonografija: pjesnik je prikazivan kao slijepi starac, mršavog lica, kose zavezane trakom oko čela te vrlo guste brade i brkova. Iako neugledno, Homerovo lice odaje znatnu inteligenciju, što je dodatno naglašeno poluotvorenim ustima koja kao da upravo počinjju pripovijedati ulomak iz Ilijade ili Odiseje.

Ovaj je primjerak otkriven u gradu Baiiae u Italiji, a danas se čuva u British Museumu u Londonu.

Lit.: Ducati, 1935:45-46.; www.britishmuseum.org (...) Homer (22. V. 2010.)

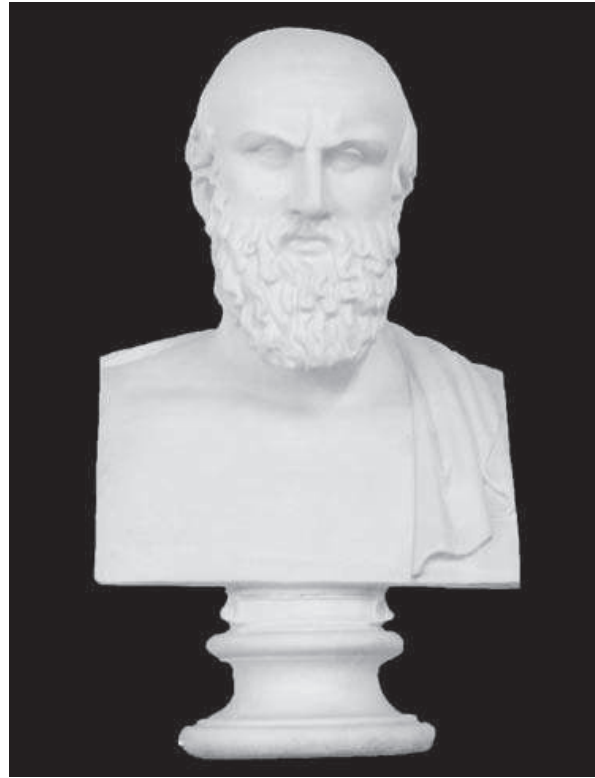
17. Imaginarni portret Ezopa (bez oznake)
FFZG; A-018

gips; Rim, oko 1895.

zaprljano prašinom – neznatna oštećenja
Odljev statue ikonografski prikazuje grčkog basnopisca Ezopa. Tradicionalni autor iznimno cijenjenih poučnih kratkih priča prikazan je s toliko atrofiranim i pogrbljenim tijelom da cijelo djelo podsjeća na bistu, a ne na pravu statuu. Za razliku od tijela, Ezopova je glava vrlo brižno oblikovana: prikazan je čovjek srednjih godina, kovrčave kose i duge brade, pogleda uprtoga u daljinu. Usta su mu ironično izvijenja, zbog čega cijelo lice odaje dojam podrugljivosti. Nepoznati je helenistički autor takvim portretom vjerojatno pokušao približiti Ezopa njegovim životinjskim likovima, koji su personifikacija ljudske gluposti, s jedne strane, i inteligencije, s druge strane.

Originalna mramorna statua dio je zbirke kardinala Alessandra Albanija, a čuva se u Rimu, u Villi Albani (danas Villa Torlonia).

Lit.: Ducati, 1937:116-117.; www.mlahanas.de Ezop (16. VI. 2010.)

18. Eshil (AP-44)

FFZG; A-018

gips; Rim, oko 1895.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja; konzervirano

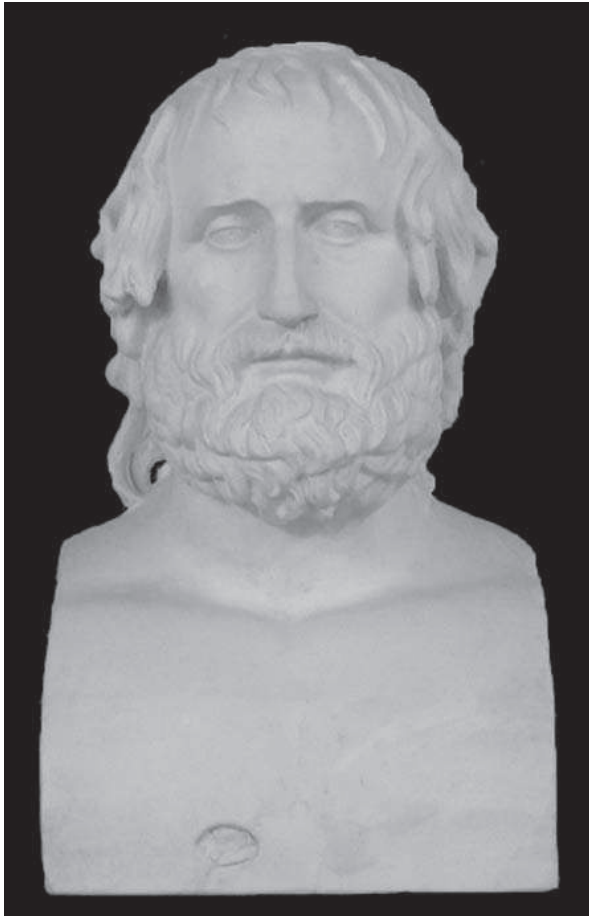
Odljev mramorne biste prikazuje grčkog pisca tragedija Eshila.

Nakon pojave individualnih portreta u helenizmu, umjetnici su izrađivali statue gotovo svih značajnijih pjesnika, pisaca, filozofa i drugih ličnosti. Kao što je uočljivo na portretu Homera i Ezopa, za osobe čiji je izgled bio nepoznat izrađivani su tipizirani portreti koji su slijedili određenu ikonografiju. Ova bista prikazuje Eshila kao čovjeka zrelih godina, proćelavoga i duge guste brade. Čelo i obrve su mu nabrani kao pri dubokom razmišljanju. Preko ramena mu je prebačen rub ogrtača, što sugerira kako je bista, nastala u vrijeme Rimskog Carstva, zapravo kopija dijela kompletne grčke statue iz IV. st. pr. Krista

Originalna bista vjerojatno je otkrivena u Rimu, a danas je dio kolekcije rimskog Museo Capitolino.

Lit.: Janson & Janson, 2003:160.; www.beazley.ox.ac.uk C157 (21. IV. 2010.)

19. Euripid (AP-45)

FFZG; A-018

gips; Napulj, oko 1895.

zaprljano prašinom – neznatna oštećenja;

konzervirano

Odljev mramornog završetka herme portret je grčkog tragičara Euripida. Euripid je prikazan kao zreo čovjek, pomalo tužnog izraza lica. Kosa mu je poluduga i izgleda gotovo zapušteno, dok su mu brada i brkovi gusti, ali uredni. Herma je još jedna u nizu rimskih kopija grčke portretne plastike koja je u helenističkom svijetu postala iznimno popularna krajem IV. st. pr. Krista, u vrijeme djelovanja kipara Lizipa.

Mjesto nalaska originala je nepoznato, a čuva se u Napulju, u Museo Archeologico Nazionale.

Lit.: www.beazley.ox.ac.uk C142 (21.

VI. 2010.); [\[campaniabeniculturali.it\]\(http://campaniabeniculturali.it\) \(...\) Euripide \(22. V.](http://museoarcheologiconazionale.</p></div><div data-bbox=)

2010.)

20. Partenon – istočni friz (bez oznake)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev početne ploče istočnoga partenonskog friza na jugoistočnom dijelu hrama. Na njemu je prikazan muškarac ogrnut himationom, koji se najčešće identificira kao jedan od voditelja povorke.

Sljedeća je ploča otučena.

Friz je bio dio dekoracije hrama Atene Parthenos (*Djevica*) na atenskoj Akropoli u Grčkoj. Prikazuje olimpske bogove, atenske heroje i povorku građana za vrijeme svetkovine najvažnijega atenskog blagdana – rođendana božice Atene, koji se svake četvrte godine slavio tzv. Velikim panatenejama. Prema legendi, proslavu je utemeljio Tezej.

Umjetnički voditelj gradnje novog hrama posvećenoga Ateni bio je grčki kipar Fidija, a friz je dovršen do 438. god. pr. Krista, kad je hram posvećen. Od 1817. god. originali se čuvaju u British Museumu u Londonu.

Lit.: Boardman, 1995:106-109.; Schwab I., 1985:194-195.; www.beazley.ox.ac.uk East (...) (21. IV. 2010.)

21. Partenon – istočni friz (oznaka nečitka)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev istočnog dijela partenonskog friza. Na njemu su prikazane četiri žene koje u povorci nose vrčeve za vino (oinohoe).

Odrednice i literatura: *vidjeti 20.*

22. Partenon – istočni friz (N° 16, III D)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev istočnog dijela partenonskog friza.

Prikazuje povorku žena koja prilazi dvojici muškaraca. Tu završava jedan krak panatenejske povorke jer se prikazani muškarci identificiraju kao dvojica od deseterice atenskih heroja, tj. legendarnih kraljeva Atene.

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

23. Partenon – istočni friz (IV a)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev istočnog dijela partenonskog friza.

Prikazuje trojicu od deseterice atenskih heroja, legendarnih kraljeva Atene. Muškarci su samo do pojasa ogrnuti himationom, što odaje njihov polubožanski status, a položaj njihova tijela govori kako oni ne sudjeluju u povorci već je dočekuju.

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

24. Partenon – istočni friz (N° 17, IV b ist)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev istočnog dijela partenonskog friza.

Nastavljajući se na prethodnu ploču, prikazuje jednoga od atenskih heroja, a nakon njega slijede četiri olimpska boga. U nizu slijeva nadesno to su Hermes, Dioniz, Demetra i Ares. Vrhovna božanstva grčkog Panteona prikazana su kako sjede na jednostavnim stolicama bez naslona, a njihovi su likovi vizualno mnogo veći i dojmljiviji od okolnih.

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

25. Partenon – istočni friz (N° 18)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

Odljev istočnog dijela partenonskog friza. U prvom su planu prikazi vrhovnoga božanskog para, Zeusa i Here. Pokraj boginje stoji ženska osoba odjevena u peplos, koja se često identificira kao glasnica Irida. Friz se nastavlja prikazom dviju mladih žena koje na glavi nose stolice s jastucima (noga jedne od stolica sačuvana je na desnom prikazu).

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

26. Partenon – istočni friz (N° 19, V c i V a ist)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom i tekućinom smeđe boje – bez mehaničkih oštećenja

Odljev istočnog dijela partenonskog friza. Na ploči koja se nalazila iznad glavnog ulaza u hram Atene Parthenos prikazan je vrhunac Panatenejske svečanosti. Dijete predaje arhontu basileusu novi peplos koji su atenske žene pripremile za kulturnu statu božice Atene. Lijevo od te skupine nalazi se ženska osoba koja je vjerojatno Atenina svećenica, dok se desno nastavlja prikaz olimpskih božanstava; poimence, to su Atena i Hefest.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: Boardman, 1995:106-109.; www.beazley.ox.ac.uk East (...) (21. IV. 2010.), www.beazley.ox.ac.uk A086g (21. IV. 2010.)

27. Partenon – istočni friz (N° 20, VI I)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev istočnog dijela partenonskog friza. Na lijevom su dijelu prikazani olimpski bogovi Posejdon, Apolon i Artemida, dok je desna strana odljev otučene ploče.

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

28. Partenon – istočni friz (1, 2)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev istočnog dijela partenonskog friza.

Prikazuje vrhovna božanstva, a završava oštećenom figurom Afrodite na čije se noge naslanja njezin i Aresov sin, krilati Eros.

Božanskoj obitelji leđima su okrenuta trojica od deseterice legendarnih atenskih kraljeva.

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

29. Partenon – istočni friz (3, 4)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev istočnog dijela partenonskog friza. Na

njemu završava prikaz atenskih heroja; na lijevom dijelu ploče prikazan je posljednji od njih, oslonjen o štap. Likovi dvojice mladih muškaraca ogrnutih himationom prikazuju obične građane Atene i vjeruje se da je riječ o voditeljima povorke čiji se likovi pojavljuju na nekoliko mjesta na frizu.

Odrednice i literatura: vidi 20.

30. Partenon – istočni friz (5)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev istočnog dijela partenonskog friza.

Smatra se kako je jedna od na njemu prikazanih mladih žena počasna voditeljica panatenejske povorke kojoj je pripala čast da na čelu povorke nosi tzv. kanoun, košaru punu prvih plodova koji su darivani božici Ateni. Na odljevu je prikazan čin predaje košare svećeniku koji stoji s lijeve strane, ogrnut himationom. Iza dviju žena također stoji muškarac, koji se identificira kao još jedan od voditelja povorke.

Odrednice i literatura: vidjeti 20.

31. Partenon – istočni friz (6)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev istočnog dijela partenonskog friza. Na njemu su četiri žene koje se u povorci kreću prema središtu zbivanja. Grupe žena na pločama friza Kat. 21., 22., 31. i 32. treba gledati kao jedinstvenu povorku koja se zajednički kreće prema središnjem prikazu (Kat. 26.) te ih identificirati kao dio atenskih žena koje su izradile novi peplos za statu u božice Atene.
Odrednice i literatura: vidjeti 20.

32. Partenon – istočni friz (A-43, 7, 8)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev istočnog dijela partenonskog friza. Prikazuje grupu od pet žena koje u povorci donose predmete potrebne za žrtvu u čast Atene: kadionicu, dvije oinohoe i dvije patere za žrtvu ljevanicu.
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: Boardman, 1995:106-109.; www.beazley.ox.ac.uk East (...) (21. IV. 2010.), www.britishmuseum.org (9. V. 2010.)

33. Partenon – sjeverni friz (II a)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. To je prikaz povorke s istočnog friza i nastavak povorke prikazane na sjevernoj i južnoj strani hrama. Riječ je o prikazu ploče sa sjeveroistočnog ugla hrama, na kojoj su prikazana tri muškarca koja vode žrtvena goveda. Tijekom Velikih panateneja žrtvovala se hekatomba te je na cjelokupnom frizu prikazan i taj segment svetkovine (Kat. 33., 34., 107.-113.).
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: Boardman, 1995:106-109.; Schwab I., 1985:194-195.; www.beazley.ox.ac.uk North (...) (21. IV. 2010.)

34. Partenon – sjeverni friz (IV)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na njemu se vide dva mladića i oštećeni prikaz trećeg muškarca kako vode ovnove, također kao žrtvene životinje.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

35. Partenon – sjeverni friz (22)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Prikazuje muškarca zaogrnutoga himationom, koji na ramenu nosi pladanj, vjerojatno pun prinosa za žrtvu.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

36. Partenon – sjeverni friz (A-25)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na ploči su prikazana trojica muškarca koji na ramenima nose tzv. panatenejske amfore. Umjetnik je želio prikazati djelić od nekoliko stotina takvih amfora koje su se, pune maslinova ulja, darivale pobjednicima na Panatenejskim igrama. Igre su održavane kao dio Velikih panateneja, a bile su kombinacija sportskih i umjetničkih natjecanja. U desnom dijelu ploče uočljiv je četvrti muškarac koji se sprema podići amforu na rame, a zaklanja ga znatno oštećeni lik svirača frule.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: Boardman, 1995:106-109.; www.beazley.

ox.ac.uk North (...) (21. IV. 2010.); www.

beazley.ox.ac.uk Panathenaic (...) (17. VI. 2010.)

37. Partenon – sjeverni friz (VIII)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Ovaj je dio friza znatno oštećen, međutim, likovi na desnoj strani ploče identificirani su kao svirači u povorci. Muškarac s lijeve strane u rukama drži liru, dok iza njega slijedi svirač kitare.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

38. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Povorku svirača nastavlja niz muškaraca zrele dobi koji se najčešće identificiraju kao gradski starješine (usp. Kat. 106.).

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

39. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na znatno oštećenoj ploči prikazan je muškarac u raskoraku, prema kojemu nadiru konji četveroprega. Od brzine pokreta muškarčev se plašt rastvorio te se vidi da je potpuno gol, dok se broj konja razabire na temelju parova prednjih nogu koje se naziru iza prednjega i jedinoga doista prikazanog konja. Ta dinamična scena označava početak dijela friza koji više ne prikazuje panatenejsku povorku već utrke četveroprega kao dio Panatenejskih igara u čast božice Atene (Kat. 39.-48.; 100.-104.).

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

40. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza nastavak je scene s prethodne ploče s oštećenim kotačem kola u prednjem planu te kočijašem koji se može prepoznati po kratkom hitonu povezanome dvjema trakama prekriženima na prsima. Uz konja i kola stoje dva muška lika, vjerojatno voditelji povorke ili pomoćnici timaritelji.
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: vidjeti 33.

41. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Scena vožnje četveroprega nastavlja se iako se i na ovom odljevu o prikazu više od dvaju konja može zaključiti isključivo prema broju nogu životinja. Uz konje je prikazan muškarac odjeven u himation, vjerojatno pomoćnik. Na prvi se pogled čini da kočijaš stoji na prstima, ali riječ je o prikazu skoka iz kola, što je bila jedna od vještina cijenjena na natjecanju koje je prikazano na frizu.
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: vidjeti 33.

42. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Ploča je iznimno oštećena, ali prema prikazu odjeće na kojoj je uočljiva traka za povezivanje preko prsa može se zaključiti kako je riječ o jednome od vozača kola.
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: vidjeti 33.

43. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Iznimno dinamična scena na ovoj ploči sastoji se od prikaza vožnje četveroprega te jednoga od vođitelja prema kojemu u punom trku juri konj. Natjecatelj u prednjem planu odjeven je u lagani hiton te je jedan od nekolicine likova na ovom frizu prikazan s oružjem; na glavi nosi kacigu s perjanicom, a u rukama okrugli štiti. Za razliku od njega, vođitelj je u naglom pokretu, možda u strahu, raskrilio svoj himation te je prikazan polugol.
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: vidjeti 33.

44. Partenon – sjeverni friz (A2, XVII sjever)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Prikazan je vođa bojnih kola u koja su upregnuta dva konja. Pokraj konja stoji još jedan od vođitelja ili pomoćnika.
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: vidjeti 33.

45. Partenon – sjeverni friz (34, VIII)
FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – sitna mehanička oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Scena prikazana na ovoj ploči gotovo je identična prethodnoj (Kat. 44.).
Odrednice: vidjeti 20.
Lit.: vidjeti 33.

46. Partenon – sjeverni friz (bez oznake/oznaka obrisana)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.

Ploča friza ovdje je znatno oštećena pa je raspoznatljiv samo fragment prikaza vožnje četveroprega.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

47. Partenon – sjeverni friz (bez oznake/oznaka obrisana)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na

lijevom dijelu ploče friza prikazan je muškarac

koji u punoj bojnoj opremi, s okruglim štitom,

podignutom korintskom kacigom s perjanicom i

prsnim oklopom, uskače na bojna kola u pokretu.

Zaklonjen tijelom ratnika, uočljiv je i djelomično

oštećeni muški lik, vjerojatno vozač kola. Iza

te skupine vidi se mlađi muškarac u kratkom

ogrtaču koji vodi dva konja.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

48. Partenon – sjeverni friz (XXII)

FFZG; I. kat – sjeverni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.

Ploča je nastavak prethodnog prikaza konja s

timariteljem. Vidljivo je kako je riječ o konjima

četveroprega na čijim kolima stoji vozač. Za

razliku od prethodnih scena, na kojima su konji

prikazani u punom trku, ovdje se radi o zaleđu

skupine vozača pa se čini kao da taj četveropreg

tek kreće u povorku.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 33.

49. Partenon – sjeverni friz (35^{**})
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Nakon dijela friza koji prikazuje utrke
četveroprega povorka se nastavlja prikazom
velike skupine jahača na konjima (Kat. 49.-80.;
82.-99.).
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

50. Partenon – sjeverni friz (36)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Unatoč znatnom oštećenju, na lijevoj strani
ploče uočljiv je prikaz konjanika. S desne strane
prikazana su tri konjanika odjevena samo u
lagane hitone.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

51. Partenon – sjeverni friz ('7, XX' SJEVER)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na
ovoj se oštećenoj ploči nastavlja niz konjanika, a
uočljiva su dva gotovo potpuno očuvana konjska
lika s jahačima. Konji ispred i iza tih dvaju
konjanika samo su djelomično sačuvani.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

52. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. U nastavku na prethodnu ploču prikazan je konjanik čiji se himation potpuno raskrilio, a za njim slijede dva odjevena jahača. Zanimljiv je prikaz muškarca koji stoji uz konjanike okrenut u smjeru suprotnome smjeru povorke, kao da signalizira ostatku konjanika da krenu ili da požure.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

53. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na iznimno oštećenoj ploči friza prikazan je nastavak povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

54. Partenon – sjeverni friz (6-A, 31)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Na ploči su prikazana četiri konjanika. Središnji je lik okrenut kao da gleda što se događa s njegove lijeve strane, čime je razbijeno ponavljanje istog položaja tijela većine jahača. Jednak je učinak postignut promjenom odjeće; posljednji konjanik odjeven je u hiton dugih rukava, za razliku od ostalih, koji nose lagane hitone bez rukava.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

55. Partenon – sjeverni friz (31)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. I na ovoj se ploči nastavlja povorka konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

56. Partenon – sjeverni friz (33)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Od petorice jahača prikazanih na ovoj ploči samo su trojica gotovo u cijelosti sačuvana. Osim promjenom položaja tijela i odjeće, umjetnik je monotoniju razbio i prikazom različite obuće. Tako prvi od trojice očuvanih konjanika na nogama nosi visoke čizme, a ostali su bos ili nose jednostavne sandale.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

57. Partenon – sjeverni friz (34)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

58. Partenon – sjeverni friz (27, XXXV)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
*Odljev sjevernog dijela partenonskog friza
 nastavak je prikaza povorke konjanika.*
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

59. Partenon – sjeverni friz (28.)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
*Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. U
 nastavku povorke ističe se muškarac s plaštem
 (hlamidom).*
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

60. Partenon – sjeverni friz (29)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
*Odljev sjevernog dijela partenonskog friza
 nastavak je prikaza povorke konjanika.*
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

61. Partenon – sjeverni friz (XXX)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Povorku nastavlja muškarac s djelomičnom
bojnom opremom; preko kratkog himationa nosi
prsni oklop, ogrnut je plaštem, a na glavi nosi
kacigu. Slično je opremljen i jahač koji ga slijedi,
dok se u prvom planu prikaza vidi polugoli
mladić koji oštrim pokretom ruku zauzdava
svojeja konja. Na ovom primjeru možemo uočiti
kako su gotovo svi likovi na frizu bili opremljeni
dodatnim metalnim dijelovima kao što su,
primjerice, uzde.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

62. Partenon – sjeverni friz (31)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza
nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

63. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza.
Ploča je naknadnom pregradnjom hodnika
ostala dopola uglavljena između zida i staklene
pregrade. Osim što je ploča tada donekle
oštećena, cijeli je friz optički skraćen, čime se
izgubio dojam duljine, ali i logičan završetak/
početak niza.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

64. Partenon – sjeverni friz (XXX XL lijevo)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik (unutar sobe A-129)
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. U nastavku povorke prikazana su četvorica jahača.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

65. Partenon – sjeverni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – sjeverni hodnik (unutar sobe A-129)
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev sjevernog dijela partenonskog friza. Iako posljednja u katalogu, ova je ploča zapravo početak sjevernog friza i središnji dio prikaza niza konjanika. Na njoj su prikazani jahači koji se tek spremaju pridružiti povorci. Na lijevoj je strani, u prednjem planu, mlađi muškarac koji stoji uz svog konja ogrnut samo hlamidom, dok se desno vidi zanimljiv prikaz muškarca kojemu dječak pomaže zavezati pojas hitona.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 33.

66. Partenon – zapadni friz (33, I z)
FFZG; I. kat – južni hodnik (unutar sobe A-100)
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.

*Muškarac odjeven u himation na ovoj ploči
identificira se kao jedan od voditelja povorke.*

*Kao ugaoni dio zapadnog friza, prikaz je
umjetniku poslužio kao prijelazna točka prema
sjevernom frizu i nastavku povorke konjanika.*

Određnice: vidjeti 20.

Lit.: Boardman, 1995:106-109.; Schwab I.,
1985:194-195.; www.beazley.ox.ac.uk West (...)
(21. IV. 2010.)

67. Partenon – zapadni friz (53)
FFZG; I. kat – južni hodnik (unutar sobe A-100)
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.

*Iako friz na zapadnoj strani hrama uglavnom
pokazuje pripreme jahača i svrstavanje u
povorku, na ovoj su ploči prikazani konjanici u
punom galopu. Jedan od njih zaogrnut je samo
hlamidom, dok je drugi svoj himation spustio do
pojasa pa se čini kao da nosi samo suknju. Na
nogama istog jahača uočljive su visoke čizme.*

Određnice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

68. Partenon – zapadni friz (75 A, III z)
 FFZG; I. kat – južni hodnik (unutar sobe A-100)
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza. U središnjem dijelu ploče prikazan je konj, a oko njega likovi triju muškaraca različite starosti. Ispred konja stoji mlađi muškarac zaogrnut ogrtačem i, sudeći prema položaju ruku, oprema konja ormom. Stariji bradati muškarac najvjerojatnije je jahač. Jedan je od malobrojnih muških likova na cijelom frizu prikazan s bradom. Dok čeka da mu konj bude zauzdan, razgovara s nagim dječakom koji opušteno stoji iza životinje.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

69. Partenon – zapadni friz (A)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – mehanička oštećenja na oba gornja ugla
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza. Prikazana su dva muškarca na konjima koji lagano kaskaju. Mlađi je muškarac odjeven u kratki hiton preko kojega je navučen prsni oklop. Stariji, bradati muškarac svoj je hiton zaogrnuo lepršavom hlamidom, a na nogama nosi visoke čizme.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

70. Partenon – zapadni friz (A.77, V ist)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza. Prikazana su dva mlađa muškarca s konjima. Mladić na lijevoj strani ogrnut je samo hlamidom, a desni je jahač odjeven u jednostavan kratki hiton.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

71. Partenon – zapadni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.
Iako nisu u punoj bojnoj opremi, na odljevu
su prikazana dva hoplita. Jahač nosi kacigu s
perjanicom te prsni oklop s pterigama preko
jednostavne košulje. Lik pokraj njega zaogrnut
je samo hlamidom, na glavi mu je kaciga s
perjanicom, a prikazan je u trenutku pripreme za
uključivanje u povorku; lijevu je nogu podigao
na kamen kako bi zavezao sandalu.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 66.

72. Partenon – zapadni friz (A.79)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.
Prikazana su dva mlada jahača od kojih je
osobito zanimljiv onaj s desne strane; potpuno
jedinstveno na frizu, gornji dio tijela tog mladića
ogrnut je lavljom kožom.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 66.

73. Partenon – zapadni friz (A.80)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.
Cijelu ploču zauzima prikaz bradatog muškarca
koji pokušava ukrotiti svoga konja. Muškarac
je odjeven u kratki hiton s hlamidom koja, u
dinamici scene, leprša daleko iza njega.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 66.

74. Partenon – zapadni friz (A.81, IX SJEVER)
FFZG; I. kat – južni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza prikazuje dvaju mlađih jahača od kojih je posebno zanimljiv onaj desni. Odjeven je u kratki himation i zaogrnut ogrtačem. Naime, taj je konjanik jedini lik na frizu koji na glavi nosi tzv. putnički šešir, s kakvim je često prikazivan bog Hermes.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

75. Partenon – zapadni friz (X)
FFZG; I. kat – južni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza nastavak je prikaza povorke konjanika.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

76. Partenon – zapadni friz (XI Z)
FFZG; I. kat – južni hodnik
gips; London, 1892.
zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza. U nastavku povorke konjanika prikazana su dvojica jahača. Desni je odjeven u kratak hiton, na glavi nosi kacigu s perjanicom, a na nogama visoke čizme. To je jedan od malobrojnih očuvanih prikaza na kojemu je još uvijek uočljivo remenje obuće.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

77. Partenon – zapadni friz (XII)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.
Ploče friza Kat. 77.-80. početne su scene
zapadnog friza na kojima su prikazane pripreme
za povorku konjanika. Na ovom je odljevu
prikazan trenutak u kojemu jedan od timaritelja
predaje uzde konja jahaču ogrnutome hlamidom.
U pozadini je mladić čvrsto ogrnut himationom
koji četka konja.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 66.

78. Partenon – zapadni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.
U zanimljivoj sceni mladić, kao da u dosadi,
nehajno naslonjen na konja, čeka da povorka
krene.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 66.

79. Partenon – zapadni friz (zapad S XIII)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev zapadnog dijela partenonskog friza
prikazuje jahača i timaritelja koji pokušavaju
ukrotiti konja.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 66.

80. Partenon – zapadni friz (oznaka nečitka)

FFZG; I. kat – južni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja

Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.

Scena je slična onoj na ploči Kat. 71. Desno je jedan od timaritelja podigao ruke visoko iznad glave konja, pa se može pretpostaviti kako mu stavlja ormu. U lijevom dijelu ploče prikazan je jahač ogrnut hlamidom koji veže sandalu na lijevoj nozi.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

81. Partenon – zapadni friz (XVI)

FFZG; I. kat – južni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev zapadnog dijela partenonskog friza.

Prva ploča zapadnog friza smatra se ujedno i početnom točkom cjelokupnog friza na hramu Atene Parthenos. Od ove točke friz valja promatrati u smjeru Kat. 80.-26. i Kat. 82.-113., 20.-26.

Muškarac na samoj ploči vjerojatno je bio prikazan u trenutku postavljanja orme na konjsku glavu ili u trenutku povlačenja konja za uzde.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 66.

82. Partenon – južni friz (I + ZAPAD)

FFZG; I. kat – južni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev južnog dijela partenonskog friza. Iako je južni dio friza najviše oštećen, može se zaključiti kako se u tom segmentu dalje nastavlja prikaz povorke konjanika.

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: Boardman, 1995:106-109.; Schwab I., 1985:194-195.; www.beazley.ox.ac.uk South (...) (21. IV. 2010.)

83. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Na njemu je sačuvan prikaz dvojice jahača na konjima koji kaskaju.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

84. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Ploča je potpuno otučena.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

85. Partenon – južni friz (V jug)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Originalna ploča friza ovdje je iznimno oštećena, međutim, može se razaznati mladi konjanik koji jaše glave okrenute unatrag preko desnog ramena.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

86. Partenon – južni friz (46)

FFZG; I. kat – južni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

*Odljev južnog dijela partenonskog friza.**Prikazuje dva konjanika odjevena u jednostavne kratke hitone.*

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 82.

87. Partenon – južni friz (50)

FFZG; I. kat – južni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

*Odljev južnog dijela partenonskog friza.**Originalna je ploča i ovdje znatno oštećena, ali uočljiva su dva konjanika. Iako se čini kako jašu zajedno, na istom konju, vjerojatno je riječ o perspektivnom prikazu usporednog jahanja.*

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 82.

88. Partenon – južni friz [47, III SUD (jug)]

FFZG; I. kat – južni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

*Odljev južnog dijela partenonskog friza.**Nastavak prikaza povorke konjanika.*

Odrednice: vidjeti 20.

Lit.: vidjeti 82.

89. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom i zidnom bojom – bez
 mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

90. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

91. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

92. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

93. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

94. Partenon – južni friz (48, 1)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

95. Partenon – južni friz (2)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

96. Partenon – južni friz (3)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

97. Partenon – južni friz [43, XIX 'UD (jug)]
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

98. Partenon – južni friz (44, XXI JUG)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

99. Partenon – južni friz (51, XVII)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke konjanika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

100. Partenon – južni friz (38)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Na toj
znatno oštećenoj ploči prikazan je početak utrke
četveroprega; prikazi na jedinicama Kat. 100.-
104. moraju se promatrati kao parnjaci prikaza
Kat. 39.-48. sjevernog dijela friza.
Sam je prikaz teško razlučiv, međutim, u
lijevom dijelu sačuvanog prikaza uočljiv je
dio plohe okruglog štita, prema čemu se može
zaključiti kako je doista riječ o prikazu vožnje
četveroprega.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

101. Partenon – južni friz (53, XXV jug)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Prikazuje mirno kretanje četveroprega prije
ulaska u samu utrku. Uz desni kotač kola hoda
muškarac obučen u poludugi hiton; vjerojatno
je to vozač kola. Od ostalih likova uočljiv je
jedan od vođača utrke, čija ispružena desna
ruka pokazuje prema pozadini povorke, dok je lik
naoružanog natjecatelja prepoznatljiv isključivo
prema ostatku prikaza štita i fragmentima odjeće.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

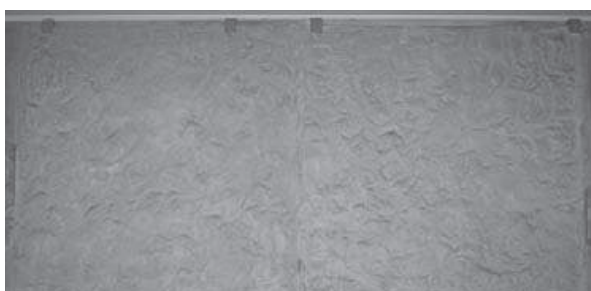
102. Partenon – južni friz (54, XXIX jug)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Na
tom iznimno oštećenome i otučenom dijelu friza
uočljiv je samo prikaz konja četveroprega i
ulomak kotača kola.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

103. Partenon – južni friz ('6, XXX jug)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Prikazuje segment utrke četveroprega; konji
su u punom galopu, lik vozača kola samo je
djelomično sačuvan, a najdinamičniji lik je
naoružani natjecatelj. Okrenut oštro udesno,
gleda suparnika koji dolazi i čiji se četveropreg
može naslutiti prema oštećenim prednjim
nogama konja tik uz kotač kola.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

104. Partenon – južni friz (55, XXXV)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Iako iznimno oštećena, scena se može usporediti s prethodnom (Kat. 103.). Bitna je razlika postojanje jednoga od voditelja utrke koji stoji uz konje četveroprega i lijevom rukom opušteno popravlja odjeću.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

105. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Dvije potpuno otučene ploče.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

106. Partenon – južni friz (XX[nečitko] JUG)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Ploča je u originalu iznimno oštećena, međutim, pretpostavlja se kako je na njoj bila prikazana povorka starješina grada Atene i kako je paralelna onoj na sjevernom dijelu friza (usp. Kat. 38.).
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

107. Partenon – južni friz (bez oznake)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Taj dio partenonskog friza završava prikazom povorke životinja predodređenih za žrtvovanje u čast božici Ateni (usp. Kat. 33., 34.). Na odljevu su prikazani muškarci odjeveni u hitone kako vode dva bika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

108. Partenon – južni friz (59, XXXIX SUD)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Scena povorke životinja i njihovih čuvara na ovoj je ploči nešto dinamičnija; jedan od snažnih bikova pokušava pobjeći pa čuvar u prvom planu mora upotrijebiti svu svoju spretnost kako bi ga zadržao. U žaru borbe hiton je spuznuo s muškarca te visi preko njegove lijeve ruke.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

109. Partenon – južni friz (61)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Na prikazu su trojica muškaraca odjevena u hitone koji vode snažnoga i nemirnog bika.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

110. Partenon – južni friz (60, *XLI JUG*)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke žrtvenih životinja.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

111. Partenon – južni friz (58, *XLII jug*)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Nastavak je prikaza povorke žrtvenih životinja.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

112. Partenon – južni friz (*XLIII JUG*)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza. Ova je ploča friza iznimno oštećena, međutim, moguće je zaključiti kako je i na njoj prikazana povorka žrtvenih životinja.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

113. Partenon – južni friz (XLIV JUG)
 FFZG; I. kat – južni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev južnog dijela partenonskog friza.
Posljednja ploča južnog friza prikazuje završetak
povorke žrtvenih životinja, a kao nastavak
pripovjedačkog niza slijedi ploča Kat. 20.
 Odrednice: vidjeti 20.
 Lit.: vidjeti 82.

114. Partenon – metopa; Kentauromahija (N° 2)
 FFZG; I. kat – zapadni hodnik
 gips; London, 1892.
 zaprljano prašinom – mehanička oštećenja donje
 polovice
Odljev metope br. III južne strane Partenona.
Prikazana je borba između kentaura i Lapita.
Zbog oštećenja na originalnoj metopi nije
moguće sa sigurnošću reći jesu li protivnici u
rukama držali oružje; sigurno je samo to da je
Lapit ogrnut hlamidom otraga uhvatio kentaura
za vrat te ga pritisnuo desnom nogom. Torzo
kentaura oštro je zakrenut, kao da se pokušava
izvući iz čvrstog stiska.
 Odrednice i literatura: vidjeti 4.

115. Partenon – metopa; Kentaumahija (N° 14, XXXI)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev metope br. XXXI južne strane Partenona.

Na toj metopi potpuno goli Lapit udara kentaura desnom rukom u lice, međutim, kentauros je u prednosti: jednom je rukom čvrsto uhvatio Lapita za vrat, dok je prednje noge omotao oko protivnikove desne noge i time ga imobilizirao. Prema položaju oštećenih ruku može se pretpostaviti kako su oba lika držala neku vrstu oružja.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

116. Partenon – metopa; Kentaumahija (N° 12)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom i olovkom – manja mehanička oštećenja

Odljev metope br. V južne strane Partenona.

Metopa je iznimno oštećena, ali je moguće zamisliti Lapita na kojega svom snagom nasrće propeti kentauros. Iza njega je jedva vidljiv trag ogrtača.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

117. Partenon – metopa; Kentauiromahija
(N° 15, J)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja
Odljev metope br. VI južne strane Partenona.

Na metopi su znatno oštećeni udovi suparnika, pa je teško pretpostaviti način borbe. Kentauros je lijevom rukom uhvatio Lapita za lijevo rame te ga privukao sebi. Uočljivo je i kako su oba protivnika podigla desnu ruku, pa se može zaključiti kako se obojica spremaju zadati udarac jedan drugome.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

118. Partenon – metopa; Kentauiromahija (bez oznake)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom i olovkom – oštećeno
urezivanjem

Odljev metope br. VII južne strane Partenona.

Snažnim skokom i izvijanjem torza kentauros je uspio izbjeći udarac Lapitove lijeve ruke. Zanimljivo je da su na ovom odljevu oba suparnika djelomično odjevena.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

119. Partenon – metopa; Kentauiromahija (N° 4, VIII J)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom i olovkom – znatno oštećenje na desnoj Lapitovoj nozi

Odljev metope br. VIII južne strane Partenona.

Kentaui svom snagom prednjih nogu pritišće posrnutog Lapita.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

120. Partenon – metopa; Kentauiromahija (N° 5, IX J)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom i olovkom – znatno oštećeno urezivanjem

Odljev metope br. XIX južne strane Partenona.

Iako je tijelo kentaui na ovoj metopi znatno oštećeno, razaznaje se uzdignuta desna ruka kojom se vjerojatno sprema zadati udarac Lapitu. Muškarac je nespretno posrnuo i pada na keramičku posudu na tlu, a njegova ispružena lijeva ruka izgleda kao da se njome u padu pokušava uhvatiti za kentaui.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

121. Partenon – metopa; Kentauromahija (N° 13, XXVI)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom i olovkom – oštećeno urezivanjem

Odljev metope br. XXVI južne strane Partenona.

Na metopi su prikazani kentaur i Lapit u ravnopravnoj borbi. Oba su tijela potpuno napeta; kentaur se uzdiže na stražnje noge dok objema rukama namjerava udariti Lapita, a muškarac lijevom nogom odguruje kentaura i sprema se zadati mu udarac desnom rukom.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

122. Partenon – metopa; Kentauromahija (N° 7)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja

Odljev metope br. XXVII južne strane Partenona.

Metopa prikazuje Lapita u potpunoj dominaciji nad kentaurom. Muškarac je tijelo savio kako bi prikupio svu snagu za udarac koji desnom rukom namjerava zadati kentauru. Prikaz kentaura ostavlja dojam nemoći – ruke kao da su mu vezane na leđima, a cijelo mu je tijelo okrenuto od Lapita te se čini kao da pokušava pobjeći.

Poseban dojam daje Lapitov himation, raskriljen poput bogate draperije u pozadini scene.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

123. Partenon – metopa; Kentaumohija (N° 1, XXVIII)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – bez mehaničkih oštećenja

Odljev metope br. XXVIII južne strane

Partenona. U suprotnosti je s prethodnim prikazom jer je na ovome potpuno dominantan kentaur. Preko lijeve ruke prebacio je lavlju kožu, a u desnoj diže keramičku posudu kojom namjerava zadati udarac Lapitu. Muškarac nemoćno leži pod kopitima kentaura te se čini kao da je već mrtav.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

124. Partenon – metopa; Kentaumohija (XXIX)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik

gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja

Odljev metope br. XXIX južne strane Partenona.

Metopa prikazuje jednoga od kentaura kako otima ženu, možda baš kneginju Hipodamiju.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

125. Partenon – metopa; Kentauromahija (N° 9, XXX J)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – manja mehanička oštećenja
Odljev metope br. XXX južne strane Partenona. Kentaur snažno nasrće na Lapita kojega je uhvatio za kosu. Prema pokretu desne ruke može se zaključiti kako u njoj drži neku vrstu oružja kojim se sprema zadati Lapitu udarac. Nemoćan, Lapit kleči na lijevoj nozi i slabašno rukom pokušava odgurnuti kentaura.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

126. Partenon – metopa; Kentauromahija (N° 8)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja donje polovice
Odljev metope br. IV južne strane Partenona. Snažan kentaur prednjim nogama nasrće na Lapita dok u rukama diže keramičku posudu kojom ga namjerava udariti. Lapit je pritisnut uz tlo, a štit u lijevoj ruci neće mu pomoći u obrani od udarca.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

127. Partenon – metopa; Kentauromahija (N° 10, XXXII J)

FFZG; I. kat – zapadni hodnik
gips; London, 1892.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja donje polovice
Odljev metope br. XXXII južne strane Partenona. Kentaur snažnim prednjim nogama nasrće na potpuno golog Lapita. Uhvatio ga je lijevom rukom otraga za vrat, a desnu diže na udarac. Zbog oštećenosti Lapitova lika ne može se utvrditi je li i on u rukama držao oružje pa je ishod borbe na ovoj metopi neizvjestan.

Odrednice i literatura: vidjeti 4.

128. Laokont i sinovi (AP-19)

FFZG; D-VII

gips; Berlin, 1891.

zaprljano prašinom – mehanička oštećenja donjeg dijela baze te prstiju desne ruke obaju sinova; pucanje uzrokovano svojstvima materijala, posebno u predjelu struka mlađeg sina
Odljev grupe Laokont i sinovi. Skulptura u natprirodnoj veličini prikazuje trojanskog svećenika Laokonta i njegova dva sina u trenutku kada ih napadaju i ubijaju dvije morske zmije. Laokont je bio svećenik boga Apolona u Troji koji je svoje sugrađane upozoravao na opasnost od drvenog konja što su ga kao varku pred gradskim vratima ostavili Grci. Prema pjesniku Vergiliju, njihova zaštitnica Atena zbog toga

je na svećenika i njegove sinove poslala dvije ubojite morske zmije. Grupa Laokont i sinovi prikaz je trenutka kada postaje očito da je borba muškarca i djece protiv nemani izgubljena. Mlađi je sin potpuno zapleten i lijevom rukom pokušava odgurnuti glavu zmije koja ga ugriza, ali je već u padu, što sugerira njegovo umiranje. Uzdignuta desna ruka pogrešno je restaurirana i trebala bi biti privučena zatiljku. Sam Laokont sjedi na žrtveniku, tijela potpuno napeta i snažno zakrenuta u pokušaju da obrani sebe i djecu. Zmija koja ga ugriza za bok te bolna grimasa na Laokontovu licu ipak upućuju na to da je bitka izgubljena. Njegova uzdignuta desna ruka također je pogreška pri restauraciji te bi trebala biti snažno povučena prema zatiljku. Stariji je sin prikazan u mnogo povoljnijem položaju. Zmija mu se ovlaš omotala oko lijevoga gležnja i desne ruke te se čini kao da će izbjeći smrt, međutim, moguće je da je i taj lik pogrešno restauriran te da je u stvarnosti bio leđima okrenut ocu i jače priklješten snažnim zmijskim tijelima.

Ako je takva restauracija točna, cijela je grupa bila mnogo kompaktnija i prikladna za razgledavanje obilaženjem, a ne frontalno, kao što je danas. Kao autori najčešće se navode braća Agesander i Atenodor te njihov otac Poliodor, grčki kipari s Rodosa koji su na prijelazu era djelovali na tlu Italije.

Mramorni original ovoga iznimnog djela s početka I. st. otkriven je 1506. god. na Eskvilinu, u Rimu. Restauracijom su dopunjeni dijelovi koji su nedostajali kako bi skulptura izgledala što sačuvanije, međutim, danas su ti dodaci uklonjeni. Tako sačuvani original čuva se u Vatikanu, u Museo Pio Clementino.

Lit.: Janson, 2003:126., 163.; www.beazley.ox.ac.uk B130.b (21. IV. 2010.); Howard, 1959:366-369.; Schwab II., 1985:473-480.

Literatura

Aesop.

URL: <http://www.mlahanas.de/Greeks/Bios/Aesop.html> (16. VI. 2010.)

Alexander Rondanini Glyptothek Munich 289.

URL: http://www.mlahanas.de/Greeks/Bios/AlexanderGlyptothek298_2.html (23. V. 2010.)

Boardman, J. *Greek Sculpture. The Classical Period.* London: Thames and Hudson, 1995., 252 str.

British Museum, The. *Discus-thrower (discobolus).*

URL: http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/gr/d/discus-thrower_discobolus.aspx (22. V. 2010.)

British Museum, The. *Marble portrait bust of Homer.*

URL: http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/gr/m/marble_portrait_bust_of_homer.aspx (22. V. 2010.)

British Museum, The. *Marble portrait bust of Perikles.*

URL: http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/gr/m/marble_portrait_bust_perikles.aspx (21. V. 2010.)

British Museum, The. *The Parthenon Sculptures.*

URL: http://www.britishmuseum.org/research/search_the_collection_database/search_results.aspx?searchText=The+Parthenon+Sculptures (9. V. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: A086g.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=A086g.html> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: B130b.*

URL: <https://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=B130b.html> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: B148.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=B148.html> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: C132.*

URL: <https://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=C132.html> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: C142.*

URL: <https://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=C142.html> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: C156.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=C156.html> (15. VI. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Cast Gallery catalogue number: C157.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=C157.html> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *East Frieze of the Parthenon.*

URL: <https://www.beazley.ox.ac.uk/Sculpture/ashmolean/context/parth-east-frzA086g.htm> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *North Frieze (east end) of the Parthenon.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/Sculpture/ashmolean/context/parth-north-frz.htm> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *Panathenaic prize amphora.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/shapes/panathenaic.htm> (17. VI. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *South Frieze (east end) of the Parthenon.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/Sculpture/ashmolean/context/parth-south-frz.htm> (21. IV. 2010.)

Classical Art Research Centre. The Beazley Archive. *West Frieze of the Parthenon.*

URL: <http://www.beazley.ox.ac.uk/Sculpture/ashmolean/context/parth-west-frz.htm> (21. IV. 2010.)

Ducati, P. *L'arte di Grecia e di Roma.* Torino: Unione Tipografico-editrice Torinese, 1937. 190 str.

Ducati, P. *La scultura greca. Parte terza: L'Ellenismo.* Firenze: Novissima enciclopedia monografica illustrata, 1935., 64 str.

Historia del Arte en Grecia. El arte en la antigua Grecia. *Ares Ludivisi*.

URL: <http://www.historiadelarte.us/grecia/ares-ludovisi.html> (22. V. 2010.)

Howard, S. On the Reconstruction of the Vatican Laocoon Group. // *American Journal of Archaeology* 63, 4(1959), str. 365-369. URL: <http://www.jstor.org/stable/501788> (22. VI. 2010.)

Janson, H. W. & Janson, A. F. *Povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek, 2003., 1032 str.

Lahanas, M. *Laocoon and his sons and the aesthetics of pain*. URL: <http://www.mlahanas.de/Greeks/Arts/Laocoon.htm> (22. VI. 2010.)

Louvre Museum. *Albani collection. Tiberius*.

URL: http://cartelen.louvre.fr/cartelen/visite?srv=car_not_frame&idNotice=27448 (22. V. 2010.)

Louvre Museum. *Aphrodite, known as the „Venus de Milo“*.

URL: <http://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/aphrodite-known-venus-de-milo> (21. V. 2010.)

Munich Glyptothek. *The Greek and Roman sculpture; a brief guide* By Dieter Ohly.

URL: <http://books.google.com/books?id=nZsBeXP3LAEC&lpg=PA96&dq=Alexander%20Rondanini%20Glyptothek&pg=PA96#v=onepage&q=Alexander%20Rondanini%20Glyptothek&f=false> (28. V. 2010.)

Museo Archeologico Nazionale, *Busto di Euripide (6135)*.

URL: http://museoarcheologiconazionale.campaniabenculturali.it/percorso/nel-museo/P_RA9/RIT_RA298?searchterm=Euri (22. V. 2010.)

Museo Archeologico Nazionale, *Farnese Hercules*.

URL: http://museoarcheologiconazionale.campaniabenculturali.it/thematic-paths/in-museum/P_RA10/REN_RA70/?searchterm=Hercules (22. V. 2010.)

Museo Archeologico Nazionale, *Spear-carrier*.

URL: http://museoarcheologiconazionale.campaniabenculturali.it/thematic-views/in-museum/T_RA30/REN_RA71?searchterm=dorifo&set_language=en (22. V. 2010.)

National Archaeological Museum of Athens.

URL: <http://www.namuseum.gr/collections/sculpture/archaic/archaic18-en.html> (27. V. 2010.)

Schwab, G. *Najljepše priče klasične starine I-III*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1985., 802 str.